

Časopis

za

zgodovino in narodopisje.

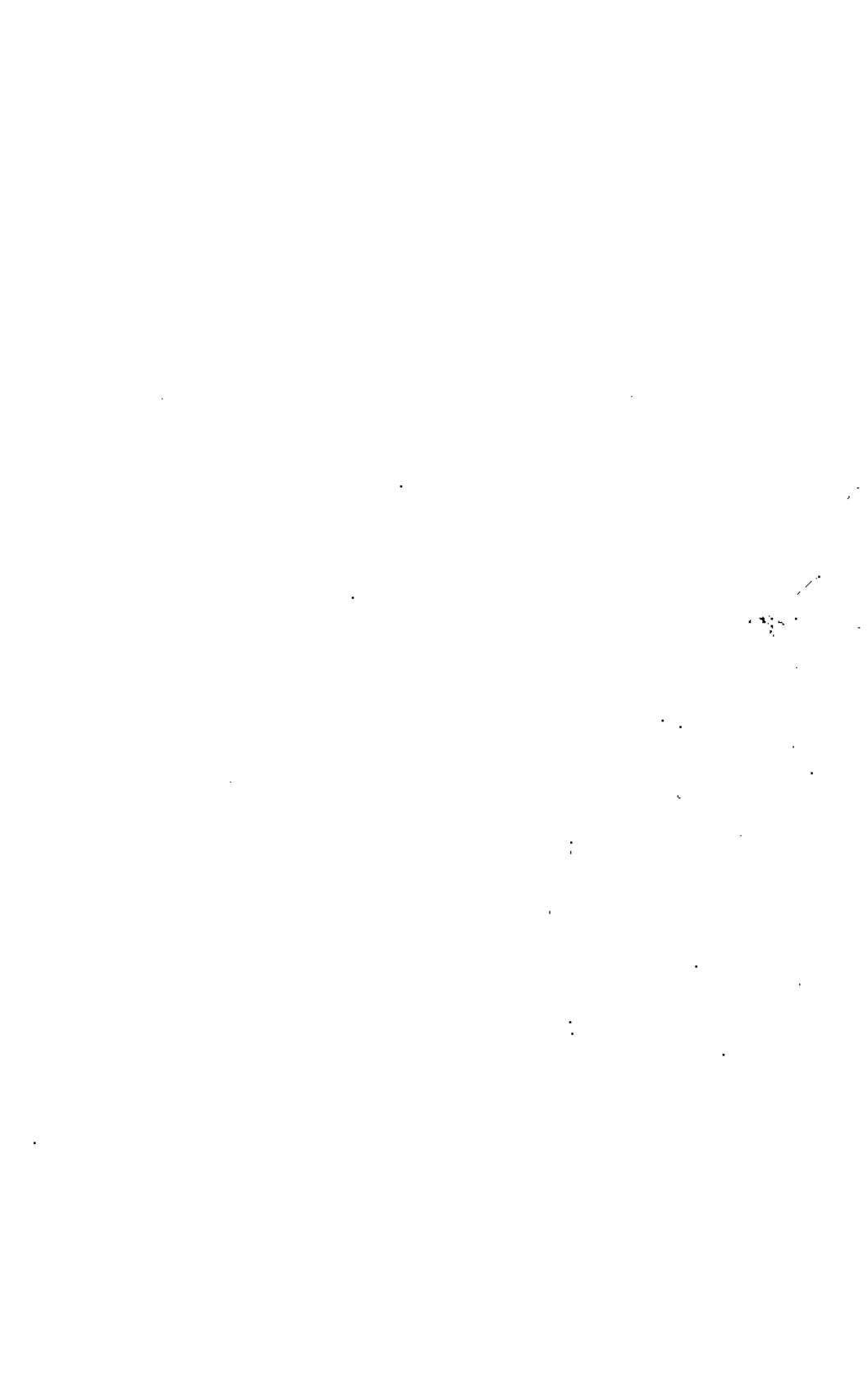
Izdaje
Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Leto XVII.

Uredil
Prof. Fran Kovačič. 16. I 57 17

Maribor, 1922.
Tiskala tiskarna av. Cirila.

Vsebina XVII. letnika (1922).

I. Razprave.

	Stran
Kovačič Fr., Slomšek o pouku slovenskega jezika pred 100 leti	1
Skrabar V., Ruški mitrej	15
Košir P., Ljudska medicina na Koroškem	20
Stegenšek dr. A. — Kovačič Fr., Historični portreti na oltarni podobi župne cerkve na Črni ali Ptujski gori	57
Ilešič dr. Fran, Maribor in Ljutomer	76
Kotnik Fr., Predigra kostanjeke igre	89

II. Izvestja.

Vrhovnik J., Nekaj o slov. pridigah v Slovenjgradcu	33
Kovačič Fr., Stara narodna noša okoli Ljutomera	36
Saria B., Donsek k zgodovini turških in ogrskih napadov	39
Kovačič Fr., Kapela sv. Rozalije na Hajdini	40
Omersa dr. N., Zagovorna knjiga A. Petriča	96
Glonar dr. J., Srednjeveški zagovori v ljubljanski licejki	100
Kelčmina J., Nekatero slovenske tujke	101
Avšič M., Slovarski donski iz brežiškega okraja	104

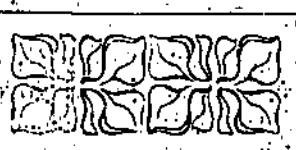
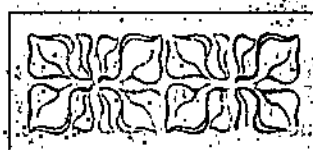
III. Slovstvo.

Slavič dr. M., Prekmurje. Fr. Kovačič	40
Šenoa dr. M., Geografija Jugoslavije. Dr. K. C.	42
Luschin-Ebengreuth Dr. Arn., Die Zerreiſsung d. Steiermark. Fr. Kovačič	43
Zeitschrift des Hist. Vereines für Steiermark. M. Ljubša	47
Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Fr. Kovačič	49
Prilozi za književnost, istoriju i folklor. F. K.	52
Jelenič dr. fra Julijan, Povijest Hristove Crkve. I. F. Kovačič	105
Egger R., Führer durch die Antikensammlung des Landesmuseums in Klagen- furt. B. Saria	106
Gjorgjevič T. R. Iz Srbije kneza Miloša. C.	108
Pirchegger H., Geschichte der Steiermark I. F. Kovačič	109
Zbornik za umetnostno zgodovino. F. K.	110
Glasnik Geografskog društva. F. K.	111
Fancev dr. F. Počeci kajkavske književnosti i štampanje prvih kajkavskih knjiga	111

IV. Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo v Mariboru	52, 112
Muzejsko društvo v Mariboru	54
„ „ v Ptuj	54

Slomšek o pouku slovenskega jezika pred 100 leti.

Fr. Kovačič.

V jeseni leta 1821 je Slomšek stopil v celovško bogoslovnico. Iz njegovih življenjepisov je znano, da je kot bogoslovec v Celovcu poučeval svoje tovariše-bogoslovce slovenščino¹. Za Kosarjem poročajo vsi drugi življenjepisci, da ga je ravnateljstvo naprosilo za to. Kosar tudi kratko omenja, da se je še v njegovi zapuščini ohranil govor poln mladeniškega navdušenja, s katerim je otvoril svoja predavanja o slovenščini (str. 11). Ni popolnoma jasno, je li inicijativo dalo ravnateljstvo, ali pa je izšla iz kroga bogoslovcev, oziroma Slomškega samega in jo je ravnateljstvo le odobrilo in pohvalilo. Kosarjeva trditev sicer ni podprta z nobenim virom, a je verjetna, ker je Kosar nekoliko pozneje bil sam gojenec celovške bogoslovnice in je mogel to doznati iz tradicije. Z druge strani je pa čudno, da Slomšek v svojih nagovorih niti z besedo ne omenja take „prošnje“ ali želje, da bi to zahtevala uljudnost in bi bilo to v prilog njegovi stvari. Verjetnejše je torej, da je Slomšek sam sprožil to misel, ravnateljstvo pa jo je odobrilo in pouk poverilo njemu. Iz uvodnega govora je razvidno, da se je med bogoslovci osnovalo nekako društvo, kateremu je bil namen, gojiti pouk slovenskega jezika.

Ni se pa ohranil le začetni nagovor, kakor pravi Kosar, marveč tudi uvodni nagovori naslednjih let, prvo predavanje in poziv k pristopu v zadnjem letu Slomškovega bivanja v celovski bogoslovnici². Zanimivi so ti nagovori ne samo radi „mladostnega navdušenja“, marveč sploh za duševni razvoj Slomškov. V njih stopa Slomšek pred nas kot iskren ljubitelj rodnega jezika, kot popolnoma zaveden Slovenec in Slovan. Če imamo pred očmi te nagovore, se prav nič ne čudimo, da je mogel Slomšek l. 1838 — v dobi občnega narodnega spanja — imeti v Blatogradu nad Celovcem ono glasovito pridigo o dolžnosti, spoštovati svoj jezik.

Ti nagovori so brezdvomno najstarejši Slomškov literarni spomenik, več ali manj odločilen za njegovo poznejše delovanje.

Prvi nagovor priobčimo dobesedno, popravivši le nekatere očitne pisne pomote, ostale pa v izvlečku, ker se v njih večinoma ponavljajo ideje,

¹ Kosar Fr., Anton Martin Slomšek, str. 11. Glaser, Zgod. slov. slovstva III., str. 125—126. Medved dr. A., Ant. Mart. Slomšek str. 28. Grafenauer J., Zgodovina novejšega slov. slovstva I., str. 65.

² Sedaj v arhivu Zgodovinskega društva.

prvega govora l. 1821, iz katerega se vidi, da se je mladi Slomšek, poznejši veliki ljudski govornik, že takrat seznanil z glavnimi pravili cerkvene retorike. Dočim je Dubrovsky z drugimi učenjaki skoraj očajaval nad bodočnostjo češkega jezika, je mladi Slomšek poln žive vere v bodočnost slovenstva in slovanstva. Rekel bi, v proroškem dubu predvideva in blagruje oni blaženi čas, ko bodo Slovenci združeni v enoto in bo njih ožja domovina stopila v stik z drugimi slovanskimi brati. Ko bi bil to idejo kdo tako glasno povdarjal pri nas začetkom svetovne vojne leta 1914, bi prav gotovo dobil za nagrado — ječo. Sedaj, ravno čez 100 let, se je Slomščekova proroška slutnja obistinila, ne šicer v polnem obsegu, ker kratkovidna, egoistična evropska diplomacija je še vedno tam, kjer je bila za časa dunajskega kongresa, v glavnem se je vendar izpolnilo, kar se je pred 100 leti in še pred kratkimi desetletji moralo smatrati kot sanjarija. Tem bolj tragično nam pa stopa pred oči izguba Koroške, od koder je pred 100 leti donel Slomščekov klic: „Živet ino vmret za slovenstvo!“

Napeljavni govor k' Slovenskemu sboru 1821.

Vos estis lux mundi!

Citira v latinščini Mat. 5. v. 14.

Isvoleni sbor Slovenskih Bratov!

Stopim na befednico pervo bart pred brate mojiga ljudstva. Isvolil sim vaf donef vtem zhafu nafhiga preblafheniga sbora vefelo posdravit, koker poklizane ravno delavze v gošpodovi vinograd Slovenskiga naroda. Pak fhe enkrat bol mi ferze poskozhi, ter vidim tolko mladih, prebrifanih Slovenskih rojakov, mojih bratov, fe vefelo perpravlat, k' obdelvanju shlah-nih, lepili pak' presapufhenih vinfkih tert Slovenskih otrok.

Ki pak' bodem najfhil en' dar mojiga govorjenja, kateri bi bil vreden mojih preshlahnih poslushavzov? — O rasfvetli pravi dar ti slato fonze per tvojimu ishodu, pokashi meni ga v vinogradu Slovenzov, preden fenza vifokih hribov tvojo svetlobo sakriva; — pokashi meni ga o ti nebeska luzh, de bom samogel moje brate takej pelat, nje vodit do skrij-niga kraja, kir je ta saklad pokopan.

To fonze vefelo is sagor vftane, ras'denijo fe hribi ino doline vfiga dragiga fвета, stoji visoko na pol dne, fe nagne ino mirno sa hribe sajide, beli mefenz fe perkashe, te svesde igrajo, al ta saklad Slovenzov fe ne da najti.

O al' njega pokriva vezhna tema, al' je obseden od hudiga duha, al' ni ta Stvarnik pershgal predrago luzh, katera bi meni sasfvetla skrivni kraj isvoleniga dara, katerga mojim bratom pokasat tako ferzhno shelim, ino bres' prenehanja bodem shelil?

En glas mene opomina, is mojiga premišlavljanja me budi. Koga prafhaš, nadalej po luzhi, k' do samore tebi fkasat, koker ta fvetu luzh, katera je s nebes pershla vef švoleni fvet rasfvetlit, to vprašaj, ino bodeš svedel!

Kateri ishe, ta najde; iskal sim in nashel p. S. Matevshu na 5. p. 14. v. besede Jesufa nashiga boshjega namestnika, on naf prijasno posdravi rekozh: Vi ste luzh fvetu, ne bo pershgana luzh, ino pod zhetert djana, temuzh na fvezhnik, de vse rasfveti, kateri so v hishi!

O vefelo posdraylenje nashiga odreshenika, tak mi smo tajista isbrana luzh; katera bo svetla v hishi Slovenskiga ludstva; tok mi smo taista luzh, skus' katere svetlobo se bodo sakladi Slovenzov odkrili!

Ne bodi nam prasno ti prelepi pokliz na dalaj razloshit' ino v 1mu delu mojiga govorjenja to luzh vefelo pershgati v 2mu te lepe shlahne saklade Slovenzo odkriti.

Preden luzh v ferzih mojih rauno bratov zherstvo vshgati samorem, o tok' vshgi nebefhka luzh vsiga rasfvetlenja moj um ino jesik, ino mojih poslushavzov ferze perpravi!

I. Del.

Koker luzh v hishi fveti, tok' rasfveti duhovstvo fleherno ludstvo.

Od stvarjenja fvetu, noter do danashniga dneva se sprizhuje v pergodbah vsakiga ludstva; meni ni potreba na dalej previshauja iskati, pergodbe Israelzov she, kolko vezh pak sgodbe Kerstjanov ozhitno skasujejo, Modrost, zhednost ino druge lepe vednosti so zvetele, ino sopet vsahnile. Koker so se Leviti, njih vuzheniki sjafnili, koker njih vuzhenost, je bila vednost Israelskiga ludstva, sakaj oni so bili od kralja nebes ino semle sbrani vodii njegovega ludstva.

Ako se v starimu sakonu leto tok vedno fkasuje: kako vezh se v novi saveni ozhitno sprizhuje.

Jesuf nash nebefki samestnik svoje isvolene vuzhenze vunkaj po shi-rokimu fvetu poshle: Pojte po zelimu fvetu, vuzhite vse narode, vadite nje vse dershati, kar sim jef val vuzhill!

Jesuf rezhe ino sgodi se.

Koker vjuterno fonze is sagor gori pride, rasfvetli hribe ino doline, rasveseli vsako stvar od svojiga ishoda, noter de se v sahodu mirno sa vifoke hribe skrije, ravno tok ino she gorshe so ti 12 poslani po zelimu fvetu vse ludstve ino narode, od jutra do vezhera, od polnozhniga kraja do poldenzhniga te semle, vifoke ino poredne, kralje koker berazhe s' svojoj predragoj luzhijoj nebefhskiga navuka rasfvetli, ja jef samorem rezhti: oni so zelo stvarnizo te semle rasfvetli; sakaj Kershantvo je duslo ino telo, semlo ino nebo spreobrnilo.

De nadalej ne jifhem: Kaj je bila ta fhiroka Nevfhka deshela dokler ta kerfhanska luzh ni Nevzam gori shla? Nizh koker ena temna dobrava

en log, poln mlak ino jeser, eno strašno prebivališče divje sverine, ja eno prebivališče svoji drushbi enakih ljudi; al ozhe nebesški poshle delavze, svolene duhovne, oni so rasvetli te gaje ne le s' vukam te vere, ampak s' vsakoj vednostjo, katira je zhloveshtvu potrebna.

Koker tem Nevzam eni S. Bonifaz, tok Gotam Ulfil sveti¹, ino enako vsm drugim ludim so ti Apostelni vsakimu zhloveshtvu drago luzh rasvetlenja pernešli; ino oni so. taista voska stesa, po kateri je vuzhenost pretezeniga zhafa slobodno do naf pershla, ti masniki so taista berv, zhres katero je lepi sbir tih vukaj od starih dni do naf pershel, dokler je po drugih potah tolko vednosti v zhernim potopu strašne burje vtopilo.

Moji bratji! Al se nobeden ne snajde, kateri bi poprašhal: Sakaj pak nash narod tako dolgo v temnizah leshi, al je nebesški ozhe na naf posabil, al nam ni poslal eniga svoleniga vuzhenika, kateri bi bil s' kerfhanskim rasvetlenjem tudi luzh vuzhenosti Slovenzam pernešil?

Al mene vprašash, alne, tok jes tebi odgovorim ino pravim: Ne le eniga, temyzh 2, ne sebi sovrashna, ampak brata je fkerbni nebesški ozhe svojim Slovenzam poslal; jes rezhem brata, debi nam bila en verni isgled, kako bi mogel eden Slovenski rod drugiga, koker brat brata sposnati, eden drugimu po potu vuzhenosti pomagat imel. O debi lepi isgled bratovške lubesni tih 2 Sloventkih vuzhenikov tudi mi posnemati sazheli!

S. Ziril od grefhkiga Zefarja Mikaela Slovenskim knesam poslan, de bi njim S. pismo raslagal, se poda v drushbi svojiga brata Metoda v Slovenske deshele; on sazhne koker poslan vuzhenik Slovenzov nash govor zhediti, zherke ismishlavati, on je ti prvi Slovenzam luzh pershgal, od katere bi bil svetli dan Slovenzam gori shel, al kratko je svitala te lepe shole juterna sorja; ranno koker de bi zherni oblaki fonze sakrili, she smiram temni mrak nevednosti Slovenstvo pokriva; ki ino kaj pak je ta nefrezhni oblak?

O de bi samogel drugazhi rezhti, al ne vem drusga obdoshiti, koker nezhimernost Slovenskih vuzhenikov!

Svetimu Zerilu ino njegovemu bratu ni bilo sadošti le po fhkorji Slovenski jesik sposnati, ta govor, kateri je to orodje, s katerim se samo Slovenzam vuzhenost predaja, tim dvema bratama ni bilo sadošti le eno tolko se navuzhit, de bi si piti ino jesti sprošila, na dalej sta svoj pokliz sposnala, noter do mnsga Slovenskiga jesika se je njih hrepn raslegat, nam en lepi posnemk je njih raslog Slovenskiga govorja. O kako marzlo je ferze donashnih vuzhenikov, proti ferzi tih dveh bratov k Slovenski vuzhenosti.

Skus zelib 15 let nevfko-latinske shole pometajo, al Slovensko sholo v nemar pustijo; stopjo na prag svojiga pokliza, gredo vinkej na delo v

¹ Mlademu Slomšku menda ni bilo iz zgodovine znano, da je Ulfil bil krivo-verec-arijanec.

vinograd Slovenkiga ljudstva, pak she ne mislijo na orodje s katerim bodo ta perdobljeni nauk vunkej delili, oni gredo vunkej Slovenze vuzhit, koker vojshaki bres oroshja v boj, gredo v vinograd delavzi, pak bres motike kopati; povej meni eden: kaj pomaga njim vsa vednost, ako njo ludem zelo ne, al le flabo raslagati samorejo?

Kaj govoriš? nespametni! nad mene eden sahruje: jest, pravi eden al drugi, jes snam sadosti Slovenko, mati je mene dofti vuzhila, k tem kaj meni pomaga, ako bi jes lepše govoril, ker pak mene kmeti ne saftopjo, tok morem govorit, de bodem saftoplen, ino tok she snam; kdo se bode to neumnost, pravi on, vuzhii. --- Al le pozhalj perjatelj! Ti si vunkej sa vuzhenika poslan, vuzhenika pak je dolshnost, svojim poslušavzam to nesastopno raslagat, ne le vuk sam na sebi, ampak tudi besede, if katerimi ta vuk naprej nefesh; povej k zheni bi bil en vuzhenik; kateri hi le to na prej uelil, kar vuzhenzi she snajo; vse se ponovi, svet se popravi, Slovenski govor bi le smirom ti štari oštali; ako ne sazhefš svoj jesik zredit ino smiram odlagafš, tudi nikdar na dalej ne bodefš perfljel; prasen je tvoj sgovor.

Ta drugi se vsdigne ino pravi rekozh: Kaj pomaga vef naš trud, ako nobenih perpomozhkov ni. Slovenzi, on govori, ne bodo nikdar v svojim jesiku vuzheni, sato kir vsaki kaj drugazhi govori.

Al jes vprašham: od kod pride ta raslozhk, da vsaka fara dergazhi isrekuje? sato kir njili vuzheniki enako, prav govoriti ne snajo, kir se Slovenstva le malo, al fzer nizh ne vuzhijo.

Koker burja perdere ta treki, ne koker grom savpije rekozh: Ni vreden Slovenski jesik drugja, koker de bi ga if korenine vun spipali, potratli ino poteptali, koker sel if pshenize. Preden bo en rod pretekeli, ne bode Slovenkiga dishat vezhi!

Stoj abotnik preveliki! poslušhaj, ako pamet imafš; pak škoda je besede savolo tebe tratit, nizh druga ne rezhem, koker to, de premislifš: preden bode souze se okoli semle finkalo, pak ne semla okoli sonza, poprej k' bode Slovenstvo ifkoreninjeno, preden se Slovenstvo veliko v eno drugo ludstvo, koker sonze v semlo spremeni.

To je srok ali urshoh, od kateriga ti shalostni odraselki, nevednost, prasna vera, nezhimernost, teunnoba Slovenzov isvira. Kako se bode hifha svetla, ako luzh sama vtemnuje.

Poglejte lepo enakost potoka te vode. Vode velike tezhejo skuf Rosovko, Polsko, Zhehsko, ino skuf druge Sloveske deshele, vsaka po drugim kraju se raslega vender se vse skupaj v globozhini Zhehniga morja snajdejo.

Sestre to si v naši fofefki, Sava, Drava ino Savina, ena tezhe skuf Kranjsko, druga skuf Korosko, ta treka skuf Shtajersko deshelo, dalezh

od eden druge vftanejo, pak vendar se prijašno fkupej snidejo, ino v drushbi v morje fvoje shlahte ftekajo.

O kebi vender tim potoki mi enaki poftali: Slovenz je Kranjz, Korofhez, koker Shtajerz, bratji smo eden drugimu, ako fe mi v nafnih jesikah, v nafnim govorjenju, ako fmo she tako dalezhi narasen s' enazhimo koker te vode, eden drusga po potu te vuzhenosti od Slovenfkiga na dalej vodimo, tok fe bodemo nafnim dalnim bratom perblishavali, ino, o frezhni zhaf, kateri pridefh, de bode v jesiku Slovenftva ena hifha, eden rod, eno Slovenftvo, en govor!

Al kdo bode drugi to dopernesil, koker vuzheniki Slovenzov, mirolubje, lubesen k fvojimu rodu tih duhovnih, bodo pernesli vefeli zhaf Slovenfkimu vuzhenju.

Perpravljajo fe britko Kranski vuzheniki k Slovenfki vuzhenosti, pershagajo luzh, de bodo svetli Slovenzani, le famo mi Shtajarzi ino Korofhzi bomo fpali?

O nikar dalej ne pofpavamo, dofti je temnobe, vftanimo, sakaj vfaka perloshnost fe nam smeja, fam Zesar nafli dobrotni Franz naf opomina; pershagamo luzh mi, kateri fmo vuzheniki Slovenftva poklizani; perpravimo fi luzh Slovenfke piftnenosti, ino govorja, de bodemo rafvetli vse kraje tih Slovenzov od jutra do vezhera, ako bode fkuš nafli luzh Slovenftvo rafvetleno, tok fe bodo nafhiga roda shlahni sakladi odkrili, kateri she tolko jeserov let zakriti pozhivajol

Preden vam te saklade pokashem, profm poterpite!

II. Del.

Vi fte fol te semle, ako fol nizh nevela, kaj sa en difhk bode jed imela; jefi fi ne vupam rezhti, ino bi lashnivi bil, de bi Slovenfkili is otrok nobeden moder ino vuzhen mofh vftal ne bil, meni njili preshteti mogozhe ni vse sa vero ino kraleftvo vifoko salfushene moshe, kateri Slovenftvo koker svesde nebo oblepfhajo, le famo sato mene shaloft pezhe, de fe ti, s Slovenfkiga gnesda isgodnjani rojaki, ako fo she vezh ftopnji v vuzhenosti na vekfhe ftopli, le to moje ferze pezhe, de fe taifiti fvojiga poroda framujejo.

Sakaj tajifh nespametni, de fi Slovenz, kader vender Slovenftvo na tvojimu zhelu nofih, kaj fe framujefh tvojiga ozheta ino matere, sato, ker fo Slovenzi, povej, al nifi sadovoln, kamur je tebe Bog tvoj Stvarnik poftavil, ti fapufhtih tvoje brate, tvoje fapufhene feftre v temnizah te nevednosti, famo ker fo Slovenzi, abotni! odgovori: Kaj manka Slovenzam, de nje tvoje lubesni vredne ne najdefh? Ti vuzheni ino godni Slovenez fi is slovenfkiga gnesda, fej fe trudifh, pifhesfh, sberafh bukve sa pomuzh ino rafvetlenje, pak ... tvoje brate, ne sa Slovenze temuzh sa ptuje, kateri s tvojimi perdelkami, koker fite fvinje ftrat delajo; dokler

tvoja bratje v lakoti nevsmileno puštili, kateri po jedi duhniga rasvetlenja klizhejo, koker mladi negodni tizhi, premišli ti Slovenki nehvalešen rojak, katerimu je Bog sadošči perlošnosti dal, svojim bratom na rasvetlenje pomagat, povej, ako ne bodeš enkrat pred sodnikom ostro ino tesko razhnil, al se ne bojiš, de bi tebe enkrat tvoji sapulheni bratji, tvoj rod, kateriga si satajil, koker Peter svojiga vuzhenjka, de bi tebe tvoj rod pred vezhnim ozhetam grosno toshil, sakaj ti si kriv, de Slovenzi v praznovestvu, v nevednosti, v nezhimurnosti prebivajo; ti si sol, oni pak jed, kok bodo oni popravljeni, ako ti se ne trudiš tebe samiga s' Slovenskoj vuzhenostjo, ino nje s' besedoj koker s' peresam podvuzhiti; ako si ti sam v Slovenskim govorju nellan. Glejte! ena luzh Slovenzam gori gre, vidim sbrano eno malo, pak prebrifano trumzo mladih vuzhenikov kateri so se sbrali, veselo eden drugimu roko podati, naprej so si vseli Slovenski govor kolker je mogozhe sposnati, oni so si na prej vseli luzh Slovenzam pershgati, de bodo veselo enkrat Slovenzam svetli s' besedoj ino s' djanjam, ne po nevsko, ampak po Slovensko, ja jest vupam, ino vupam, de bode tudi is nalhe frede lepi sad Slovenzam issoril, lepi sad te vuzhenosti, od kateriga se bo mladi rod Slovenki oshivel.

O dragi bratji! pershgemo v tih kratkih letah nashiga perpravlanja k duhovskimu stanu, tudi luzh Slovenskiga jesika; ako se mi sdaj rasvetlimo bodemo tudi koker vuzheniki rasvetli temo, katera preshlahte sakiade Slovenke umnosti pokriva.

Mladi deklizhi hodijo koker roshze mladiga leta, nedolšno koker mlade ozhze med selenim travnikom, jifhejo vuzhenike ne ptujiga ludstva rojake, kateri namesto nje prijasno podvuzhiti, v nedolshnosti poterediti, nje nevsmileno sapelane the enkrat globlje pokopajo; nad nami pak bodo te nedolshne ozhke nepokasheniga dobriga ferza, domazhe perjatle, pravi pastirje, ino mi med njimi vuzhene ino bogabojezhe deklizhe, the bolšhe ino svestejšhi shene perpravli. O moji bratji! katerimu med nami bi se ferze ne smejalo, kateri bi se ne trudil, to nedolshnost podvuzhiti, katera bo enkrat, kir bo she dolgo naf zherna semla krila, the foise hvalush. na nash pokopal. tozhila.

Verli ino novo rojen, mladizam roshniga zveta enak, prehodi ti nedolshni mladenzh te gaje kmetvanja koker en mlad jelen v svojih perlogah; radovolno ino nespazheno je njegovo ferze, sa vuk prebrifana njega glava, al perlošnosti svoje bitje s' lepim vednosti obzhedit, on nenajde. Sabstoj je njemu nevlhka ihola, ter njega ozhe na dom nasaj klizhe preberlih pomagat njegovi starosti, tok sapuſti nevlhko iholo, v kateri se ni nevlhko ne Slovensko brati ino pisat navuzhil, on ne sna nevlhko, katero ne saštopi, ne Slovensko, katero se ni vuzhil, sato kir njega vuzhenik ni sam saštopil, al si ni persadel, njega podvuzhiti.

O kolko krat, sim, slišal, ino, videl Slovenze sdihtvati rekozh: O de bi se bil, vender Slovensko brati navuzhil, kolko kratkiga zhaša bi bil meni ino drugim, perpravil, kolko dobriga ino haslivega bi bil meni, is bukel perdobil, al vse njih sdihtvanje, je, sabstojn, oni jihtejo jed svoji duhti, pak nikogarja ni, kateri bi njim podelil.

Katerga smed naf ne bo vefelilo, enega britkiga mladenzha bode podvuzhil, na pot perpelal, njega vednosti rasfhirati, ino tak Bogu, zerkvi, kralestvu, ino njegovi shlahti eniga hasliviga rojaka perpravil; vefel bode Jesufa glaf sašlilhal, kateri je rekel: Kdor koli eniga smed malih, gori vsame, njega podvuzhi, ta mene gori vsame.

Ako potem ta dobro podvuzhen mladenzh, ti nepokaseni podvuzhenimu deklizhu roko poda, ktera oba eden nebefki sakon pelata, naf sa svoje vuzhenike zhaštita, svojo frezho nam sahvalta, škuf taki sakon nove narode od fkerbnih starafhov rojene vidimo, o kdo smed nas ne bode se vefelo, kdo ne bo od vefelja pofkakval?

Pak fhe veksha bode sahvala, fhe leplho bode saflushenje, ako eden is nafhiga sbora bode samogel tim deklizham ino fantam, otrokam koker starafham, sakonfkim, koker divifkim, ako, pravim, ješ bode eden, smed naf samogel Slovenzam bukve potrebniiga navka v faki potrebni rezhi podat, is katerih se bodo na duhti ino telefonu, per shvini ino per polju poprauli, dokler do sdaj le tako malo ino retko Slovenskih bukel najdemo, katiro je velki vsrok, de Slovenzi drugimu ludstvu tak dalezah sadi stojijo. Kristuf naf luzh imenuje, o tok rasfvetmo Slovenjavo po vřih krajih, de bodo se svetli Slovenzi na duhti ino telefonu, per shvinzi ino na polju, na selenih travnikah, po vertah ino vinogradah, ino kar je nar vekthi, de bodo se svetli v nebefhkimu kralestvu isvoleni, ino to fo ti sakladi, katere sim vam v Slovenstvu pokasati shelil.

Jeřt vidim vaf vefele, perpravlene vunkej jiti Slovenjavo rasfvetliti, ja bratji! jaki smo, le eno nam fhe manka, to orodje, al zel, bref kate-riga nam nafhe paprejevsetje mogozhe ni, ino to orodje je Sloveniki govor.

Jeř sim vaf koker brat Sloveniki prijasno povabil, de bi si tudi ta zel Slovenskiga jesika perpravli, ino, o kako vefelo je moje terze, ter vidim vaf vefelo perftopti; kolkor je mogozhe eden drugimu perpomozhiti, de bodemo is vřem perpravleni vuzheniki, vunkej med Slovenze ftopti.

She zvete nam lepi venz Slovenske vednosti, o nikar ne odstopte, prořim vaf, ako rauno k'terimu tefliko na prej pride, kakor naf opomina velki Apostol S. Paul rekozh: Perhajajte mozhni v vafhi flushbi, ki fte jo prijeli od Jesufa.

Mladi, lepi řad bode řafil, kateriga bodemo vřadili, she dolgu bode zherna semla nafho truplo krila, dolezah v dolgo vezhnořt bodemo řtopli, ino fhe bode nafh řrud Slovenřhini řlahni řad pernelil, o kok vefelo bode

našhe popotje v vežnost po besedah S. Paulina: Odluba je gotova de bomo skup shivili; kadar skupej terpimo. O naj bode tebi Ozhe nebelhki, ozhe tudi naš Slovenzov; naj bode tebi k dolshni Slavi; mojimu Slovenfkimu rodu k vednimu pridu; ino vam bratji shlahniga pokliza k vezhimu napenju, kar tim govori!

Iz l. 1822 je ohranjen nemški in slovenski uvodni nagovor k slovenskim vajam. Prvi sestanek se je vršil na malo Gospojnico; 8. sept. Pomen tega praznika v luči krščanske vere je Slomšek spretno naobrnil na narodno izobrazbo na temelju materinskega jezika; češ, njegova duša se polna vznichenja ta dan vzdiguje nad vse zvezde pred prestol Najvišjega: „denn heute ist der Tag der Morgenröthe für unsere Slavenbrüder, heute ist der Tag der aufgehenden Erleuchtung für die in dunklem Schatten der Vergessenheit ruhig sitzenden Kinder der slovenischen Nation, es ist der Tag, an dem ich zum frohen Anbeginn nun mein Versprechen zu erfüllen vor Euch erscheine, und Euch an diesem zweifach frohen Tage den ersten Gruß zu bringen.“

Na to iz vzvišenosti duhovskega poklica izvaja dolžnost, negovati materinski jezik kot sredstvo za pravo ljudsko izobrazbo. V pesniški viziji gleda neko čarobno mesto, kjer v prekrasni razsvetljavi občuduje divne umotvore umetnosti in znanosti, le en del mesta je v popolnem mraku, ker tam so ljudje tako čudni, da devajo svoje svetilke pod mernik, češ, saj naši sosedi dovolj svetijo. Takšni so Slovenci, ki zanemarijajo svoj jezik in svoje naravne darove ter si rajši izposujejo luč od Nemcev in drugih sosedov.

Drugi del govora je slovenski, kjer iz besed Kristusovih: „Vi ste luč sveta“ in z vzgledom Cirila in Metodija izvaja dolžnost za duhovnika kot ljudskega učitelja, negovati svoj jezik ter se vrača na prej omenjeno vizijo, češ, slovenstvo ima slabo razsvetlavo, ker „domazhi vuzheniki fvetalo v' zhetertih in' polovizah dershijo“. Na to biča slovensko tuje-ljubje: slovenski rojak, ko se ga plenice več ne držijo, leti kakor vešča na tuje in se tam tuji luči tako „dolgo perslinja, de si svoje peroti vse osmodi“. Drugi se „ptujcu „všino“ in ostané v tujini; tretji se sicer vrne, „al njemu svezhalnik domazhi mersi, on rajlih luzh fvojo sakrije, pred straham de bi vuzhenzi ne offepili“. — „Tok redko ko v vezher te svesde na nebu, tok redek Slovenzam le snajde en mosh, kateri bi flovenshino terdno sidal, kateri bi rasfvetil Slovensko vednost“. — „Le malo kdaj se pokashe od juga en novi Ziril, kater' bi po nozhi le tega posemlenskiga shivljenja Slovenzam s' domazho luzhjo rasfvetlenja v' vednosti pofvetil.“ „Vi, predragi moji bratji, ste prihodne svesde rasfvetlenja,

vi namenjeni vuzheniki Slovcnzam poštati, vaf nash isvelizhar fol Slovenzov imenuje — „Ako vi božhete biti fol slovenike modrofti, tok more poštati vam nar poprej zherftva Slovenfke modrine vednoft; al poprej je potreba laftnoft govorjenja fposnati, potem fhe le, vuzheniki en'ga ljudftva poštati; sabitojn bi bla vfa valha modroft, sabitojn vfa valha vednoft, ako bi vam pastirje orodje rafshiranja med valhe ovzhize snano ne blo.“ Za vzgled postavlja Demostena, ki je le z veliko marljivostjo in vstrajnostjo postal grškemu ljudstvu največji govornik... Komur se je veliko dalo, od njega se bo tudi veliko terjalo. „Ti moj brat, katermu je Vezhni prebri-fano glavo ino bifter um dal, ne le s' besedo, temuzh s' perefam, ne ptujo, ampak tvojo domazho ljudstvo vuzhiti je tvoja dolshnoft; al k' ter sheli pifmar fvojmu ljudstvu poštati, ta more poprej pifanje dobro fposnati, in s' eno besedo: Vuzhenik nauzhi sam sebe, potem bodelh druge vuzhil.“

Končno svojim mladim tovarišem polaga na srce, da je za njih sedaj čas setve in priprave „Slovenzi smo mi, Slovenzam namenjeni vuzheniki, fe prav k' nashimu delu perpraviti, je nasha nar vezhi dolshnoft, tajisto dopolnit je isvoleno nasho, bratji moji, sberalshe.

„In preden jef sklenem, fhe vfel ponořim,
Ponavlal bom vselej, jef, dokler shivim:
Slovenz! ne posabi, da f' sloveniki rojak,
No ako fposnash, tok iskashi fe tak!
Perpravljen sa vero, zefarftvo,
Shivet' ino vmret sa Slovenftvo!“

Ohranili so se tudi 4, na obeh straneh popisani listi Slomřekovega predavanja o slovenskem jeziku: „Einleitung zu den slovenisehen Vorlesungen“, a brez letnice, najbrž iz leta 1822, ker se sklicuje na predavanje prejšnjega leta, ne prejšnjih let.

„Das theuerste Erbgut des Menschen aus den lieblichen Kinderjahren ist wohl die Muttersprache“ — se glasi začetni stavek. Dvakrat dražji pa mora biti materni jezik ljudskemu učitelju, ki si ga mora popolnoma prilastiti. Slovenski jezik zasluži in tudi potrebuje skrbnega negovanja.

1. Zasluži to a) radi velikega števila ljudstev, ki ga govore. Od Dubrovnika do obal Ledenega morja, od Vzhodnega morja do Japana se razprostirajo slovanski narodi. Naštevši vsa posamezna slovanska plemena, cení Slomřek število Slovanov na 50—60 milijonov; blizu polovico Evrope in tretjino Azije zasedajo slovanski rodovi. Že iz tega čisto praktičnega razloga je vredno učiti se slovanščine; zakaj kdor si prilasti eden jezik, se mu odpro vrata tudi do drugih. Za vsakega omikaneja je potrebno, da zna vsaj eden slovanski jezik.

b) Zasluži jezik sam na sebi. Struktura njegova je tako lepa in izvirna, da se lahko meri z vsakim drugim jezikom. Za priče navaja

Schlötzerja, Adelunga in Fellingnerja. Kolikor bolj kdo spozna slovenščino, toliko bolj jo vzljubi.

c) Toliko bolj zasluži, da jo neguje vsak učitelj ljudstva radi svoje službe. Resnice treba podajati ljudstvu v čisti obleki, ta pa človeku ni prirojena; pridobiti si jo trepa z ukom.

II. Slovenski jezik pa tudi potrebuje, da se kultivira, ker kakorkoli je star, je imel glede kultivacije žalostno usodo. Do 9. stoletja leži nad njim gosti mrak; izvzemši napis na Gosposvetskem polju in brižinske spomenike, ni iz starejše dobe drugih spomenikov. — Kakor razni starinslovesi, je tudi Slomšek smatral napis na gosposvetskem rimskem spomeniku za staroslovenski in brižinskim spomenikom pripisuje očitno višjo starost kakor Ciril-Metodovemu književnemu delovanju. — Na to omeni kratko prevod sv. pisma in liturgičnih knjig, ki sta ga priredila Ciril in Metod, citira Nestorjeve besede: Slovani so se radovali, ko so slišali čudesa božja v svojem jeziku. Po tej lepi jutranji zarji nastopi zopet dolga noč, zlasti za naše kraje. Kot razlog navaja Slomšek nesrečni razkol ter v oklepaju stavi v opreko — „Zirilianer — Glagoliten“.

Ko je v 16. stoletju reformacija vse razburkala, je za hitrejšo razširjavo svojega nauka obudila tudi slovensko slovstvo, za katero se sedaj začenja nova perioda. Takrat je Bohorič spisal slovensko slovnico, v kateri je Slomšek pokazal svojim poslušavcem Bohoričev pravopis; v tem je Dalmatin izdal celo biblijo, Trubar pa postile. Bohoričev pravopis je ostal več ali manj nespremenjen in so v njem pisane najboljše slovenske knjige. Tu poda mladi Slomšek kratek kritičen pregled o slovenskem pravopisu, da učenjaki grajajo raznoterost v pravopisu in izražajo željo po skupnem in enostavnejšem pravopisu. Omenja Dubrovskega, Kopitarja, Ravnikarja. Poprave slovenskega pravopisa sta se lotila zašlužna slavista P. Dainko in Fr. Metelko, žal, da ne po načelu sv. Jeronima: *Res parvae eoneordia crescunt, disoordia dillabuntur*. Dainko ni dovedel svojega poskusa do popolnosti. Metelko je sicer izvedel do kraja svoje delo, vendar se očita njegovemu pravopisu prevelika rodost (Krudität), zlasti prevelika množitev polglasnikov. Stranke so si med seboj v laseh, zatoorej on ostane pri starem pravopisu, dokler ona stranka ne zmaga, tem bolj, ker je ta pravopis za sedaj še najprikladnejši in so ga njegovi poslušavei že vajeni. Zagotavlja, da hoče Kranjcem podati roko. Za sedaj se mu zdi, da še za pravopis njegova ura ni prišla. Prej še se mora ljudstvo splošno priučiti čitanju in dobiti se mora dovolj rabnih knjig.

Ponovno stavlja slušateljem na srce učenje materinskega jezika, ker brez njega bodo le polovični dušni pastirji v slovenskih občinah. Večnoma so že 13—16 let odtrgani od svojih starišev, bratov in sester in le malokateri je imel priliko govoriti slovensko; njih znanje v drugih

predmetih je napredovalo, znanje materinščine pa pojemalo. Pa tudi v domači hiši se niso popolnoma naučili jezika, saj je itak znano, kako omejen je idejni krog pri otrocih in vsled tega tudi jezika. V kratkem pa morajo nastopiti ne kot otroci, marveč kot učitelji ljudstva, pa še nimajo jezikovnega znanja nekoliko poučenega kmetijskega otroka!

Splošna je tudi tožba, da so slovenska narečja tako različna in okorna. To prihaja poglavitno odtod, ker se mladi dušni pastirji ne uče jezika. Če gre tako dalje, se ljudje končno med seboj ne bodo razumeli. Prilastiti si je torej treba s pridno vajo razločno izgovarjavo književnega in splošno umljivega jezika. Sramotno je, ne znati pravilno pisati, kamoli ne znati slovniško pravilno govoriti oni jezik, v katerem si služiš vsakdanji kruh in opravljaš najvažnejša opravila poverjene ti črede. Temu se lahko odpomore, če bodo marljivo pohajali predavanja. Za vajo jim priporočam kot čitanke molitvenike, ker drugih knjig takrat itak skoraj ni bilo. Ljudje se tudi veselijo, ker imajo nekateri mlajši dušni pastirji zadnjih 10 let po 50—100—150 učencev v nedeljski šoli, kjer jih uče brati, pisati in peti. Skrb je naj za samoizobrazbo, da ne bodo zaostajali za ljudstvom, ker bodo sčasoma ljudje po večini znali brati slovensko. „Lasset uns nicht die letzten unter den andern verwandten Slaven-Brüdern seyn. Alle gehen uns vor: Russen, Serben, selbst Kroaten.“

Iz l. 1824 se je ohranilo le nemško besedilo Slomšekovega uvodnega nagovora, ki je istotako prožet z vročo ljubeznijo do materinskega jezika.

Nagovor slove:

Bereits zum 4. Mahle bin ich unter meinen Brüdern der Glückliche: Eine Stimme des Rufenden in der Wüste zu seyn!

Ich rufe wieder und rufe zum letzten Mahle: Slovenen, künftige Lehrer Eurer Brüder! Parate viam Domini, d. i. den Weg Eurer lieben Muttersprache, auf welchem der Herr mit seiner beseligenden Lehre durch Euch in die Herzen Eurer künftigen Schafe mit Liebe, Kraft und Zufriedenheit in seiner Milde und himmlischer Würde einkehren möge!

Wo die wahre Liebe herrschet, dort wird die Liebe wirken, ihre Früchte werden Heil für Uns und unsere künftigen Schafe seyn, wenn sie froh an ihrem Slaven-Wege auf ihrer Seelenweide wandeln, die unsere Liebe im Bruder-Vereine pflegte.

Wer unter meinen lieben Brüdern durch diese Jahre seine Hand an meiner Seite an den Pflug gelegt, den bitte ich auch jetzt nicht rückzuschauen!

Wer jedoch bis nun über seinem Pflug, mit dem er einst wird ackern müssen, kalt, vielleicht gar stolz hinblickte, den bitte ich um Alles, was ihm heilig ist, er möge nicht unbedacht fortschreiten, damit dem Häscher des Entfernten das Nahe nicht zum Fahle werde!

„Was die Liebe zu unserem heiligen Berufe wünschet, das mögen auch die Lieben nicht vereiteln; denn nie hat noch ein Sterblicher bereut, daß er sich seinem Berufe treu geweiht, und was ein Einzelner nicht vermag, das wird ein Bruderkreis der Liebe wohl vermögen.“

Noch ein kurzes Jahr vielleicht, und die Stimme des Vereines wird verklingen, Mancher würde zu hören wünschen, und doch vielleicht nicht vernehmen können! Diesen Wünschen zu entsprechen hoffet im letzten Jahre Ihr treuer Freund und Bruder Anton Slomšek I. r.

Uvodni govor je bil določen v nedeljo 28. septembra, a se ni ohranil. Ob koncu poziva je vabilo, da se podpišejo vsi tisti, ki mislijo pristopiti k društvu. Podpisalo se je 48 bogoslovcev. Prečrtano je ime Matija Lesjaka, ki je menda izstopil iz društva ali celo iz zavoda.

Vredno je, da se ohranijo imena teh pionirjev slovenskega jezika, ki so se takrat odzvali vabilu Slomškovemu.

Fr. Juvantschitsch¹. Ant. Reitz². Jac. Paltauf³. Oblak Fr.⁴ Florjan Slanitz. Kaspar Schwarz. Glojek Ant.⁵. Gerlitsch Lucas⁶. Joh. Werl⁷. Jos. Würth⁸. And. Kerniack. Andr. Uzaunigg⁹. Jos. Keber. Parian. Wanitsch¹⁰. Feichtinger. Fr. Zettin¹¹. Primusch Lapusch. Haf-

¹ Juvancič je bil rojen v Jamnah pri Konjicah 9. sept. 1802. Bil je šolski tovariš Slomškov, toda l. 1824 še premlad za mašniško posvečenje. Posvečen je bil šele 24. avg. l. 1825. Umrli je kot častni kanonik lavantinski in dekan v Novi cerkvi dne 7. nov. 1884. Nagrobnico mu je govoril sedanjí lavantinski biskup dr. Mihael Napotnik ter je izšla v posebni knjižici pri Leonu v Mariboru 1884. Natančneje o njem gl. Slekovce, Duhovni sinovi konjiške nadžupnije, Maribor 1898.

² Rojen na Vranskem l. 1799, posvečen v Št. Andražu 8. sept. 1824, umrl kot častni kanonik v Vidmu ob Savi 20. marca 1874. Gl. Kovačič, Nadžupnija Sv. Križa pri Rogaški Slatini str. 71—72.

³ Paltauf Jakob Jurij je bil Celjan, rojen 22. julija 1802, posvečen 24. avgusta 1825. L. 1862 je kot župnik v Razborju stopil v pokoj in se je preselil v Gradec, kjer je umrl 27. sept. 1880.

⁴ Umrli kot kapelan pri Sv. Petru pod Sv. gorami ob Sotli 7. maja 1832.

⁵ Umrli kot kapelan v Laškem 30. aprila 1834.

⁶ Gerlič je moral večkrat kot „korigend“ h kapucinom v Celje in k frančiškonom v Nazarje, kjer je tudi umrl kot zlatomašnik 12. aprila 1878.

⁷ Werl se je narodil v Celju 28. okt. 1799 po celjski króniki, po lav. šematizmu pa 17. febr. 1800. Umrli je kot kapelan v Starcm trgu 26. dec. 1839.

⁸ Rojen v Celju 16. aprila 1801, posvečen 24. avg. 1825. Umrli je kot župnik v Pamečah 7. febr. 1853.

⁹ L. 1829—1833 ga zasledimo kot kapelana pri Sv. Hlmi. (Orožen VII, 274).

¹⁰ Wanitsch (Ianič) Anton je bil rojen v Krškem ob Savi 22. sept. 1797, posvečen 24. avg. 1825. Umrli je kot župnik pri Sv. Kungoti na Pohorju 2. julija 1872.

¹¹ Cetin Janez se je narodil v Dobavi, posvečen je bil pri Sv. Andražu 27. avg. 1826. Umrli je kot delicent v Okonini 31. marca 1857.

ner Joh. Novak Fr. Gabron Andr.¹ Ignatius Boleszlavsky², Andr. Sirk³, Göbétz⁴, Ant. Wolf⁵, Voduschegg⁶, Andree Franc⁷, Jac. Dobrautz, Ant. Galluf⁸, Küßling, Perz, Carl Muchatsch, Jánzhko, Gregor Miklausin⁹, Tom. Tschinkowitz, Stoffel, Sim. Koberer, Sternadt, Stak¹⁰, Zimmermann¹¹, Ladinigg, Liaunigg, Woschisch Andr. Sablatnigg Sim. Tomantschger, Ivansits, Krisch Carl¹², Lukan z Andr.¹³, Jessenitschnigg Greg.

¹ Rojen 23. nov. 1793 v Orheku na Kranjskem, je bil posvečen 27. avg. 1826. L. 1852 je kot kapelan pri Sv. Rupertu nad Laškim stopil v pokoj in umrl na Bizeljskem 10. okt. 1876.

² Boleslavski Jurij se je narodil 9. jun. 1798 v Stubici na Hrvaškem, posvečen je bil 27. avg. 1826 in umrl kot župnik pri Sv. Jerneju pri Konjicah 21. marca 1861.

³ Rojen 30. nov. 1799 pri Sv. Trojici v Slov. goricah, posvečen 27. avg. 1826, umrl kot župnik pri Sv. Lovrenu na Dr. p. 20. maja 1867.

⁴ Göbec Fran je bil rojen pri Sv. Križu pri Rog. Slatini 27. jan. 1798, posvečen je bil kot tretjeletnik pri Sv. Andražu 24. avg. 1825. Vsled bolezni je bil večkrat prisiljen, izstopiti iz službe ter je umrl v Dramljah 11. febr. 1870.

⁵ Vnet slovenski rodoljub, umrl pri Sv. Petru na Medv. selu 26. aprila 1871. Več o njem gl. Kovačič, Nadžupnija Sv. Križa str. 72.

⁶ Vodušek Matija, osebni prijatelj in eden glavnih sodelavcev Slomškovih pri Drobenticah, se je narodil v Dramljah 13. jan. 1802. Posvečen je bil 24. avgusta 1825. Umrl je kot opat celjski 11. dec. 1872. Več o njem gl. Orožen III., str. 297—298.

⁷ Umrl kot kapelan pri Sv. Martinu na Pohorju 25. dec. 1829.

⁸ Slomšekov rojak, rojen na Ponikvi 16. jan. 1801, posvečen kot tretjeletnik 27. avg. 1826. Umrl je kot zlatomašnik, častni kanonik in dekan v Vuzenici 30. dec. 1881.

⁹ Rojen 28. febr. 1797 v Št. Ilju v Šaleški dolini, posvečen kot tretjeletnik 27. avg. 1826. Umrl kot častni kanonik in župnik pri Sv. Martinu v Šaleški dolini 4. januarja 1872.

¹⁰ Slak Jožef je umrl kot kapelan v Brežicah 25. maja 1829.

¹¹ Cimperman Franc se je narodil pri Sv. Marjeti nižje Ptuja 23. avg. 1799, 8. sept. 1827 je bil v mašnika posvečen. Nazadnje je služil kot kapelan in provizor v Vojniku, kjer je l. 1860 stopil v pokoj in umrl na Polzeli 25. marca 1868.

¹² Rojen v Slov. Bistrici 24. avg. 1802, posvečen kot tretjeletnik 8. sept. 1827, umrl kot kurat pri Sv. Venčesu 20. junija 1858.

¹³ Rojen 28. nov. 1799 v Galiciji pri Celju, posvečen 8. sept. 1827 kot tretjeletnik, umrl v Dobju 30. maja 1863. — Kerajak, Iapuš, Hafner, Činkavce, Stoffel, Sternad (rodom Čeh iz Prage), Ljavnik, Božič, Zablatnik, Tomanžger, Jeseničnik so pozneje službovali v krški škofiji.

O ostalih nismo mogli v Mariboru dobiti podatkov.

Ruški mitrej.

V. Skrabar — Ptuj.

Naš južnoštajerski del Slovenije je izredno bogat na Mitrovih spomenikih. Doslej znana svetišča perzijskega solnčnega božanstva, l. 1893 po Ferku odkrita pri Modriču na Pobjorju, obe po Gurlitu l. 1899 in 1901 v Spodnji Hajdini odkopani, in mitrej, ki ga je na Zgornjem Bregu pri Ptuj l. 1913 našel pisec, imajo svojega prednika v Mitrovem svetišču pri Rušah, ki se je slučajno našlo že l. 1845. Šeasoma se je pa to svetišče celo pozabilo in ga vkljub njegovi važnosti celo Cumont, v svojem temeljitem delu „Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra“ niti ne omenja.

Razlog je pač v tem, da so deloma obširni opisi bili objavljeni v časopisih, ki so danes pozabljeni, in le v velikih knjižnicah pristopni raziskovalcu. Prvo kratko poročilo o ruškem svetišču je objavil Rudolf Gustav Puff v listu „Stiria“ 1845 str. 310; natančneje pa opisuje ta spomenik v „Österreichische Blätter für Literatur und Kunst“ l. 1846 str. 5 i. d. in l. 1847 str. 728 i. d. Kratka notica neimenovanega pisatelja o tem spomeniku je v istem časopisu l. 1846 str. 141. O isti stvari govori Puff tudi v svoji knjigi „Marburg und seine Bewohner“ l. d. str. 188 i. d.

O ruškem mitreju pa je poročal dalje prof. Iv. Gabr. Seidl v II. zv. „Archiv für Kunde öst. Geschichtsquellen“ l. 1849, str. 172—173, potem Muchar v svoji štajerski zgodovini II. zv. str. 342. Precej obširno je pisal o tem prof. A. Müllner v „Grazer Tagespost“ št. 37, 41 in 42 l. 1873.

Omenja ga tudi med sp. štajerskimi mitreji prof. Kovačič v „Časopisu“ 1908 str. 17. Glavni Mitrov kulni kip omenja grof Gundaker Wurmbrand v svoji razpravi „Das Urnenfeld von Maria Rast“ l. 1879 str. 8. op. 4. Natančneje ga je opisal in priobčil dr. Abramič v „Jahrbuch für Altertumskunde“ II. 1908, str. 18—19.

Namen naše razprave je, podati kratko vsebino raznih, večinoma predmarčnih poročil, zlasti pa opisati odkrite votivne relijefe. (Mera je preračunjena v metersko merilo.)

Spomladi l. 1845 je posestnik Mihael Tribnik opazil v svojem gozdu v dravski šumi ob cesti, ki vodi k ruškemu brodu, marmornat obtesan kamen, ki je štrlel iz mahovine na nekem gričku. Mislil ga je o priliki dvigniti in porabiti kot mizo. Prehiteli so ga pa delavci Vivat-ove steklarne, ki so iskali v šumi kršec, pa so našli omenjeno marmornato ploščo,

jo dvignili in odnesli v tovarno, kjer so jo vzdali desno od glavnega vhoda gosposke hiše. Pozneje je prišla v grad Faal grofa Zabeo, kjer je še dandanes. Gl. sl. 1.1. Relijefna plošča je 1·10 m. dolga, 0·76 m. visoka in 0·17 m. debela, je iz pohorskega marmorja, ki na solncu in zraku hitro razpada, zato je na površju precej poškodovana.

Prizor, ki ga relijef predstavlja, se vedno ponavlja na Mitrovih spomenikih: Mitras kolje v skalnati dupljini bika, ob strani pa stojita dva dadofora. V podrobnostih je provincijalni rokodelec obogatil svojo predlogo z lastnimi dodatki. Stranska polja imajo na zgóraj trikotni sklep; Mitras ima ob pasu obešeno bodalno nožnico. Bikov rep se končuje s tremi čopi; zraven je kača in pes, ki naskakuje bika, proti spolovilom bikovim leze škorpion. Je-li bil levo nad Mitrom vklesan krokar, se ne da razpoznati; na mestu, kjer bi imel biti krokar, je vklesana letnica „1845“, ko se je spomenik našel.

Pod vihrajočim plaščem in desno od Mitrove glave je napis, objavljen v „Corp. Inscript. Latin.“ III. 5317: „M(arcus) Porcius Verus proc(urator) Aug(usti) me posuit“. Na stranskem polju stoji desno na podstavku podobnem vzvišku Cautes s povzdignjeno, na levi pa Cautopates z navzdol obrnjeno plamenico. Slednji drži v levici menda bič, kateri atribut se da dokazati tudi na spomenikih iz Modriča in Hajdine. Ta plošča je bila v svetišču postavljena kot glavni kultni kip.

Vsled te najdbe je Tribnik po navodilu Puffovem poskušal z izkopavanjem; našlo se je 8—10 lončenih svetilk, ostanki steklenic in prstenih posod, preperelo daritveno orodje, kakih 26 cm dolg in 3 cm širok odlomek rezila z ostankom držaja, odlomek kosti, na katerem se še pozna ožgalina, precej brončenih in bakrenih novcev, največ Maksimina Tračana (235—238) in precejšnja množina obsekanega kamenja, med njimi dva „cippa“, gotovo daritvena oltarja z izloženimi okrajki in rozetami, eden okoli 0·47 m. visok, 0·34 m. širok in 0·21 m. debel, drugi pa blizu 0·95 m. visok, 1 m. širok, v sredini izžlebljen in na zgornji strani okrašen z bikovo glavo; žal, da so zidarji te kamene pri stavljenju Tribnikove škarpe obtesali in so skulpture popolnoma izginile. Ob tej priliki so našli še tri relijefne plošče iz pohorskega marmorja, pozneje se je našla še četrta. Te plošče z drugimi drobnarijami iz mitreja je dobil Puff, po njegovi smrti pa so prišle v Gradec in so sedaj razpostavljene v lapidariju deželnega muzeja Joane-a, druge drobnarije se pa, žal, v muzeju ne dajo več najti in določiti.

Prva plošča (sl. 2), pravokotne oblike, zgoraj po majhnem odstavku polukrožno izbočena, je 0·57 m. široka, 0·46 m. visoka, 0·04 m. debela in predstavlja v precej dobro ohranjenem reliefu usmrčenje bika, desno

Klišé nam je iz prijaznosti dal na razpolago zvezni-spomeniški urad na Dunaju po tiskarni Rohrer v Brnu.

Slika 1.

Silka 2.

Silka 3.

Silka 4.

Silka 5.

Cautes s povzdignjeno plamenico, levo Cautopates s prekrizanimi nogami; njegova navzdol obrnjena plamenica se še komaj pozna. Nad prvim je po mojem spoznanju poprsje lune, nad drugim pa solnca z žarnatim vencom in pred njim proti božanstvu letoč krokar. Cela podoba je obrobljena z ozkim okvirom.

Isto vidimo na drugi plošči (sl. 3), ki je zelo slabo ohranjena; ta je 0,49 m. široka, 0,46 m. visoka, 0,04 m. debela, desni zgornji rob je odlomljen. Zdi se, da bik nosi daritveno vrstico čez prsa, levi genij je zelo okrušen, tudi poprsje solnca in krokar nad njim se ne dasta več spoznati. Pod reliefno podobo je širok prazen prostor, na katerem je bil nekdanj posvetilni napis.

Tretja plošča (sl. 4), 0,55 m. široka, 0,41 m. visoka, 0,04 m. debela, je prelomljena v dva dela in istotako slabo ohranjena. Od Cautesa in lune nad njim se še komaj poznajo sledovi, enako od solnca in krokarja, le podoba Cautopatesa je nekoliko bolj ohranjena. Ima prekrizane noge, v levici drži navzdol obrnjeno plamenico, z desnice pa, kakor se zdi, maha z bičem. Pod podobo je gotovo tudi bil nekdanj posvetilni napis.

Po Puffovem opisu so bila tla blizu 1 m. globoko izkopane jame pokrita z ogljeno plastjo, ki je segala še daleč pod gozdno prstjo in se proti Dravi izgubljala v žolčkastem pesku. Tik pod dnom je ležal okoli 1,6 m. dolg, 0,4 m. širok in 0,21 m. debel skrbno obtesan kamen brez napisa, nedvomno prag ali stopnica.

Drugo izkopavanje, ki ga je prof. Müllner celo prezrl, je izvršil Puff na istem najdišču 29. aprila 1847 ter je o tem poročal v „Öst. Bl. f. K. u. L. 1847, str. 728: „Prostor, neravna gozdna tla z velikimi pravičnimi grički desno in levo od zapuščene ceste, ki tvori majhno poševno ravnan proti Dravi, mi daje slutiti, da se ob strani te ravni nahajajo pod smrečjem in borovjem ostanki Mitrovega templja. Ruški hudournik, ki se tu blizu izliva v Dravo, je bržkone v prejšnjih stoletjih pokril tempeljski prostor s prodcem, sipino in peskom, da je trebalo kopati 2—2½ m. globoko, preden smo prišli do stavbenih tal. Odstranivši plast iz kompaktnege, vsled prejšnje ceste zbitega peska, smo, kakor pred dvema letoma, zadeli na nadaljevanje sežigališča ter smo več sežnjev daleč odgrnili pokrivajočo plast in ga zasledovali od vzhoda proti zahodu.

Našla se je 26—37 cm. debela zbita plast vlažne, svetločrne, mastne zemlje, pomešane z ogljem in prstjo, tu in tam drobci kosti in vsepovsod črepinje vsled teže tal zdrobljene posode preprostejšega in finejšega lončarskega dela, naštel sem šest po obliki in snovi različnih komadov. Koscev zelo finega, belega, tankega stekla je bilo malo; svetilke so nosile imena: VNVS IVSTINI in VRSVTI (pač VRSVLI). Najdeni novei, kolikor so se dali razpoznati, so bili skoraj vsi Dioklecijanovi (284—305). Pod ogljeno plastjo so bila tla vseskozi potlakana z rodim dravskim ka-

menjem, nad tem pa 10 cm. debela plast zbite prsti, ki je vsled ognja dobila barvo polžgane opeke. Ko smo nekaj ur kopali, smo zadeli na dva cippa, eden iz belega, skoraj razpadlega vapnenca, drugi iz debelozrnčastega svetlobelega pohorskega marmorja, oba 0.63 m. visoka, ozka, skoraj piramidne oblike brez napisa. Pri daljnjem kopanju, ki je pri padanju poševne ravnine imelo le 1.25 m. do ogljene plasti, smo našli dobro ohranjeno ploščo iz belega marmorja.“

Ta plošča (sl. 5), 0.57 m. visoka, 0.51 m. široka in 0.05 m. debela, je žal tudi precej obglodana in predstavlja v dolbini bika ubijajočega boga. Na desni strani so podobe popolnoma izginile, na levi strani se vidi le na podložku stoječ Cautopates s prekrižanimi nogami in z navzdol obrnjeno plamenico. Solnee in krokar se ne dasta več spoznati. Pod reliefom je zopet širok pram, ki je gotovo nekdanj nosil napis.

Dalje poroča Puff: „Globlje smo našli kosce zelo fine rimske zidne opeke, od katerih je ena, ko smo jo skrbno osnažili, pokazala številko XIV. legije. Na obratni strani pri večini novcev (bakreni oboli in denarji) se vidita dve žrtvujoči postavi z legendo: Providentia Deorum in Restitutor Orbis“.

O najdišču in o podrobnostih najdenin nas natančneje pouči prof. Müllner. On piše, da je Puff celo prezrl, ozirati se na stavbo, nje lego in obliko, marveč našteva le izkopane kamene in druge antične predmete. Müllner je dobil natančneje podatke od sina najditeljevega, ruškega župana Ivana Tribnika, ki je pri izkopavanju bil navzoč. Na podlagi tega poročila Müllner v „Grazer Tagespost“ 1873, št. 37, 41: „Mitrovo svetišče je bilo na obronku južnega dravskega brega, kakih 5.7 m. nad površino vode, vzhodno od ruškega potoka, ki se tu blizu zliva v Dravo, tam kjer reka teče v severovzhodni smeri.“

S to smerjo rečnega toka se je vjemala lega svetiščnega prostora, ker smer, v kateri je ležala glavna podoba, in celi prostor, ki so ga polnile ruševine, je šla proti severovzhodu. Ko se je 0.5 m. globoko izkopala in odstranila zemlja, se je našlo najprej kamenje udrtega oboka, ki je počival na štirih slopih in ti slopi so zavzemali prostor 3.20 m. širine in 2.90 m. dolžine. Lega teh slopov, ki so sedaj vzdani v škarpo! na Tribnikovem dvorišču, se je dala lahko določiti, ker so takrat na njih mesto vsadili štiri mlade smreke. Vmes in pod ruševinami so ležale štiri marmornate plošče (sl. 1—4); največja, ki smo jo zgoraj opisali, je bila do polovice naslonjena na prst in je z oglom štrlela iz gramoza in tako dala povod najdbi, kakor smo rekli. Kot glavna tempeljska podoba je bila pritrjena na tempeljsko steno, zato je ko se je tempelj podrl, ni bila pokopana pod ruševinami, marveč je ostala po koncu. Obok je bil bojda 0.32 m. debel. Pod njegovimi ruševinami so pred veliko ploščo ležale pokopane tri manjše marmorne plošče (sl. 2—4).“

Glede rekonstrukcije svetišča piše Müllner dalje: „Svetišče je imelo dravsko strugo vzporedno lego od jugozapada proti severoiztoku, vhod je bil od severoiztoka. Ker je okolišni terrain dravski prodec, si moramo misliti tempelj vzdan v pobočje brega, 3-20 m. širok in približno 4-80 do 5-50 m. dolg. Kakih 290 m. je bilo poslopje obokano, da se je moglo ustavljati zunanjemu pritisku, kolikor je bilo vzdano v breg. Oni del, ki je stal izven brežnega rebra, je bil najbrž tudi obokan in celo poslopje pokrito z dvostrano streho. Ta del templja je bil najbrž že zgodaj podrt, ali pa se pri — nerazumnem — izkopavanju ni pazilo na njegove ostanke. Enako se ni pazilo na to, da je bil glavni prostor razdeljen v tri dele, kar bi se dalo dognati iz najdenega tempeljskega ozadja, ko bi bile izkopavanje vodile spretne roke. Ker se zdi, da je razdelitev v tri ladije bila ritualno predpisana, jo moramo predpostavljati tudi pri našem templju, a določiti se ne da, na kak način je bilo to izvedeno. Na ozadju, nasproti vhodu, je bila med obok nosečimi stebri pritrjena glavna podoba. Pred njo so bile naslonjene tri druge plošče kot zaobljubni darovi hvalcevnih častilcev milostnega božanstva. Neposredno pred glavno podobo, se zdi, da je bil prostor za žgavne daritve. Od ostankov teh daritev bi se bilo pri pazljivem izkopavanju gotovo več našlo kakor samo ona ožgana kost.“

Iz doslej navedenih poročil je pred vsem razvidno, da se je izkopavanje žalibog vršilo na celo neznanstven način in le prof. Müllnerju se imamo zahvaliti, da je 28 let pozneje, kar se je svetišče našlo, še rešil, kar se je dalo rešiti ter je s tem storil znanstvu veliko uslugo. Pet tempeljskih reliefov, ki nam jih predstavljajo naše slike, je k sreči ohranjenih in shranjenih. Drobni predmeti pa se niso dali najti v Joaneju. Le eno svetilko mislim, da sem našel z napisom: VNVS IVSTINI.

Dr. Fischbach omenja v svoji razpravi o rimskih svetilkah iz Poetovija (M. d. H. V. f. St. XLIV. 1896) pod št. 119 neko svetilko z enakim napisom (gl. istotam tab. III. 119), ki je, najdena na Sp. Štajerskem, l. 1866 došla v deželni muzej. Znano pa je, da je po Puffovi smrti leta 1865 njegova arheološka zapuščina došla v Joanej, zatorej mislim, da poleg omenjenih štirih reliefnih plošč tudi ta svetilka izvira iz ruškega mitreja. Če vprašamo, kdaj je nastalo in kako dolgo je obstalo to svetišče, nam morejo dati nekoliko odgovora le novi in eventuelno imenovana svetilka. Kakor rečeno, se omenjajo le novi Maksimina Tračana in Dioklecijana, svetilko pa stavi Fischbach po značaju pisave v Konstantinovo dobo.

Ne bomo se menda motili, če postavimo početek svetišča v sredino 3. stoletja, propad pa kakih 100 let pozneje. Žal, da je po mojem vedenju službena doba cesarskega namestnika M. P. Vera, ki je dal napraviti glavno podobo, neznana, tako da tudi v tem oziru nimamo nikake opore. Velike važnosti bi bila opeka 14. legije, ki bi spričevala, če je napis bil

pravilno čitan, da je ta legija, ali vsaj en del, bila nameščena v „Dravski šumi“. Po Müllnerjevih podatkih je bilo ruško svetišče zelo majhno in je komaj dosegalo velikost l. mitreja v Hajdini in torej da sklepati na majhno število Mitrovih vernikov.

Naj bi mariborsko Zgodovinsko in Muzejsko društvo obrnilo svojo pozornost na Ruše, ki s svojo okolico poleg mitreja in znanega hallstattskega grobišča krijejo še marsikak zanimiv in še nepoznan spomenik davno preteklih časov.

Ljudska medicina na Koroškem.¹

Donešek h koroški slovenski folklori.

Nabral Pavel Košir — Prevalje.

Kdor se ukvarja z nabiranjem domače folklore, pride sčasoma do prepričanja, da ni treba, da bi se boj napovedal vsakemu babjeverstvu in sleherni vraži. Marsikaj je v ljudski veri lepega in dobrega, z etično vsebino celo, četudi le v prikriti obliki, in ker v nobenem pogledu ni škodljivo, naj se še nadalje hrani in neguje v ljudski tradiciji. Kar pa je škodljivega, bo itak sčasoma z napredujočo kulturo izginilo v morje pozabnosti.

¹ Pisatelj je leta 1912 objavil v koroškem časopisu „Carinthia“ dva članka: Transplantation — ein Beitrag zur Volksmedizin in Kärnten, in: Zur Volkskunde in Kärnten. Obe razpravi je poslal v pregled priznanemu veščaku, dr. Oskarju Hovorka, docentu na dunajskem vsučilišču in primariju v otrošnici v Gugging pri Dunaju. Dr. Hovorka mu je poslal naslednje priznalno pismo: Wien 4. Dezember 1918. Sehr geehrter Herr! Ihre zwei Arbeiten, für deren Übersendung ich Ihnen meinen verbindlichsten Dank ausspreche, habe ich mit großem Interesse gelesen und freue mich, durch meine Schriften abermals einen tüchtigen Vorkämpfer für die bisher so vernachlässigte und verachtete Volksmedizin zum eifrigen Mitarbeiten angeregt zu haben! Besonders Ihre Überpflanzungsarbeit zeigt von einem eifrigen Eifer und die richtige Anlage zum Sammeln und Bearbeiten des einschlägigen Materials. Ich würde Ihnen nun empfehlen auch mein neuestes Buch „Geist der Medizin“ Wien 1915, Verlag Braumüller (I. Graben) zu lesen, wo Sie die neuesten Zusammenstellungen und Quellen vorfinden werden. Arbeiten Sie nur fleißig weiter und senden Sie mir Ihre Arbeiten immer ein, ich werde trachten dieselben gelegentlich nicht nur zu zitieren, sondern auch in meinen Kreisen bekannt zu machen. — In aller Hochachtung Dr. Oskar Hovorka. — V pripisu mu priporoča, naj se loti čarovniške ljudske medicine, ki se dandanes rado čita in v znanstvenih krogih zelo ceni.

Tako upamo, da z objavo tega članka izpolnimo v našem znanstvu veliko vrzel, ker je ljudska medicina v našem folklorističnem slovstvu skoraj docela neobdelana.

Uredništvo.

I.

Nosečnost, rojstvo, krst. — Povsod v naših krajih je žalibog razširjena naveda, da se pri krstitju mnogo popiva in veliko je. Prav imajo stare ženiice v Podjunu, če trdijo, da noseča ženska ne sme biti krstna botra, ker bi potem njen otrok umrl. Svarilo je sicer malce pretirano, a pri-priprostem ljudstvu v tej obliki mnogo bolj zaleže, kakor pa če bi mu dokazoval, da le neizmerno uživanje v katerikoli obliki (o priliki krstitja) utegne povzročiti smrt otroka. Dejstvo je, da je tam, kjer so matere pitju vdane, mnogo mrtvorojenih otrok. Noseča ženska naj se tudi varuje, da se ne „zagleda“ ali zaveruje v kako stvar, posebno ne v kako grdo, ker bi to vplivalo na značaj in zunanost otroka in zapustilo vidne sledove. Nasprotno, naj goji taka ženska le zgolj lepe misli in gleda reči, ki napravijo na njo prijeten utis, kar priporočajo tudi zdravniki. V Apačah trdijo, da dobi otrok značaj tiste živali, v katero se je mati v stanu nosečnosti „zagledala“, na pr. bi otrok postal sladkosneden, če se je mati zagledala v kako mačko, živ in razposajen, če v kako tele ali žrebe; zajčjo škrbino dobi otrok, če se je mati zagledala v kakega zajca (domačega) ter celo z njim igrala. — Povsodi v deželi je razširjeno mnenje, da se noseča ženska ne sme dotakniti s prstom oblička niti kakega drugega dela telesa, če čuti po čem posebno poželjenje, otrok bi dobil na dotičnem mestu „malink“, kakor pravijo v okolici Vrbskega jezera. (N. pr. črešnje.) V velikóvški okolici trdijo, da noseča ženska ne sme stopiti čez ojnice, otrok bi sicer dobil konjsko hrčanje, kar je opazati, predno otroci zaspé. Če je pa to vendar storila, dasi nevedoma, in ima otrok tisto hrčanje, naj mati otroka potegne skozi kak konjski kumat, če je fant, če je pa deklica, skozi kumat kobile. — V Trušnjah je razširjena vera, da noseča ženska ne sme trpinčiti v past ujete miške, ker bi potem težko porodila in bi se ji v kuhinji vse skvarilo. Ravno v tem kraju je tudi razširjena vera, da prinese angel ženski, ki je spočela, tretji dan že dušo za otroka in da je smrtni greh, če bi od četrtega dne naprej skušala mati odpraviti sad; brez greha se pa to lahko stori v prvih treh dneh.

Samoobsebi je umevno, da se imajo noseče ženske ravnati po posebni dieti, da ne smejo uživati kislih jedi itd. Sploh naj si bo taka ženska vsikdar svesta svojega stanja, ter naj se skrbno varuje vsega, kar bi ji utegnilo škoditi.

Fant ali deklica? vprašanje, o katerem se razmotriva že dolgo pred porodom. Tudi tukaj ima ljudstvo gotova znamenja katera pa so menda enako zanesljiva, kakor domači petelin kot vremenski prerok. „Veliko lešnikov, veliko grešnikov“, pravi ljudski pregovor v Podjunu, ki bo menda znan tudi drugod. Kadar močno obrodijo lešniki, se nadeja

mati fanta, če pa so dobro obrodila jabolka, pa deklice. Gotove pege na maternem obrazu oznanujejo prihod deklice, v nasprotnem slučaju ševeda fanta. — V Zilski dolini je ljudstvo na priprost način rešilo problem, o katerem si zdravniki zastonj belijo glave (glej teorija Schenk o poljubni določitvi spola že vnaprej). — V Žvabeku pojé mati, katera si ne želi več otrok, tuptam kako ovéjo črešnjo (*Paris quadrifolius*), ženska pa, ki še ni porodila in si želi otroka, naj si napravi juho iz popkovine kakega sosednjega otroka. V navadi pa so v ta namen tudi romarska pota k sv. Lenartu, k sv. Antonu in drugim.

Novorojenček zagleda beli dan: — Tak otrok kmalu umrje, ki se rodi v kvatrnem tednu (Št. Ilj ob Dravi). — Če novorojenček zagleda beli dan, gredo ženske v Podjuni takoj v kuhinjo gledat, če ni ostala kaka ponva z vodo pri ognju (zakaj, nisem mogel izvedeti). — V beljaški okolici gleda babica strogo na to, da porodnica prve tri ure po porodu ne zaspi, ker bi se utegnilo zgoditi, da bi za večno zaspala (bržčas radi izkrvavenja). Če umije babica otroka, se umije z isto vodo tudi mati, kar se smatra za gotovo sredstvo proti pegam v maternem obrazu. Tej vodi se prilije tudi blagoslovljena voda, da birzli duh, urok itd. ne imel toliko oblasti čez otroka. Tudi blagoslovljene soli se dene v vodo. — Da bi pri porodu manj trpele, zavživajo ženske v Apačah že delj časa pred porodom „roštanc“ bele čebule, ali sploh jedi, v katerih se nahaja mnogo take čebule.

V Apačah¹ ne sme porodnica iz hiše, dokler ni spet blagoslovljena ali „vpeljevana“ od domačega duhovnika, kar se ima zgoditi tekom 40 dni. Kako strogo se je svojčas gledalo na to, sklepamo iz tega, da je imel v Apačah vsak pravico, tako žensko ustreliti, ki bi se bila upala pred tem časom iz hiše. S tem v zvezi je ljudska vera, da preži nad tako hišo, kjer se nahaja ženska, katera še ni „vpeljana“, hudourje in da bi pokončala toča vse, če bi taka ženska ne šla o pravem času k vpeljevanju. Tudi po večernem zvonjenju ne sme porodnica iz hiše, — vzel bi jo hudič — kakor sem to slišal na Gorenjem Štajerskem (bržčas radi prehlajenja).

Nit, s katero poveže babica otroku popek, ne sme biti spredena v kvatrnem tednu, ker bi se v tem slučaju ne dala ustaviti kri. (Podjuna.) Če ima otrok izbuljeno popkovo žilo, napravijo čez njo z žrebljem križ, nakar ga zabijejo v kako jelšo — bolezen preide potem na drevo. Tako mi poroča tovariš iz Rajhenava na Koroškem. — Transplantacija bolezní: na kako drugo živo ali neživo stvar, je pri Nemcih bolj v navadi kakor pri Slovencih.

¹ Apače so gorska vas pod Obirjem.

² Glej: Košir, Transplantation — ein Beitrag zur Volksmedizin in Kärnten. Carinthia 1—3, 1912.

Po dovršenem kopanju si radovedno ogleda mati svojega bodočega ljubljence. „Moder bo“, pravi, če novorojenček že prve trenutke na vse strani obrača oči. Če se zdi otrok materi preveč starikavega obraza, če je rujav ali rumen, ga koplje v vodi, v katero vrže pest kuhanih jajčjih lupin.

Novorojenčka nesó h krstu. „Moder bo“, če ga dolgo ne ne-sejo h krstu, pravijo v Podjuni. Tudi med krščenjem mora kdo ostati pri materi in gledati na to, da ne zaspi, sicer bi za večno zaspala. — Zavit je otrok v bel prt, preprežen z rdečim trakom, kar se smatra za najboljše sredstvo proti uroku. (Iz tega razloga se tudi mladim živalim daje okoli vratu rdeč trak.) Tudi ni vsceno, na kateri roki nosi babica krstni prt, če ga nosi na levi roki, postane otrok gotovo „levičnjak“. — Prt, v kateri je zavit novorojenček, imenujejo ob Vrbskem jezeru križovnik, to pa radi tega, ker je v obliki križa ovit okoli mladega telesca. V navadi je, da botra v krstni prt zašijeta denar; v mirnih časih je bil vselej kak zlat, to pa zato, da bo tudi otrok bogat, čim več dobi, tem bogatejši bo. — „Dober pevec (pevka) bo“, če pri krstitveni ceremoniji otrok kriči, vera, ki je skoro povsod razširjena. — Nazaj krstiti se ne sme, t. j. dati mu tako ime, ki je v koledarju pred dnevom rojstva, ker bi potem ne rasel. Dobro je, se ozirati na ime kakega patrona, ki je kmalu za rojstnim dnevom ali na dan krsta. Če bi ne uvaževali recimo sv. Valentina, bi otrok trpel na padavici, če bi prezrli patrona sv. Blaža, bi otrok trpel na boleznih v grlu, sv. Roka, bi otrok obolel na rokah ali nogah, sv. Lucije, bi otrok dobil bolezen v očeh itd. — Pri krstu naj gleda babica na to, da ne pride od krizme kaj v oči, otrok bi sicer trpel na očesnih boleznih. — Doma položijo novorojenčka k materi ali pa v zibelko, na kateri je ob vznožju in ob vzglavju narisana „tro-tamora“, to pa zato, da bi mora ali urok ne nadlegovala otroka. Več o tem glej v II. poglavju: Kako ljudstvo zdravi otroške bolezni.

Pri plenica h pazijo na to, da se ne perejo v mrzli vodi, ker bi sicer otrok dobil skrvnino (rhevma); ravno iz tega razloga se plenice tudi ne smejo sušiti zunaj na zraku, ampak v otroški sobi ali kuhinji. Od plenice, ki so visele še v mraku zunaj, dobijo otroci „nočnino“, kakor trdijo Ziljanke. Sploh se smatra mrak tako za mater kakor tudi za otroka za nekaj zelo škodljivega. V navadi je, da kdor stopi zvečer v hišo novorojenčka, mora kako stvar ožžiti ter za trenotek stopiti k oknu, da „mračnina“ izgine. (Podjuna.) — Nekako s tem v zvezi je tudi

* Tudi „mračnina“, t. j. zli duh, ki pride s plenici ali s kakim tujim človekom v hišo in katerega je treba s tem ali onim sredstvom odpraviti. (Šmihel pri Pliberku.)

vera, da se mora sleherni uvesti, ki pride v sobo, da otroku „ne odnese spanja“, kar je znano in v navadi povsodi.

II.

Ljudska vera pri zdravljenju otroških bolezni.

Velike križe in težave ima mati, predno doraste otrok toliko, da je gođen za šolo. V krajih, kjer imajo zdravnika, je pač lažje: v hudi stiski se zateče mati k njemu, da ji pomaga, v krajih pa, kjer zdravnika ni, ga nadomešča kaka stara ženska ali babica, ki hrani še vso ono zdravniško modrost, ki se je podedovala od roda do roda. Marsikateri način zdravljenja, ki je zdaj še v navadi pri priprostem ljudstvu, je še izza časov, ko so naši pradedje molili svoje bogove in boginje pod lipo, ali celo iz prazgodovinske dobe. Omenim le:

Ogenj kot čistilna moč in zdravilni faktor; istotako tudi voda, zemlja in zrak; zli duhovi, kakor urok, mračnina ali nočnina, trota-mora, ki nadlegujejo človeka; način, kako se jih človek ubrani, ozir. jih zaroti, da mu ne morejo škoditi; transplanta cija, t. j. prenos bolezni od človeka na kakó drugo živo ali mrtvo stvar, pod kap, na križpót itd. Similia similibus curantur, t. j. način, kako se zdravijo bolniki, kakor n. pr. rak, rumenica, rdečica i. dr. s sredstvi, ki imajo slično ime ali so slične barve.

Ostala so nam iz tistih časov imena nekaterih rastlin, ki so igrale tedaj pri zdravljenju bolezni veliko vlogo; nekaterih žal ne vemo več razlagati. O rastlinah, ki nosijo zdaj ime po kakem svetniku, po Mariji, po Jezusu (n. pr. Jožefovi lasje, Marijine solze, — črevljički, Kristusova brada, — krona, — lasje itd.), smemo domnevati, da so v nekdanih časih nosili ime po kakem bogu ali boginji. Prekrstitev se je izvršila, kakor je to dokazano, ko so prvi apostoli zanesli luč sv. vere v naše kraje. Kot dobri poznavaleci ljudske duše, za katere jih smemo šteti, so s tem hoteli olajšati ljudstvu prehod iz stare vere v novo. Tupátam se je pa rešilo še kako pagansko ime v naše čase n. pr. terek idr.)

A. Ogenj (voda, zrak in zemlja) kot zdravilni faktor.

Če se novorojenčku nabere v ustih nesnaga (Mundfäule), jo mati izbrše s prteno cunjico, katero potem obesi v dimnik. Ljudska vera pravi, da nesnaga otroka potem ne nadleguje več; ogenj ozir. dim se torej v tem slučaju smatra kot čistilna in zdravilna moč. (Logavas ob jezeru). — V Zilski dolini ne poznajo tega, tam samo izmijejo otroku usta z vodo, v kateri ga kopajo. — Ob Vrbskem jezeru je v navadi, da denejo jecljajočim otrokom vroč hleb, kakor je prišel iz peči, na glavo. Pisec tega članka je kot majhen fant junaško držal vroči hleb na glavi, da so skoro začeli kipeti možgani. Hleb se vrže nato svinjam. Po

mnenju ljudstva preide bolezen na žival, kateri pa jecljanje nič ne škoduje, (glej tudi odstavek o transplantaciji). — V Podjuni denejo krastave otroke „za trenotek“ v vročo peč¹, ko se je spekel kruh in se je peč že malce ohladila. Seveda, čimdalje otrok zdrži v taki temperaturi, temboljši je tudi učinek, temprej izginejo kraste. V navadi je tudi, da izmivajo kraste z vodo, v kateri se je kuhala kapičevina (Evonymus europaeus.) — Bradavice na rokah lečijo v Št. Ilju ob Dravi s cunjjo, s katero se pomete pri pecivu kruha peč. Treba je samo, oviti to cunjjo okoli roke. V Apačah umivajo bradavičasto roko v vodi, v kateri se namaka prej omenjena cunjja („omelee“). Da je učinek še boljši, zakopljejo to cunjjo pod kap ali tja izlijejo vodo, v kateri si je umival bolnik roke. Ko cunjja strohni, izginejo tudi bradavice. V navadi pa je tudi sledeče sredstvo: V debelejšo nit naredijo toliko „živih“ vozlov, kolikor ima otrok bradavic, ter jo vržejo potem v peč. Bradavice nato izginejo. — Otroci, ki imajo razvado, da jedó zemljo, morajo zavživati takozvani kržič, to je hlebeček kruha, ki ga je botra spekla iz rženega testa, kateremu je primešala smeti iz svoje sobe. Da je učinek siguren, mora biti soba trikrat pometena. — Otroke, ki so se rodili s starikavim obrazom, denejo za trenotek na loparju v peč, v kateri se je prej pekel kruh. „Star noter, mlad ven! Pa pomagaj Bog oče“ itd.² (Loga vas.) — Svojeglavnim (jezljivim) otrokom se z mokro cunjjo krepko drgne obraz, nakar se vrže cunjja preko ramena v krušno peč — pri tem pa se dotičnik ne sme ozreti v ogenj. Otroka potem mine jeza (Trušnje.) V Podjuni dajejo takim otrokom vodo, v kateri je bila namočena mira za kadilo, potem dajo mir. Torej similia similibus curantur. — V navadi je tudi, da tepejo stariši take otroke z vrbovimi šibami, ki jih nato vržejo v ogenj, ali pa, kakor na Rudi, s tremi šibami od brezovih metel; z vsako šibo se posebej vdari otroka. V navadi je tudi kadilo od treh tresk, ki so vzete z hišnega praga. V Ločah pomešajo beli kurjak s sladkorjem in to dajejo na vodi piti otrokom.

Kadila. Povsodi so proti gotovim boleznim v navadi tudi razna kadila; tako n. pr. kadijo v Podjuni pri težkih porodih dojljo z meto (mentha), oziroma z maternico (geranium arvense); z ježovo kožo kadijo v Zilski dolini proti protinu; v Žvabeku kadijo otrokom, ki trpe na frasu, z materinim poročnim vencem. — Prsi masirajo pri pljučnih boleznih z roko, ki jo segrejejo nad piskrom, v katerega so vrgli tri žareče oglje.

¹ Glej tudi: v. Hovorka-Kronfeld. Vergleichende Volksmedizin. Stuttgart 1910, kjer se med drugim tudi poroča, da je v Pollschach na Nižje Avstrijskem pri tej proceduri otrok umrl.

² Pravijo tedaj pri Nemcih: „A Olts schiass i nei, a Jungs tua i aussa“. — Glej: Hovorka-Kronfeld.

B. Zli duhovi, ki nadlegujejo otroka. (Urok, trotamora, mračnina ali nočnina.)

„Ljudska domišljija si predstavlja trotamoro kot zelo grdo pošast, danes ti izgleda kakor kak sod, medtem ko se jutri spremeni v čisto posteljno pogrinjalo; tu se prikaže kot krávji vamp¹, tam spet kot stara žeńska z grdo „kosmanimi“ (mršavimi) lasmi, s krvavimi očmi in širokimi stopali. Škropljenje z blagoslovljeno vodo jo vsekakor prežene.“² Tudi to pomaga, da naslikajo trotamoro ob vznožje in vzglavje zibelke in sicer v obliki zvezde — pentametra. Na Rudi se naredi tak pentame-

ter na hišni prag, potem trotamora ne more v hišo. — Trdijo, da pride trotamora celo skozi ključavnico pri durih in da se je ni mogoče ubraniti. Najrajši se vleže na spečega otroka tedaj, če ta leži na hrbtu ter mu pije kri, kar se baje pozna na prsnih bradavicah.

Razne so molitvice in zaroki, s katerimi „panajo“ to pošast. — Če se je mati „prepričala“, da hodi ponoči trotamora otroka „cizat“, jo zaroti tako-le:

Jutri pridi,
bom ti dala tri dari:
kruha, moke in soli.

Te tri reči se dajo naslednji dan kakemu beraču ali pa se vržejo v ogenj. — Tudi da mati za vsak slučaj v vzglavje otroške postelje ogledalo. Če se trotamora ponoči v njem „špegva“ ter vidi, kako je grda, takoj izgine. (Loče pri Beljaku.)

Urok obsede otroka tedaj, če pride kdo v sobo — posebno kaka nevošeljiva oseba — pa ne pljune trikrat v klobuk ali na tla ter reče: Ne bodi mu urok! Tudi pri živalih je ta „pozdrav“ v navadi. — V beljaški okolici in v Zilski dolini razločuje ljudstvo devet urokov. (Glej tudi spodaj o transplantaciji.) Pri zaroku vzame mati rdeči trak³ od nogavic, napravi ž njim živ vozec ter ga drži nad otrokom, govoreč:

Urakov je devet, ni jih devet,
je le osem, ni jih osem,
je le sedem, ni jih sedem itd.,
je samo eden, ni nobeden.

¹ Gosp. dr. J. Šašel, doma iz Slov. Plajberg, mi poroča, da je svojčas nek kmet, ko je dognal, da hodi trotamora otroka „cizat“, zasadil v vznožje otroške postelje nož. Nekaj dni za tem pa najde v hlevu svojega vola vsega krvavega na trebuhu. — Na Rudi si predstavlja ljudstvo trotamoro kot črno senco.

² Glej Carinthia 1892, str. 118.

³ Glej tudi: v Hovorka, Geist der Medizin: Čarodejna moč rdeče barve, fo. 249.

... Pri zadnjih bēsedah razreši mati trak ter ga vrže na tla, pljune nanj in reče: Pa pomagaj Bog oče, pomagaj Bog sin in pomagaj Bog sveti duh. — V Podjuni pahlja mati s kakim krilom nad otrokom, da mu s tem prežene urok. — Pravijo tudi, da tuj človek ne sme dolgo gledati novorojenega otroka, ker bi sicer otrok dobil urok in lahko tudi vsled tega umrl.

Urok povzroča pri otroku tudi glavobol. Če se hoče mati prepričati, da je glavobol od uroka, vrže v kako posodo z vodo tri žareče oglje. Če eden od teh ali vsi padejo na dno posode, potem ima otrok gotovo urok, ki mu je povzročil glavobol. V tem slučaju, poškropi mati otroka s to vodo, nakar jo vlije pod kap ali na dvorišče in sicer preko ramen, ne da bi se smela ozreti nazaj. (Podjuna.)

Kadar se otroci v zibelki „stegujejo“ (rhevma?), devajo v beljaški okolici v zibelko venec iz trtovičja ali Kristusovo brado (Clematis vitalba); pri tem je v navadi zarok: No, prkej se, prkej!

Pred urokom brani otroka tudi rdeč trak, s katerim je zibel preprežena. Isti pomen ima rdeči trak, kakor sem že zgoraj omenil, pri mladih domačih živalih (žrebetih, teletih). — Na Džekšah še zdaj tupatam nosijo ženske tak trak, ki jih varuje ne le pred urokom, ampak tudi pred vsakojako coprnijo; dober pa je tudi proti „fergihtu“ (rhevma, protin). Tudi kuram dajejo tak trak.

C. Transplantacija.

Na planini Luži pod Peco sem slišal praviti od ljudi to-le: Če zdravijo „škodo“ (kilo, Bruch), razsekajo črnega polža, ter en del denejo na „škodo“, drugi del pa obesijo na kak bor (če je dekle) ali na brezo (če je fant). Če se polž na drevesu „posuši“, izgine tudi bolezen.

V Slovenjem Plajbergu je proti „škodi“ v navadi ta-le transplantacija: Deblo mladega jesena se precepi in „začela“ — skozi precep potegne „veči kotrej“, t. j. krstni boter, bolnega otroka. Na to se vzame „čela“ iz drevesa in ko drevo rano (precep) zaceli, je izginila tudi bolezen. — Na Rudi mažejo „škodo“ pri otrocih s polževim oljem.

V Podjuni pravijo, da je stopila mati čez ojnice, če otrok ponoči ne more spati. V takem slučaju potegnjejo otroka skozi še tope kumat, kakor so ga sneli raz konja. Po izvršeni proceduri se dene kumat spet nazaj: otrok bo naslednjo noč spet dobro spal. — Če otrok ponoči kriči, ne da bi vedela mati zato vzroka, naj vrže v ponvo z vodo tri žareče oglje, nakar se ta voda izlije pod hišo. (Trušnje.)

Kdor trpi na bulah, ki jim pravno „asva“, jih obveže na rahlo s kako nitjo, nakar se nit vrže v ogenj ali pa v kak odprt grob. Bolezen preide potem na mrtvega, kateremu pa bule itak ne more škoditi, kakor

pravijo v Podjuni. Kdor ima bule, je seveda nejevoljen, „pust kakor asva“, kakor pravijo v Rožu. Morda bo tudi na tem kaj resnice, če trdijo, da „asva od sunca (solнца) pride“.

Ob Baškem jezeru zdravijo „škodo“ na drug način. Na Veliki petek skubajo jajce, katerega je znesla črna kura, in ga pobavajo z drugimi jajci vred ter tudi nesó k velikonočnemu „žegnanju“. S tem jajcem se naslednji dan še pred solnčnim vzhodom „škoda“ trikrat prekríža ter se govorijo besede: Pa pomagaj Bog oče itd. V to jajce se napravijo potem s kako debelo iglo ubadljaji, nakar se zakoplje v kak mravljinjak. Bolezen preide potem na živali, katerim pa nič ne škoduje, kakor trdi ljudska vera. — V Rožu zakopljejo skorjo od kruha v mravljinjak. Dotičnik, ki je to delo opravil, se potem ne sme ozreti nazaj. Če so mravlje povžile skorjo, je izginil tudi zobobol, proti kateri bolezni je ta način zdravljenja v navadi. — V nemških krajih je v navadi, da zavrtajo bolezen v gotova drevesa. V paganskih časih je bila vera, kakor trdi Grimm, da so prinesli zli duhovi, ki so bivali v drevju, človeku bolezen in če se je potem bolezen zavrtala v drevo, jo je dotičnik samo prinesel nazaj¹. — V Škocijanu v Podjuni namažejo bradavico s kakim polžem, kar vselej pomaga, kakor trdijo. V nekaterih krajih obvežejo bradavice na rahlo s kako nitjo, katero potem vržejo pod gotovimi ceremonijami strani ali pod kap, na križpot, na pokopališče itd. V Rožu je vera, da se ne sme pobrati tisti košček niti ali volne, ki ga vidiš ležati na poti, ker bi si lahko nakopal tisto bolezen, katero je vrgel kdo drugi strani, n. pr. asvo, bradavice idr. — Kdor se je preveč zdelal in ima „prisiljene“ roke, kakor pravijo ob Vrbskem jezeru, si dene čez noč na roke v skalnici namočene cunje, ki „vzamejo potem bolezen nase“. — Zanimiva je tudi tale transplantacija: V Podjuni gre mati k sosedovi ter si izprosi od nje robec ali ruto od njenega otroka, doma pa ga dene svojemu otroku na glavo. Stori se to tedaj, če otrok po noči ne spi, sosedov otrok pa je zdrav. Po ruti preide zdravje torej od zdravega na bolnega otroka, ne da bi bil pri tem zdravi otrok oškodovan.

Prej smo omenili, da je po ljudski veri devet urokov; ob Baškem jezeru pa sem slišal, da je človek pođvržen 72 mrzlicam in vročicam; ravnotoliko je tudi skrvnin (protinov) in devine (rhevme.) Proti mrzlici molijo na Veliki petek pred solnčnim vzhodom to-le molitvico:

¹ Glej tudi Fossel: Volksmedizin und mediz. Aberglaube in Steiermark.

² K tej transplantaciji se zateče mati seveda le tedaj, če druga srelstva niso pomagala; v navadi so razni čaji, ali pa gotove rožice, katere denejo pod otroški zglavnik in katere naj vlečejo bolezen nase n. pr. dremolce (Anemone pulsatilla), drugod spinkeljci — spankeljci itd.

Jezus je na Veliki petek
na svetem križu viseč biv.
K njemu je prišel hudi Judaž
hudi hajdaš.

„Jezus ima hudo mrzlico,
hudo treslico.“

Jezus je Judažu odgovoril:

„Jezus nima „anro“ (nobeno) mrzlico,
anro treslico,
jo tudi aniri človek ne bo 'mov,
kdo bo na Veliki petek pred solncem
se na mojo veliko martro spom'nov.“

Potem je moliti še sedem očenašev in vera.

Izza svojih mladih let se spominjam, da se pri takih molitvah ozir. zarotitvah bolnik tudi mesmerizira. Tako se spominjam, da me je tista ženka, ki mi je proti „malinku“ na očeh „dovžebala“, ob tej priliki tudi mesmerizirala in sicer z obema rokama od temena pa do glečnjev. Žal, da takih zarokov in molitvic, ki so v zvezi z mesmeriziranjem ali drugimi ceremonijami, ni lahko zvedeti, ker po ljudski veri zgubi taka molitev ali zarok svojo moč, če zanj izzve še kaka druga ali tretja oseba. Šele ko čuti dotična ženska bližati se svoj konec, razodene molitvico drugi, o kateri je prepričana, da jo bo kakor ona hranila zase do trenutka, ko tudi njej začne pešati moči. — Mesmeriziranje je posebno v navadi pri zagovorih proti „fergihtu“, t. j. proti revmi in protinu. Po ljudski veri mora biti dotična oseba, ki mesmerizira, zdrava. Neredkokrat se namreč zgodi, da dobi zdrava ženska od bolne „fergiht“ — v tem slučaju ne sme več zagovarjati te bolezni z mesmeriziranjem, vsaj dotlej ne, da spet ozdravi, ker bi se ji sicer bolezen le povečala. — Če je dovolj krepak, se pa lahko bolnik mesmerizira tudi sam. (Ruda.)

Proti mrzlici je v Ločah v navadi še drugo nenavadno sredstvo: Bolniku dajejo piti vodo, v kateri se je kuhal beli pesjak (pesji gnoj). — Če se res tudi v sedanjih časih poslužuje ljudstvo takih zdravil, ne morem trditi, pač pa sem se na Gorenjem Štajerskem prepričal, da seže ljudstvo v skrajni sili tudi po takih sredstvih. V izvestnem slučaju se je šlo za bolnika, ki se je vil v bolečinah kolike in so mu dali „a kloans štamperl“¹ soka, katerega so napravili iz svežega konjskega gnoja. Ali je nenavaden gnus, ki ga ima bolnik pred takim zdravilom, katero povzroča reakcijo, ali je kaj drugega, kratkomašo, ljudstvo je prepričano, da to sredstvo gotovo pomaga.

Druge bolezni otrok.

Veliko britkih uric povzroča materi, kakor tudi otroku, prihod prvih (mlečnih) zobkov, a tudi za to „bolezen“ kroži v ljudstvu ne-

¹ Majhen glažek.

broj domačih pripomočkov. Najbolj priprosto sredstvo, da se pospeši prihod zobkov je ta, da dajajo otrokom koreninice od žobeja (fajgla), ki ga prež pomočijo v strd. Drugo sredstvo je, da mažejo otroška lica z brinjevim oljem. S tem oljem se maže tudi trebuh, če trga otroka po črevesih. (Žvabek). Sploh je brinje pri ljudeh v veliki časti. — Kričave otroke vdarijo v Apačah s tremi vejicami od brinja in sicer mora biti ena vejica enoletna, ena dveletna in ena triletna. Kričavost potem izgine. — Da dobi otrok lažje prve zobke, obesijo v Grebinju okoli otroškega vratu zajčje zobovje. — Za slabo znamenje smatrajo, če dobi otrok prve zobke najprej v zgornji čeljusti; ker ti kažejo proti zemlji, tak otrok kmalu umrje. (Št. Ilj.) — V Apačah dajo v pospešitev rasti prvih zobkov otrokom piti vino ozir. mu dajejo pogačo (žemljo), namočeno v vinu. Če mati nima denarja za nakup vina, mora prodati kaj od svoje obleke in od izkupička otroku kupiti vina.

Proti črvom dajejo v beljaški okolici otrokom okoli vratu kobuljice od česna, kar sem videl tudi v Velikovecu.

Fras — ponekod „pristrah“ — zdravijo v Žvabeku na ta način, da strgajo nad otrokom črnega piščaneja, da brizgne v otroka kri (!?), v Šmihelu pa zdravijo z vodo, v kateri so kuhali stolčene mačehice. Da otrok grenko vodo lažje zavžije, vlijejo k vodi kakega sladkega soka.

Proti nalezljivim boleznim kadijo skoro povsod v alpskih deželah sobe z brinjem, posebno pa po zimi, ko so hudo zasmrajene. Kadijo tudi z ogljem, kateremu pridenejo sladkorja, špika (Valeriana celtica), mira in kadila. Ali pa kadijo samo z ogljem in sladkorjem. Menda so zdravniki v novjšem času dognali, da je ta način desinfekcije res dober, ker uničuje bacile.

Pri boleznih na vratu dajejo otrokom obkladke iz kislega zelja ali ovijejo vrat s cunjjo, katero so namočili v petroleju. (Podjuna.)

Vzgoja dojenčka in njegov bodoči značaj.

Vso skrb mora mati posvečati dojenju, zato naj se tudi varuje vsake nečiste misli, ker bi to uplivalo na otroka; krotiti mora svojo poželjivost, ker bi v nasprotnem slučaju postal otrok poželjiv. Zato ne sme piti med dojenjem vode ali vina, ozir. zavživati sadja idr. Tudi stojé ne sme opravljati svojega materinega posla, ker bi postal otrok pohotnež, kakor pravijo v Žvabeku. Pozabljiv bi postal otrok, če bi bila mati kaj pozabila doma, ko je šla k vpeljevanju, recimo molitvenik, robec ali rožni venec. — Sreča in zdravje se bo smejala otroku, če so plenice prevezane z rdečim trakom; učinkovito pa je to sredstvo tudi proti uroku. Bogat bo, če mu je botra zašila v krstni prt kak zlat. Delj časa, da ne dobi otrok v roko denarja, tembolje, dotlej

ima še vedno „zvate roče“, kakor pravijo v Rožu. Majhen bi ostal otrok, če bi kdo preko zibelke podal materi roko; iz tega razloga se tudi ne sme stopiti čez otroka, če ta leži na tleh. Pegašt bi postal, če bi ga mati že prvo leto nesla ven na dež. Jecljač bi postal, če bi ga mati vdarila na hrbet. — Jezavost pri otroku odpravi mati z brezovč šibo, ki je bila ob „pranganju“ potaknjena v zemljo ob tisti poti, kjer je bil cerkveni obhod. V navadi je tudi, da dajejo takim otrokom mleko, v katero so dali žvepleni cvet ali prah. (Št. Ilj.) — Da mora mati otroka tudi kaznovati, kadar zasluži kazen, nam kaj lepo pripoveduje ljudska pravljica, ki sem jo zapisal ob Baškem jezeru:

Pravljica o materini ljubezni.

Mati je imela edinega otroka; bil je to zdrav in čvrst fant, poln vseh muh in razposajenosti. Tako ga je imela mati rada, da mu še hude besede ni dala, dasi bi bil to večkrat zaslužil.

Zgodi se pa, da ta materini ljubljencec umrje. Kako bridko se je tedaj jokala mati, in koliko grenkih solz je poteklo dan na dan na otroško gomilo! Nekega dne pride mati spet na otroški grob točit solze, pa hudo se prestraši, ko vidi, da steguje iz groba njen umrlí fantek svojo belo ročico. Vsa preplašena beži k župniku po nasvet, kaj ji je storiti. Ta ji veli, da si naj nareže na dan Marije Snežnice sedem mladih leskovih šib in s temi naj udari po otrokovi ročici.

S težkim srcem gre mati v gozd in si nareže sedem takih šib. Vrne se na pokopališče in ko nalahko udari po ročici, začuje tanek glas iz groba: „Bog vam povrni tisočkrat, mati! Prej bi me bili udarili, pa bi vam zdaj ne krvavelo srce.“

Ročica se umakne in mati se pomiri.

* * *

Materi je umrl edini otrok. Noč in dan je reva jokala po svojem ljubljencu. Srce ji je hotelo počiti same žalosti. Ker si v svoji veliki bolesti ni vedela pomagati, gre k staremu župniku vprašat za svet, kaj ji je storiti, da bi se pomirila in našla tolažbe. Župnik ji veli, naj gre o polnoči v cerkev.

Mati uboga; še predno bije ura dvanajst, že sedi v svojem cerkvenem stolu. Ura bije eno, bije dve in nič se ne gane v cerkvi, le večna luč zažari močnejše. Ko pa bije ura tri, zasliši mati šum in izza oltarja začno prihajati umrli otroci iz vasi, vsak oblečen v tanek pajčolan; vsak tudi nosi kronico na glavi. Kot zadnji pride tudi njen ljubljencec, a brez kronice, mesto kronice pa nosi na glavi škaf in mati čnti, kako težko je otroku, nositi to breme. Vsak otrok položi na oltar svoj dar: vročo

* Zlate roke.

materino molitev, njen otrok pa nima nič kakor solze, ki jih je mati zanj jokala; te daruje na oltarju. Zdaj šele se mati spomni, da je pozabila v svoji veliki žalosti, vzdihniti za otroško dušo molitev.

Drugo nedeljo gre mati zopet o polnoči v cerkev. Zopet vidi malčke, kako pribajajo izza oltarja in oddajajo na oltar svoja darila. Na svojo veliko radost pa zagleda, da je njen otrok danes med prvimi in da tudi on nosi, kakor drugi, kronico na glavi. Največje darilo je prinesel njen otrok: mnogo vročih materinih vzdihljajev in molitvic.

* * *

Otroška postelja (zibelka) mora biti vselej pokrita z odejo, sicer bi se vlegel zlodej noter; iz tega razloga tudi ne sme teči zibelj prazna, otrok bi lahko potem tudi umrl, kakor trdijo v Škocijanu. — Starejši bratci ali sestre le neradi zibljejo malega in kaj radi mu zapretijo:

Hija, haja, zibljem te,
če nočeš spat, vščipnem te;

ali pa podraži starejša hči mater, če se ji zdi že preveč blagoslova:

Haja tutú,
vsako leto anú (eno).

Zdravje in smrt. Uši pri otroku smatra ljudstvo za dobro znamenje. „Tak otrok še zdrav ni, če uši nima“, pravijo ob Baškem jezeru. Uši pri otrocih in tista skorja na temenu se v alpskih deželah sploh smatra za znak zdravja. Seveda, če je preveč te ušive in krastave dobrote, umivajo otroka z vodo, v kateri so kuhali kapičevino (*Evonymus europaeus*.) Tudi rumenico smatrajo v Podjuni za znak zdravja. — V velikovski okolici trdijo, da se začne otrok šele tedaj razvijati, če mu zgine dlaka na hrbtu. — „Angelci igrajo z njim“ pravijo v Ločah, če se otrok v spanju smehlja, med tem, ko smatrajo za slabo znamenje, če se otrok že v prvih tednih po rojstvu smeje. Tak otrok menda kmalu umrje. — Smrt otroka pomeni tudi, če stoji nad hišo zvezda repatica. — Tolažbo pač ima mater, da zgodaj umrli otroci prosijo v nebesih za stariše in botre; zato tudi mati ne sme preveč žalovati za umrlim otrokom. Ob Baškem jezeru pripovedujejo o tem lepo pravljico, katera bi bila vredna, da se pobrigajo zanjo pesniki in slikarji. Imamo v prevodu sicer že češke, nemške in angleške — tudi umetne pravljice že imamo — za domače bisere pa se vsekakor kaže premalo brige in zanimanja. In to je škoda!

Izvestja

Nekaj o slovenskih pridigah v Slovenjgradcu.

1. Sredi 17. stoletja je pastiroval v Slovenjgradcu ondodni rojak Jakob Schwaikhoffer. O njem je izrazil cerkveni ključar in mestni sodnik Moric Ziehemann ljubljanskemu škofu grofu Otonu Frideriku Buchheimu¹ o vizitaciji dne 1. aprila 1652 dvom, ali zadostuje omenjeni subvikar svoji dolžnosti v izpovednici, ker se zdi, da ne zna slovensko. Tej izjavi je dostavil zanimivo, tedanje slovenjgraške razmere osvetljujočo opazko: Malo je meščanov, ki bi ne znali slovensko, mnogo jih je pa, ki ne znajo nemško (pauci Civium qui nescirent slauonicè plurimi autem sunt qui non sciunt germanicè). Nasproti cerkvenemu ključarju je trdil Schwaikhoffer, da izpoveduje tudi slovensko. Opazka ob robu zapisnika: NB. probandum — priča, da mu duhovska gosposka ni prav verjela. (Vizit. zap. v ljublj. škofijskem arhivu²).

Kako je bilo s slovensko pridigo? Poprej je bila v Slovenjgradcu navada, da je bila to nedeljo ali praznik slovenska propoved, drugo nedeljo nemška. Schwaikhoffer se je držal nemščine, sklicevaje se na urbar, kjer baje stoji obrobna pripomnja, da more subvikar slovensko govoriti, a ne pridigovati (non est in Urbario ut una vice concionetur slauonicè alia germanicè sed tantum à pè in margine Vrbarij dicitur esse sic inscriptum, potest Vulgariter loqui slauonicè, sed non concionari) (ib.).

Neznalca slovenščine nahajamo leta 1669 celo v bližnjem Starem trgu, kjer je tedaj gospodoval vikar in komisar (dekan) Tomaž Friderik Leberwurst, ki je priznal vizitatorjema, gornjegrajskemu župniku in komisarju Jakobu Pintarju in škofijskemu tajniku Matiji Sodarju, da izvršuje svoje dolžnosti razen pridig, ker ni več slovenskemu jeziku (ib.).

2. Zoper subvikarja v Slovenjgradcu magistra Blaža Josipa Kilarja (Killer) so poslali leta 1697 ondodni meščani ljubljanskemu škofijstvu pritožbe (gravamina oder beschwerden); 16 so jih naveli. Zanimivi sta zlasti 7. in 12. točka. Iz obeh odseva mržnja do kmetskega jezika, do slovenščine. Svojega duhovnika so zatožili, da ima v mestni cerkvi sv.

¹ Župa Stari trg s subvikarijatom v Slovenjgradcu je spadala nekoč pod ljubljansko škofijo.

² Za dovoljenje uporabe srčna hvala šk. arhivarju g. župniku Fr. Pokornu!

Elizabete več slovenskih, nego nemških pridig, krateč tolažbo meščanom, a nudeč tem več veselja kmetom, katerim nameravano slovensko pridigo vselej poprej oznanja s pridiznice; tako jih odvrča od njihove zunanje službe božje (v Starem trgu); hkrati odjeda cerkvam miloščino. Naglašali so, da bi imeli kmetje od zunanjih pridig več duhovne utehe in koristi, nego od tukajšnjih mestnih, ker se jim zunaj gotovo razlagajo božje resnice jasneje, nego tu v mestu. Sklicevali so se na prejšnje vikarje, ki so imeli pri župi v Starem trgu ali pri podružnicah slovenske, v mestni cerkvi pa le nemške govore (Prot. vizit. 37, 372, 373 ib.)

Škofijstvo je pozvalo Kilarja, naj se opraviči. Iz njegovega obširnega odgovora (ib. 380--398) stoj tu odziv na ovadbo pritožnikov zaradi zane-marjanja nemščine na pridiznici. Ni res, da bi imel več slovenskih pridig, nego nemških — je odpisal zatoženec škofijstvu — dokaz je temu zapisnik, kamor beleži dan za dnevom vsa svoja opravila. Kar je v njem zapisano, lahko potrdi s prisego. Ljudem ne more braniti, ako rajši poslušajo njegove pridige, nego drugih. Njemu je vseeno, ali pridiguje slovensko ali nemško; on gleda le, kako bi bolj koristil. Ako pa naj bi se nikdar ne pridigalo slovensko, zakaj se zove to mesto Slovenjgradec (wann aber gar kheine wündische Bredigen sollen gemacht werden, warumb heist dise Statt Windischgrätz¹ in zakaj so zabeležene slovenske pridige v direktoriju? (ib. 386, 387.)

Branitelju slovenščine je došel nato od škofijske oblasti naslednji odlok: Pridiga naj v tistem jeziku, ki ga predpisuje matica (matricula) ali direktorij; ako pa ni jezik določen za vse domače službe božje in za praznike, naj ga ugotovi krajevni komisar (dekan), posvetovavši se s subvikarjem in z meščani; ukrep o tem naj se pošlje škofijstvu tekom dveh mesecev na odobrilo (ib. 400.)

Slovenjgraški meščani so se spotikali nad Kilarjevim pridiganjem tudi v 12. točki svojih pritožb. Oponesli so mu, da ni tri nedelje zaporedoma doma (v mestni cerkvi sv. Elizabete) niti nemško niti slovensko pridigal in da nareja včas po dve ali celo po tri pridige drugo za drugo, ker pretolmači nemški govor kmetom na ljubo in naposled doda še tretjo pridigo pri oznanilih, kar mu zamerijo in je jako malo tolažljivo (ib. 375, 376).

V opravičbi je zavrnil Kilar tožnike, češ, da je bila one tri nedelje pridiga zaradi dogodnjih važnih pobožnosti nemogoča, a tudi takrat je vselej bral sv. evangelij in napravil kratko izpodbudnico (exhortation) (ib. 391). Pritožbe zaradi tolmačenja nemških govorov se ni dotaknil in je ni ovrgel, a škofijstvo ni prezrlo te točke ukazavši mu, da naj pridiguje po matičnem predpisu, kakor nanese čas (pro temporis occurrentia), v enem, ne pa v dveh jezikih, da ne bodo župljani nevoljni (ib. 400.)

¹ podčrtano v vizitacijskem zapisniku.

3. O škofovski vizitaciji v Slovenjgradcu dne 10. julija 1734 je mestni magistrat navedel med raznimi drugimi prošnjami tudi to, da naj bi bila v cerkvi sv. Elizabete vsak praznik in vsako nedeljo nemška pridiga; slovenska (Čarniolica) naj bi bila ali zjutraj ali v špitalski cerkvi; tudi zato je prosil, da naj bi delal subvikar krajše propovedi. Tedaj je služboval v Slovenjgradcu že 21. leto subvikar Vincencij Schucotnigk, rodom iz Gornjega grada. V vizitacijskem zapisniku je pohvaljen zaradi vneme v duhovnem pastirstvu¹. (Vizit. zap. v kapitulskem arhivu v Ljubljani). Kaj je ukrenilo nato škofijstvo, ni znano.

4. 28 let pozneje je deloval pri sv. Elizabeti v Slovenjgradcu subvikar Josip Brankovič (Brankovitsch, Wrankovitsch, Wrankoviz). Ker je bil preobložen z nemškimi in s slovenskimi pridigami, so mu ukazali o škofovski vizitaciji dne 10. julija 1762, da naj se posvetuje z mestnim magistratom in naj se določijo dnevi v letu, o katerih bo mogel biti oproščen pridig; o tem naj obvesti potem škofijstvo (Prot. visit. 62, 206).

V soglasju s sodnikom in s slovenjgraškim magistratom je prosil nato Brankovič, da bi smel opustiti pridige o prazniku sv. Matije, na veliko nedeljo popoldne, na velikonočni ponedeljek, o prazniku sv. Filipa in Jakoba, na binkoštni ponedeljek, o praznikih sv. Janeza Krstnika, sv. Petra in Pavla, sv. Jakoba, sv. Jerneja, sv. Mateja, sv. Mihaela, sv. Simona in Juda, na vernih duš dan, na sv. Tomaža in na nedolžnih otročičev dan in da bi smel nadomestiti nemško pridigo s slovensko (Slavonicum sermonem) tiste nedelje, ko imajo starotrški kurati duhovna opravila pri podružnicah.

Dne 1. februarja 1763 je izdalo škofijstvo imenovanemu subvikarju dekret, s katerim je odobrilo pogodbo, storjeno s sodnikom in z magistratom radi razbremenitve na pridižnici. Hkrati mu je izrečno naročilo, da naj ob nedeljah, ko opravljajo starotrški duhovniki službo božjo pri podružnicah, opušča nemški govor, pri katerem je večidel malo ljudi navzočnih (cui aliunde pauci interesse Solent); namesto njega naj pridiguje slovensko, da se ljudstvo, nevede nemškemu jeziku, ki tedaj obilno prihaja v mestno cerkev, ne odpušča brez duhovnega živeža (ib. 266, 267).

O Brankoviču pripomnim, da je bil vmeščen dne 7. aprila 1765 na beneficij sv. Andreja ap. in na združeno z njim Leberwurstovo oficijaturo v cerkvi sv. Elizabete v Slovenjgradcu. Tedaj so se omenjale njegove zasluge, ker je izvrševal mnogo let hvalno in vneto dušno pastirstvo v ljubljanski škofiji (ib. 442). Umrl je spomladi leta 1775 (Prot. visit. 65, 216),

J. Vrhovnik.

¹ O pravkar omenjeni vizitaciji je ovadil Schucotnigk nekoga Franceta Petra, češ, da se čuje o njem, da ima molitveno knjigo, nameščano s pohujšljivostmi in z vražami (aliquem Librum precatorium quidem, sed mixtum Scandalosis et Superstitiosis). Vizitator je naročil subvikarju, da naj mu jo Peter pokaže in če je res taka, naj mu jo ne vrne, nego sežge (ib.). Najbrž je bil „Kolomonov žegen“.

Stara narodna noša okoli Ljutomera.

Dandanes je domača narodna noša na Murškem polju skoraj popolnoma izginila, a pred 50 leti je še bila precej v rabi. V starih časih je bila noša murskih poljancev več ali manj enaka hrvaški v Medjimurju in v varaždinski županiji.

To nam potrjuje neki sodnijski akt iz l. 1788. Brata Janež in Blaž Teutschbauer in Anton Hrnja so bili osumljeni nekega umora in zaslišani 11. avgusta. Dotični zapisnik jih opisuje precej natanko. Brata Teutschbauer sta bila doma iz Stročje vasi ter sta prebivala kot oženjena trška želarja na Kamensčaku. Po imenu soditi, so bili njuni predniki priseljeni Nemci, a moža sta bila priprosta slovenska kmeta. Janez je bil star 35 let, majhne postave, suh, rjavega lica, udratih oči, redke svetlo-rjave brade, kratkih kostanjevih las. Nosil je belo čoho (gabanico), bele breguše, škornje, dvakrat zavihan (menda na dveh straneh) klobuk, nosil je belo usnjato torbo in v torbi navaden nožič, rožni venec in belo platneno cunjco (mesto robca). Njegov 43 let star brat Blaž mu je po postavi bil podoben, temnorjavega obraza, svetlo-rjavih las, s pokvečenim nosom. Nosil je stare škornje, bele breguše, kratko srajco, »po šegi slovenskih kmetov«, dostavlja zapisnik, belo in rdeče pisan telovnik z rumenimi gumbi, belo čoho iz platna, dvakrat zavihan star klobuk in torbo. V torbi je imel rjav volnen robec, obrobljen z rdečimi progami, nožič in kresilo; opasan je bil z modrim robcem z belimi kolobarčki.

Zaslišana je bila tudi Blaževa žena, katero zapisnik tako-le opisuje: stara je bila 25 let, majhne, precej močne postave, zažorelega, podolgovatega lica, sivih oči, temnorjavih las. Nosila je belo platneno krilo (janko), bel predpasnik, na glavi belo, raztrgano pečo.

Anton Hrnja je bil sin ljutomerskega tržana Andreja Hrnja, star 25 let; oženjen v Novi vasi pri Križevcih, srednje postave, dobro izrastel, ravnih, krepkih udov, kostanjevih las, oči in obrvi. Nosil je bele breguše, kratko srajco, raševnat plašč, pisan letni telovnik in pod njim še drug flanelast telovnik z rokavi, okrogel, črn klobuk in čizme.

To je popolnoma hrvaška noša z malimi spremembami (kratka srajca!)

Značilno je; da za (moško) krojaško obrt murški poljanci nimajo domače besede, marveč krojača imenujejo »sabol«, kar je iz madžarskega szabó! Vendar je verjetno, da so si Madžari to besedo izposodili od Slovanov (od glagola s'bsti). Staroslovenska obleka je bila zelo priprosta in so jo prirejale iz domačega platna ženske same. Krojaška obrt se je razvila najprej po mestih in večjih trgih pod nemškim vplivom, zato imamo po Murškem polju mnogo rodbinskih imen Schneider, Žnidarič in Žnidaršič. Pač pa imajo ženske svoje »švelje«.

V svojem zadnjem stadiju je bila na Murškem polju v navadi naslednja noša:

a) Moški so nosili na glavi črn »zavečji« klobuk s precej širokimi krajci, po zimi pa kosmate kape. Vozniki, ki so šli na daljno in večkrat nevarno vožnjo, so imeli na glavi močen širok klobuk, okoli tulja je bila omotana s smolo oblita »vojka«, od znotraj še močna žica in čez njo podstava, da mu ni prebil črepinje, če ga je cestni ropar zahrbtno vdaril po glavi. Za popravila pri vozu in za obrambo so jemali s seboj »čakan«, na eni strani sekirica, na drugi kladivo na precej dolgem držaju. Na životu so nosili spredaj zaprto robačo (srajco) iz hodnega platna, ob praznikih in slovesnih prilikah iz tankega platna. Srajca je segala le nekoliko čez pas in je bila znatno krajša kakor pri Hrvatih in Pesničarjih. Spodnji život so pokrivala široke »breguške«, tudi krajše in nekoliko ožje kakor pri Hrvatih, spodaj navadno brez »zabrnikov«. Okoli pasa so nosili (in nosijo še sedaj, edini ostanek stare noše!) predpasnik imenovan »fürtošnjača« (Vortuch). Iz tega nemškega naziva je sklepati, da ta kos ne spada k prvotni domači noši, zgorajšnji opis iz konca 18. stol omenja le pri ženski predpasnik. Moški predpasnik je prišel na Mursko polje najbrž od srednještajerskih nemških kmetov po barvarjih, ki so se gotovo iz Nemškega k nam naselili. Prvotno so si naši ljudje po potrebi barvali platno doma — v »mužah«. Razni rokodelci, kakor čevljarji, tkalci, lončarji itd. so nosili »šürce«, podaljšan predpasnik, ki krije tudi prsi in visi ob vrvci krog vratu, z drugo vrvco pa je privezan krog pasu. Tudi ta je prišel iz Nemškega na Mursko polje.

Na srajci so nosili »pruslike« (telovnik), pogostoma, zlasti za praznike iz svile ali žameta s cveticami in koščenimi gumbi, veliki srebrni gumbi tukaj niso bili v navadi. Vrhnja obleka je bil čez koleno segajoč kožuh iz ovčje kože, ki so ga mnogi nosili leto in zimo. Ob slabem vremenu so nosili našemu haveloku podoben, rdeče obrobljen »gaban« ali nekoliko krajšo gabanico brez rokavov iz rde volne. Čoha je segala samo do pasa in je imela ozke rokave. Slavnostna obleka, zlasti pri gostijah in sličnih prilikah je bil »burmus« iz modrega francoskega sukna. Na nogah so nosili visoke, gladke čevlje navadno iz kravjega ali svinjskega usnja. Ob praznikih so gospodarji doma nosili na glavi malo zeleno čepico, ki so jo oženjenim dajali na glavo tudi na mrtvaškem odru. Okoli vrata so nosili na polovico razrezan in zvit svilnat robec, katerega krajci so ob ramah moleli izpod telovnika.

b) Ženske so nosile na glavi bele peče, prej iz domačega, pozneje kupljenega platna s čipkami ob robu. Peče na Murskem polju so pa bile nekoliko manjše, kakor so jih nosile ženske po Halozah in v Savinjski dolini. Na životu so nosile bele, do pasu segajoče platnene »rokavce«, ki so se zatikali za spodnje krilo (janjko) s širokimi in lepo »nabranimi« rokavi. Gornje krilo je bilo navadno iz kupljenega platna z belo-zelenimi progami.

Nad rokávci so nosile pisane »mudrčce« s širokimi odprtinami ob vratu in ob ramenih, okoli vratu in čez prsi navzkriž položen svilnat robec, ki se je s krajci ob pasu zatikal za predpasnik ali za krilo. Predpasnik je bil pri praznični obleki navadno iz črne svile, ob delavnikih iz domačega in pozneje kupljenega raznobarnega platna, povrh pa še pri delu »furtošnjača« kakor pri moških. Na nogah so nosile do sredine golenic segajoče čizme iz mehkega usnja¹. Pozneje so jih izpodrinili šolnji na vrvice in takrat so prišle v navado tudi nogavice. Ob hladnem vremenu so nosile na gornjem životu še jope, po zimi v starejših časih dopasne čohs s širokimi rokavi ali kratke kožuhe, pozneje pa »bandžure«, nekoliko daljše ko jope, pozneje so prišli v navado veliki, pri trgovcili kupljeni volneni robci, ki so kožuh čisto izpodrinili.

Lasje so bili po sredini glave počesani na levo in desno, »potec« je ločil levo in desno stran ter so jih spletale v kite, ki so jih omožene žene na tilniku zvile v kolobar, dekleta pa so jih v starejših časih pustile viseti po hrbtu. Da lasje niso silili na obraz, so zlasti starejše ženske, katerim so že izpadali lasje, nosile vrh čela krog glave pritrjeno vrvičo iz črnega žameta. O obleki ljutomerskih tržank v 17. stoletju nam podaje nekoliko podatkov tržkosodniški zapisnik z dne 4. julija 1680.

L. 1676 je bila radi čarovništva obglavljena Marija Zimmer, vdova po ljutomerskem zdravniku (»padarju«) Davidu Zimmeru. O njeni obleki se je napravil inventar in jo je trški magistrat omenjenega dne izročil njeni hčeri. Da s slovenjenjem takratne manufakturne terminologije ne nastane zmeda, priobčimo popis, kakor je v dotičnem aktu:

Tudi za čevljarstvo obrt rabijo na Murskem polju tujko »šoštar« ter imajo rodbinska imena »Schuster« in Šoštarič. Od »šoštarja« so pa razločevali »čizmarja«, ki je dal ime Čizmekom. Čizmarje so dobili od Hrvatov, a tudi ta beseda je tujega izvora; po Miklošiču od turške besede čizme — visoki čevlji. K Hrvatom je prišla ta beseda vsaj deloma (v gornjih straneh) po posredovanju madžarsčine. — Sploh imajo na M. polju slovensko poznavanje le tiste obrti, ki so bile od nekdaj običajne med Slovenci in so več ali manj v zvezi s kmetijstvom, kakor kolarji, kovači, krznarji, mlinarji, tkalci, mesarji. Po njih so nastala mnogoštevilna rodbinska imena: Kolarji in Kolariči, Kovači, Kovačiči in Kovačevići, Mlinarji, Mlinariči in Melovei (v Ljutomeru že 1656), Tkalci, Tkalčiči in Tkalčevići, tudi Kavčiči okoli Gornje Radgone so za pravo Tkalčiči. Tudi lončarje so potrebovali že stari Slovenci, zato imamo mnogo Lončarjev in Lončaričev. Beseda »lonce« se nahaja že v stari slovenščini, vendar je po sodbi učenih jezikoslovcev tujega, oziroma neznanega izvora. Sploh imamo to besedo le Jugoslovenci. Na Murskem polju pa ne poznajo lonca, marveč le pisken. — V staroslovénški kmetijski hiši je bilo tudi pohištva zelo pripravnost in niso zanj potrebovali posebno izkušenih rokodelcev — stizarjev. Zato imamo mnogo Tischlerjev, Schreinertjev in Škrinjarjev (latinski scrinia = škrinja). Gledno pa je, da so na Murskem polju sprejeli tujko Zimmermann, ki je tudi neradko rodbinsko ime, dasi so v starih časih Slovenci stavili le lesene koče. Pač pa je obveljala dnevna beseda zidar ter so po njej dobili ime Zidariči.

¹ Dotični arhiv v Gracu. Slekovčev izpisek v arhivu »Zg. dr.«

1 Weiber-Unterrock von feigelfarben Würschet, 11mal geprembt mit falschen Gallans.

1 schwarzes sammtenes Wambs mit schwarzseidenen Spitzen geprembt.

1 schwarzgrau raschenes Wambs.

1 schwarze und 2 weisse Hauben auf den Bund $\frac{3}{4}$ Ellen grüner Capisol.

1 halb viertl Schwarztaffet und 2 Ellen rothe Taffetband.

8 Ellen weissen Leinwand.

1 Weiber Halsband.

1 rauhe Weiber Kappen.

Fr. Kovačič.

Donesek k zgodovini turških in ogrskih napadov.

Codex 4493 dunajske narodne (prej dvorne) knjižnice vsebuje na znotranji strani zadnjih platnic več notic, ki se nanašajo na domačo zgodovino. Podam jih tu v prepisu:

1473. prima vice (pozneje dostavljeno:)

Is numerus docet turcos fuere in gractal post Danielis. 2a (popravljen v 3a) 1480 Iacobi.

Anno 1481 rex hungariae nomine Mathias obsedit marpurgam cum exercitu magno dominica die ante valentini.

Sabato die ante pentecostam cum violenti manu intraverunt M stipendarii ad civitatem marpurgam sine omni dampno et lesione.

In fells... (nečitljivo, ker prečrtano)... graz venit ad graz in die pentecostis cum magno exercitu et cum baginpurk.

Episcopus de Gran venit eodem anno ad graz in die pentecostis cum magno exercitu. Et tunc ungari receserunt cum magno scandalo.

Anno 1483 pax facta est in Karintia purificat. Mariae et ungari receserunt de Frisaco et Hollenhofen dominica oculi eodem anno.

V tekstu podčrtane besede so v izvirniku prečrtane, vendar se še dajo brati. Pisec teh notic je bil duhovskega stanu in več ali manj gotovo doma nekje južno od Drave. To se da sklepati iz tega, ker prvi del rokopisa, ki je sicer pisan od več rok, obsega »Breviarium secundum modum Aquileiensis dioecesis«. Natančneje zvemo o njem iz obrobnih opazk na spodnjem robu fol. 133b, kjer podaja lastnik kodeksa, ki je, kakor kaže enakost pisave, vpisal tudi historične notice, na kratko svoj curriculum vitae, ki se glasi:

... In capella fui anno domini 1478. In die georii in Vinckenberg fui unum annum et fui in graz unum annum vicarius et duos annos fui capellanus in antiquo foro et duos annos fui primisarius et veni in die georii ad marpurgam anno 1484.

Žal, da nam ni povedal svojega imena ter ga ne moremo izslediti.

Od omenjenih krajev bo Hollenhofen pač Althofen blizu Brež. Capela bo najbrž Železna Kapla na Koroškem.

Vinkenberg se ne da določiti. Pod imenom graz ni misliti na (Nemški) Gradec, marveč Slovenjgradec, kateremu odgovarja »in antiquo foro« — sedanji Stari trg.

Od iste roke je na znotranji strani prednjih platnic pisano tudi več medicinskih receptov in eklipse l. 1478—1491.

Dunaj, meseca julija 1921.

Balduin Saria.

Kapela sv. Rozalije na Hajdini.

V članku „K cerkveni zgodovini na Sp. Štaj.“, Časopis XVI, str. 116 je govor o cerkvi sv. Rozalije v Hajdinski župniji. Ker dandanes ni v tej župniji nikake cerkve sv. Rozalije, sem izrazil domnevo, da je v arhidijakonovem poročilu morda pomota in je sv. Rozalija zamenjena s cerkvico sv. Roka, ki je pozidana l. 1680. Ta domneva je brez podlage. G. Viktor Škrabar v Ptuj me je opozoril, da je dolgoletni kopač starin pri ptujskem Muzejskem društvu pred leti v bližini hajdinske cerkve, kjer je sedaj posojilnica, zadel na temelj neke cerkvene stavbe, ki je bila okoli 16 m. dolga in 8 m. široka. To je bila Rozalijina cerkev. Da je res v Hajdini obstajala nekdanj cerkev tega imena, je sklepiti tudi iz tega, da so imeli na Hajdini Rozalijin sejm. Cerkvica je po izročilu izginila za časa Jožefa II.

F. Kovačič.

Slovstvo.

Slavič dr. M., univ. prof., Prekmurje. Ljubljana 1921. C. 20 K. 132 str. broječa knjižica prikupljive zunanje oblike podaja pregledno informacijo o najvažnejših točkah prekmurske starejše in novejšje zgodovine in narodnega življenja. Zlasti bo zanimalo širje kroge, kako se je sukalo prekmursko vprašanje pri pariški mirovni konferenci, kjer je pisatelj sodeloval kot izvedenec v tej zadevi.

Ker ni pričakovati, da bi dobili v kratkem času izčrpno zgodovino o Prekmurju, podamo tukaj v spopolnitev nekoliko podatkov z željo, da s tem vspodbudimo mlajše moči k obdelovanju zgodovine tega, še malo znanega dela naše domovine.

G. pisatelj se ozira tudi na naš narod med Rabo in Donavo. Ondi raztreseni drobci našega življa nam se nechte predstavljajo liki otoki nekdanjega etničnega kopna med Čehi in Slovenci na jugu, ki ga je potem zalilo madžarsko in nemško morje, a zanimivo bi bilo vprašanje, se li da dognati historična kontinuiteta med sedanjim hrvaškim prebivalstvom in prvotnimi ondasi naseljenimi Slovenci. Zgodovinsko je dognano, da so se ondasi čakavski Hrvati naselili kot begunci pred Turki v 16. stoletju, hrvaški zgodovinarji so celo dokazali, iz katerih okrajev so se izselili. Vprašanje je pa, se li je do tistega časa ohranilo še kaj prvotnega slovenskega prebivalstva. Že v dobi karolinški se je todi naselilo precej Frankov, od katerih so se sledovi ohranili do današnjega dne. Mogoče je torej, da je tudi kaj slovenskega življa ostalo izza madžarskih navalov.

Pred mirovno konferenco je stalo alternativno vprašanje, kam se naj prisodi hrvaško prebivalstvo med Rabo in Donavo; Madžarom ali Nemcem za njih ojačenje in za nagrado za stoletna nasilstva, ali pa naši državi, h kateri itak spada etnično? — Celó v neutrálh državah so priznavali opravičenost, da se s t. l. koridorom med

Rabo in Donavo ustvari zveza med Jugoslavijo in Čeho-Slovaško. Tako je n. pr. španski list „Heraldo de Madrid“ 24. februarja 1919 simpatično opozarjal na prvovrstno strateško važnost tega „koridora“, s katerim bi se Čeho-Slovakiji odprl pot do morja in onemogočil vsak poskus germanske ekspanzije proti vzhodu.

Tak koridor bi imel tudi historično podlago. Ko so l. 1526 Habsburžani dobili češke dežele in kmalu potem del Ogrske in severozapadni del Hrvatske, je zvezo med habsburško Češko in Hrvatsko tvoril čez današnjo Burško sličen koridor, ki je na zapadu mejil na dedne avstrijske dežele, na vzhodu pa z Zapoljevo, oziroma pozneje s turško Ogrsko. Napram avstrijskim deželam je šla meja tega koridora od Donave zapadno od Požuna, po priliki ob poznejši avstro-ogrski meji do Drave, na vzhodu pa od izliva Rabe v Donavo skoraj v ravni črti zapadno od Blatnega jezera zopet do Drave, potem čez Habsko. Med Reko in Senjem se je ta koridor odpiral na morje. Šopronj, Sv. Gothard in naše Prekmurje so bili v habsburškem koridoru. Ker je Slovakija onstran Donave bila habsburška, so čehoslovaške habsburške zemlje imele skoraj enako obliko, kakor sedaj čehoslovaška republika. Če je takrat bil koridor mogoč in dober, zakaj bi ne bil sedaj? Razlika je ta, da je takrat šlo za habsburško premoč, sedaj pa za slobodo narodov in varstvo novih držav proti nemško-madžarskim aspiracijam. Toda italijanska perfidnost, angleška sebičnost in ameriška cinčavost so odločile drugače...

Za vzorec „bele hrvaščine“, ki se govori v „koridoru“, navaja pisatelj kratko pesmico „Sričan seljak“, ki jo je objavil Bož. Raič l. 1868 v Letop. M. Sl. Za natančnejše jezikovne in folkloristične študije o tem delu našega naroda opozarjamo na obsežno knjigo hrvatskega pisatelja Frana Kurclica „Jačke“ izdano l. 1871 v Zagrebu. Kurclac je prepotoval v zapadni Ogrski med Madžari in Nemci raztresena hrvatska sela l. 1846 in 1848; pri tem poslu so ga Madžari celo zaprli, vendar se mu je posrečilo, nabrati precejšnjo kopico narodnih pesmi. Ondotne Hrvate je on takrat cenil na 120.000 duš. Četudi je njegov patriotizem posegel morda nekoliko previsoko, gotovo danes to število presega 200.000, ker je v njih redno družinsko življenje večinoma blagoslovljeno s številnim potomstvom.

Na str. 17. omenja pisatelj zapisnik prekmurskih župnij iz l. 1501. Imamo pa še starejši zapisnik teh župnij iz l. 1334, objavljen v „Starinah“ Jugoslovanske akademije zv. IV. l. 1872. Ta zapisnik našteva v arhidijakonatu „de Bekchin“, ki je spadal pod zagrebško škofijo, torej v našem Prekmurju, 23 župnij. Te cerkve so: 1. ecclesia b. V. de Beych, 2. s. Nicolai, 3. s. Marie de Lyndva, 4. s. Marie de Churnuch (menda Turnišče), 5. s. Georgii de Nempti, 6. s. Nicolai de Gunchuvfeldi, 7. s. Ioannis de Bekchin, 8. Omnium Sanctorum de Pulach, 9. s. Georgii circa flumen Paka, 10. s. Wenceslai, 11. s. Martini, 12. s. Georgii de Oltrach, 13. s. Crucis de Or, 14. s. Georgii circa Or, 15. s. Mauricii de Cestreggh, 16. s. Marci, 17. s. Marie, 18. eccles. de Goscola, 19. s. Laurentii, 20. s. Iacobi, 21. s. Wenceslai, 22. s. Martini, 23. s. Michaelis.

Ako se primerja ta zapisnik z onim iz l. 1501, je število župnij poskočilo za sedem, toda nekatere cerkve starejšega zapisnika so propadle, oziroma se je sedež župnije prenesel drugam. Nekatere teh cerkev seveda ostanejo sedaj pod Madžarsko, nekatere pa se ne dajo lokalno določiti. Sploh so imeli kraji po prekmurski ravnini žalostno usodo, ker so Turki od Kanize sem vsak čas prišli pleniti. Turško opustošenje je po odgonu Turkov, po l. 1683, imelo za posledico mnoge etnične premike. Tako je na pr. ravnina okoli Lendave bila celo opustošena in brez ljudi. Eszterhazy so potem iz madžarskih krajev semkaj naselili madžarske kmete in tako so nastala sela Lakos (selišče). Zgornji in Spodnji ter druge madžarske vasi v bližnji okolici lendavski. Te vasi se niso pomadžarile morda šele v zadnjem polstoletju, ker je popis lendavske župnije iz l. 1811 našteva vasi po jeziku ter omenja „hrvatski“ jezik

(lingua pure chroatica) v Hotizi, ki je še dandanes slovenska vas; deloma hrvatski, deloma madžarski se je govorilo v Kapel in v Kotu. Madžarizacija je uspela le tam, kjer so bili Slovenci v manjšini.

Glede slovestvene zgodovine, o kateri govori pisatelj na str. 21—26, opozarjamo našo javnost na dva rokopisna zvezka prekmurske pesmarice, ki jo je nedavno kupilo „Zg. dr.“ za svojo knjižnico. Ta pesmarica je, vsaj za sedaj, najstarejši literarni spomenik v prekmurščini, ki ima ne samo literarno-zgodovinsko, marveč tudi obče kulturno važnost. Prvi zvezek, obsegajoč cerkvene in svetne pesmi, je zbirka različnih rokopisov iz različnih časov. (Drugi, veliko manjši zvezek je iz druge polovice 18. stol. V obema zvezkoma se nahaja tudi nekaj proze.) Nekako v sredini zvezka beremo naslednje: Per me Nicolao Legen 1710, toda zraven je starejši rjavkast, obledel napis: Anno Dni, letnice 1710 je Legen napisal z močnim črnilom čez starejšo letnico, vendar se izpod črnila še poznajo prvotne številke in sicer 1549, ali 1649, torej je del zbirke vsaj iz 17. stoletja. Zraven je še celo obledel pripis: die 15. Dec. Na drugem mestu pa beremo v istem zvezku opombo: Populum in Ecclesia et in scholis juventutem Dirigentium, torej se je pesmarica rabila v cerkvi in šoli. Seveda ni povedano, na kateri čas se nanaša to, da se je pesmarica tudi v šoli rabila, vsekako pa že pred letom 1710. Da so pa v Prekmurju ljudske šole dokaj stare, nam spričujejo vizitacijski zapisniki v nadškofjskem arhivu v Zagrebu iz 11. 1669, 1688, 1690, 1692 itd., kjer se pri starejših župnijah redno omenjajo „ludi magistri“ in njihova plača za pouk. Tu in tam je opazka, da „ludi magister“ nima učencev, ker pouk seveda ni bil obvezen. Videti je, da je Prekmurje glede šolstva v 17. in 18. stoletju celo prekašalo našo Sp. Štajersko, kjer je l. 1778 goriški nadškof vizitiral župnije v celjski okolici, pa zaporedoma pravi vizitacijski zapisnik: scholae nullae; še celo o Žaleu pravi: Scholae publicae nullae, in v Celju so takrat oskrbovali normalne šole trije menihi konventuale in le eden svetni učitelj. (Dež. arhiv v Gradeu št. 694.) Na Ogrskem je do druge četrti 19. stol. v vsem javnem življenju vladala latinščina, tako je imel narodni jezik v ljudski šoli več ali manj prosto pot, dočim ga je v avstrijskih kronovinah dušila centralistična germanizacija. Ko so pa tukaj v konstitucionalni dobi nastopili v ljudski šoli za slov. jezik nekoliko boljši časi, se je na Ogrskem obrnilo na slabše.

Fr. Kovačič.

Dr. M. Šenoa: Geografija Jugoslavije. Zagreb 1921. Nakladom i štampom jugoslav. Kompassa d. d. Cijena 10 dinara.

Na 52 straneh nam je tu podano mnogo geografskih podatkov o naši državi. Spis pravzaprav ni geografija Jugoslavije, ampak samo posamezni podatki, ki so razporejeni na običajen način. Najprej govori pisatelj o horizontalni in vertikalni razvitosti, nato o hidrografiji, o klimi, fauni (zakaj fauna pred floro?) in flori, o prebivalstvu in naposled o gospodarstvu in prometu. Na koncu poda alfabetski popis mest in važnejših krajev.

Tudi to delce spada med poskuse podati enotno geografsko sliko Jugoslavije, še predno imamo enotno urejeno statistiko in predno so se naša znanstvena društva vsa raziskovanja geografskih prilik Jugoslavije uredila po enotnem načrtu. Zato tudi tu najdemo mnogo netočnosti in pogrškosti. Nekatero napako denemo menda lahko na vsaš-tiskarju. V knjižici navedene številke so zelo nerazumljive. Razdaljo Ljubljana—Senj (str. 1), smatra za daljšo kakor ona izvir Bregalnice—izliv Bojane, dasi je zadnja za 100 km večja. Nanos ima pri S. 1012 m (str. 3), dasi meri po specialni zemljevidu najvišji vrh (Dobeli vrh) 1299 m. Velika Kapa na Pohorju je po S. 1347 m (str. 9) visoka, na vsch zemljevidih najdemo 1642 m. Stol ima na špee. zemljevidu 2239 m pri Šenoi (str. 9) 2236 m. V statistični tabeli na str. 27 ima za Slo-

venijo 574.000 prebivalcev in gostost 32 na km², a po odstotkih pa zračuna 59% vsega jugoslovanskega prebivalstva, kar tudi ne soglaša s prvim številom. Ta napaka se ponovi tudi v statistični tabeli na str. 28. Po Senoi imamo tudi v Jugoslaviji več katolikov kakor pravoslavnih (str. 30). Tudi ostali statistični podatki so zelo različni od drugih objavljenih. Najboljši in najtočnejši so podatki o hrvatskih pokrajinah.

So pa tudi še druge velike napake. Meja Jugoslavije na severu sega do razvodja med Muro in Rabo ne pa Dravo (str. 1). Laško-slovenska meja gre čez železnico med Postojno in Rakekom, kar je sicer tudi "iznad Logatca" (str. 1). Na str. 9 vzbudi pisatelj mnenje, da so Slovenske gorice na zahodu "kristalinične", kar je napačno in kmalu nato govori o "granitnih" Karavankah, ter jih omeji z Ljubeljskim prelazom. Ne pove, kam naj se računata Košutnik in V. Obir. Goro Sv. Ursule prišteje Kamniškimi planinam. Na str. 17 omenja manjšo Mislinjo ne pa večje in važnejše Mežc. V meziški dolini se po mnenju Š. nahajajo železni rudniki, dasi je tam v resnici največji svinčeni rudnik. Sploh je gospodarski del nepopolno obdelan. Zelo motijo tudi tiskovne pomote, kakor Miža = Meža, Škofja Lota = Škofja Loka, Skardin = Skradin, Jasnice = Jesenice.

Z ozirom na vse to, moramo pri uporabi te knjižice priporočati veliko pazljivost in vedno primerjanje posameznih podatkov z enakimi v drugih knjigah.

Dr. K. C.

Luschin, Ebengreuth Dr. Arnold: Die Zerreißung der Steiermark. Zwei Denkschriften. Gradec 1921. (Moser.) Str. 104 s karto, Zopet eden mnogobrojnih agitacijskih propagandnih spisov, ki so jih Nemci vrgli v svet, da ga prapričajo o svoji očitni nedolžnosti in »strašni krivici«, ki se jim je bojda zgodila od strani zmagovalcev v svetovni vojni. Kakor drugi slični, tako tudi ta spis računi z nepoznavanjem naših razmer v širokem svetu ter skuša s potvarjanjem dejstev in zastrupljanjem javnega mnenja doseči v inozemstvu svoj cilj. Zato je dal L. svoj spis prevesti tudi na angleški jezik. Da se sploti pečamo s tem spisom, je razlog ti, ker znaten del knjižice polemizira z našim člankom »Mariborsko vprašanje« v »Časopisue I. XVI. sn. 1. str. 14—27. ter na str. 33 št. 23 stavi na pisatelja dvoje dokaj naivnih vprašanj. V odgovor torej sledeče, kolikor nam prostor dopušča.

Najprej nekoliko vzgledov L. argumentacije, da se osvetli njegova metoda. Svojo polemiko opira na to, da podtika piscu teh vrstic Zunkovičcu podmeno o praslomanstvu, ker je v svojem francoskem spisu »La Styrie« zapisal, da na Sp. Štajerskem ni avtolitonega nemškega prebivalstva; spodnjestajersko nemštvo tvori le umetne otoke po mestih in večjih industrijalnih krajih. Mesto, da bi ovrgel to trditev s statistiko o domovinski pravici sp. štaj. »Nemcev«, podtika piscu nekaj, česar še nikjer ni trdil. Ter kliče za pričo rajnega Levca in druge pisatelje, da so se Nemci že v rancem srednjem veku naselili tudi po Dravski dolini in po Dr. polju. Če vprašamo, v kolikem številu so bili ti nemški kolonisti v dravski dolini in po Dr. polju, nam ne more Luschin z Levcem vred dati pozitivnega odgovora, temveč si pomaga le z analogijo z briziškimi kolonisti na Kranjskem, kjer se je l. 1160 naselilo okoli Škofje Loke 14 Korošcev, 152 Slovanov in 94 Bavarcev. Iz tega pa ne sledi nič za Podravsje, ker zemljiško-gospodarske razmere so bile tu drugačne kakor tam. Briziško Škofljo je bila na nemškem ozemlju ali imela je posestva tudi med Slovenci, zato je bila na Kranjsko tudi kontingent nemških kolonistov, ob Dravi pa imajo posestva poleg Sponhajmcev št. pavelski benediktinci in hamberška Škofljo. O tej Škoflji je pa znano, da jo je cesar Henrik II. ustanovil na čisto slovanskem ozemlju in izrecno s tem namenom, da se ti Slovani pokristjanijo.

Brezdvomno je bamberska škofija na svoja, obsežna posestva na Koroškem in v Dravski dolini (na sedanjem Štajerskem) pošiljala tudi slovanske koloniste kot dobre poljedelce in nesvobodne podložnike. Pisatelj sam priznava, da je Koroška, zaščitena z gorovjem in veliko podravske šume, manj trpela od madžarskih navalov, kakor n. pr. Dravsko polje, zato je povse naravno, da so novi zemljiški gospodje bamberska škofija, št. pavelski samostan i. dr. jemali koloniste tam, kjer je bilo najbližje: za gornjo Koroško in Štajersko (v sedanjih mejah) iz bližnje Bavarske, za Sp. Štajersko pa iz južne Koroške; seveda s tem ni izključeno, da so kakega nemškega kolonista poslali tudi semkaj, toda to je bilo tako neznatno, da pred maso domačega slov. prebivalstva celo izgine in so se ti nemški drobci vkljub nemškemu vladajočemu sistemu že zdavna izgubili v slovenski masi. To priznava tudi Krebs, ki pravi (*Länderkunde der österr. Alpen* str. 388), da je v Dravski dolini bila nemška kolonizacija preneznatna, le mesta so dobila nemške obrtnike in trgovce. Na drugem mestu (str. 165) pa pravi: »Alle Versuche, die deutsche Besiedlung der Südalpen auf ältere Zeiten zurückzuführen sind vage«.

L. bi bil moral dokazati historično kontinuiteto sedanjega »nemštva« ob Dravi z onimi starimi morebitnimi nemškimi kolonisti. Statistično-etnična analiza sedanjega »nemštva« pa jasno kaže, da so ti »Nemci« ali priseljeni semkaj v novjšem času iz oddaljenih nemških krajev, ali pa so le germanizovani Slovenci, Hrvati itd.

Ako bi L. izvajanje, oprto na problematične nemške koloniste ob Dravi, imelo kaj dokazne moči, bi jo po isti logiki moralo imeti tudi nasprotno: nepri- merno več je bilo slovenskega ljudstva na Gornjem in Srednjem Štajerskem kakor pa Nemcev na Spodnj. Štajerskem, in če bi vsled teh drobcev bile opravičene nemške aspiracije, bi bile še bolj naše po sedaj nemških krajih, zato L. argumentacija vodi ad absurdum.

Gljivo je brati L. jeremijado na str. 68 radi gospodarskih neprilik vsled nove razmejitev. Kaj je vse kriva ta nesrečna meja severno od Maribora! Pustimo ga govoriti v njegovem jeziku: »Erst seit der Abschnürung dieser fruchtbaren Gegenden (Slov. gorice, Haloze itd.) ist der verderbliche Schleichhandel mit Lebensmitteln und die Zerrüttung des Geldverkehrs durch das Hinaufschnellen aller Preise zur wahnwitzigen Höhe aufgekommen, unter denen wir jetzt weit ärger leiden als zur Kriegszeit.« — Ljudje si po svetu razbijajo glavo z draginjo in labilnostjo valute, Luschin je to vprašanje rešil na čisto enostaven način: vsega je kriva nesrečna meja, ki je Nemcem vzela Sp. Štajersko!

L. je v silnih skrbih za naše kmetovalce, češ, kam bodo prodajali svoje pridelke in živino, ker imata Banat in Srbija sama vsega dovolj. Pisatelj bi moral vedeti, da je tudi Avstrija dobivala žito iz bogatega Banata, živino pa iz Srbije ter so uvoz arbske živine baš Nemci najbolj zagovarjali. Kot vseuč. profesor bi tudi lahko vedel, da je Slovenija v celoti glede živil pasivna in se torej ni bati, da bi naš kmet ne mogel prodati svojih odvišnih pridelkov. Tukaj v Mariboru konsumenti prav nič ne čutimo, da bi konkurenca Banata ali Srbije kaj znižala cene živilom, ki jih naši kmetje spravljajo na trg. Pač pa naj naše slovensko ljudstvo vsak dan hvali Boga, da ni sedaj v Avstriji, ker bi mu vzeli zadnji rep in zadnje zrno za prehrano gosposkih nemških želodcev v Gradcu in na Dunaju.

Oni del Sp. Štajerske, ki leži severno od vitanjskega gorskega hrbta, Boča itd., je bojda celo odrezan od »revne« Kranjske z visokim gorovjem. Inozemec si bo mislil, da stoji tu vmes kaka Himalaja, v resnici ima Kranjska s Štajersko izbornjo zvezo že od rimskih časov po. vozni. cesti čez Trojano, vrh tega dvotračno južno železnico, tudi savinjsko-mislinska železnica veže Dravsko dolino s Savinj-

sko in od Celja po južni železnici s Kranjsko. V kratkem času, upamo, bo tudi Kamnik zvezan z novo železnico z gornjo Savinjsko dolino.

Graški pisatelj si želi (minimalno seveda) mejo od Karavank po vitanjskem gorovju čez Boč in Donačko goro ter jadikuje, da so Nemci s sedanjo mejo izgubili 54.000 Nemcev in 220.000 »deutschfreundliche Slovenen« (str. 68). Torej v mariborskem, ptujskem in deloma ljubomerakem okraju so sami nemčurji! Edini dokaz za to mu je slovita deputacija spodnještaj. Nemcev in renegatov pred cesarjem dne 25. maja 1918, deputacija, o kateri je dr. Korošec mogel takratnemu ministrskemu predsedniku Seidlu v obraz zabrusiti očitek, da je v tej družbi vodil pred cesarja tudi tate in propalce, deputacija, ki je bila dostojen zaključek habsburškega gospodstva nad našim narodom. L. se je tukaj vedoma poslužil neresnice, da zavara angleško publiko, ker mu je kot profesorju na visoki šoli moralo biti znano, kakšni politični boji ao se vršili zadnja desetletja na Sp. Štajerskem in kakšni so bili izidi raznih volitev baš v obmejnih krajih.

S trmoglavo obstinacijo pogreva L. v tej knjigi, kakor Kamnikar v spomenicah na mirovno konferenco, razliko med »Windische« in Slovenci. Na str. 7. piše, da so se Slovenci naselili po Kranjskem in po poznejšem celjskem okrožju, severno od njih pa so do Drave živeli »Windene«, ki so se potem razširili tudi po Srednji in Gornji Štajerski, potem pa na isti strani vdari sam sebe po zobeh, ko pravi, da so ob času Samovem prebivali med Savo in Dravo panonski Slovenci. Na strani 43 in 44 pa zopet pravi, da prebivalce med Dravo in Bočem, Donačko goro itd. Nemci imenujejo »Windische«, sami pa se imenujejo Slovence za razliko od »Kranjceve« onstran Boča. In s to logično kolobocijo vzdržuje avojo trditev, da so Vindi v mariborskem okrožju nekaj drugega kakor ostali Slovenci!

G. Luschin ae je i tu zopet vedoma poslužil neresnice, da zavara zunanji svet ki ne pozna naših etnografskih in historičnih razmer. Ker je sam historik, mu je pač znano, kar piše o tem njegov visokoškolski kolega Pirchegger (Geschichte der Steiermark 1920, str. 72–73): V ranem srednjem veku so se imenovali Slovenci ne samo alpski Slovani, marveč sploh zapadni Slovani, Goti in za njimi Nemci so pa imenovali svoje slovanske mejaše na vzhodu »Windie«, a Slovenci sami se niso nikdar tako imenovali. V poznejšem srednjem veku in novejši čas pa Nemec imenuje svoje sosedes »Windische«, Bavarec pa imenuje tako zlasti Hrvate. Ako torej Wolfram v Eschenbach govori v Parcivalu o »Windische Ritter«, so po mnenju P. umeti pod tem Hrvati. O kakih Vindih kot posebnem plemenu med Dravo in Bočem ni govora.

Madžari so zopet našli »Vende« onstran Mure. Objektivni ententni veščaki so iz tega lahko spoznali, da so eni kakor drugi — lagali. In če že res prebivajo od Boča gori do Rabe ti zagonetni »Vindie« ali »Vendi«, spadajo po načelu narodne samoodločbe skupaj! Tako se je tudi zgodilo.

Luschin je svoj čas objavil spis »Windische Wallfahrten nach Köln«. Takrat so bili »Windische« kranjski kakor štajerski Slovenci, sedaj so naenkrat samo v mariborskem okrožju: Kje bodo neki o drugi priliki?

Po L. izvajanjih so Slovenci v svoji zgodovini šteti med najsrečnejše narode. Avstrijska vlada je zmiraj z očetovsko pravičnostjo skrbela za nje, pa tudi cerkvena oblast v Ogleju, v Solnogradu in v Gradcu jim je bila naklonjena, zlasti oglejski patriarhi so bojda pod pritiskom benečanske vlade (!) ščitili slovenstvo. Dokaz, ki ga navaja L. za to, je res imeniten: »Mit welchem Erfolge Aquileia in seinem Sprengel für die Erhaltung des Slaventums tätig gewesen, läßt sich bei Marburg zeigen, wo der deutschen Stadtpfarr auf dem Nordufer, nur durch die Drau ge-

trennt, auf dem südlichen Ufer die »windische Vorstadtpfarre« Maria Magdalena in Brunnndorf (recte na Pobrežju) gegenüberlag!« (Str. 12.)

Da so solnograški in sekovski škofje bili Slovencem naklonjeni, izvaja pisatelj iz tega, da so na slovenskih župnijah, severno od Drave bili nastavljeni slovenski duhovniki (tudi k divjakom, g. L., se pošiljajo duhovniki, ki kolikor toliko razumejo njihov jezik), docim je pod Slomšekom in njegovimi nasledniki izginil iz lavantinske škofije zadnji nemški duhovnik. L. je pri tem modro zamolčal, da v lavantinski škofiji vsak duhovnik zna nemški in je vsak Nemec tudi v najzakotnejšem kraju lavantinske škofije svoje religiozne zadeve lahko opravil v svojem jeziku. Sicer pa škofijstvo nikdar ni odklonilo kakega nemškega kandidata za bogo-slovje. Nemški duhovnik brez znanja slovenskega jezika v škofiji, ki je imela 90% Slovencev, bi pa bil nemogoč — tudi na nemških župnijah po mestih. In v tej škofiji so slovenski duhovniki od slovenskega škofijstva — pod pritiskom vladnega sistema — dobivali nemške dopise in sprejemali so ukore, če so na nemška pisma slovensko odgovarjali. Kako se je pa ravno s Slovenci v sekovski škofiji! Vse to je L. zamolčal in če bo njegovo knjigo slučajno bral kak Anglež irskega pokolenja, bo mislil, da so slovenski duhovniki ravnali z Nemci kakor anglikanski z Irci.

Sedaj še kratek odgovor na vprašanja, ki mi jih stavi profesor L. na str. 33: A. Ali tudi nasproti Levcu vzdržujem svojo »nedokazano« trditev, da je Maribor bil vcepljen na starejšo ribiško vas, ki je, kakor cela okolica, bila slovenska? — G. profesor je v svoji nacionalni nervoznosti prezrl, da tiste vcepljenosti nisem jaz trdil, marveč Nemci sami, naj se torej obrne za odgovor na prvi del vprašanja drugam. Drugi del vprašanja, je li bila ta ribiška vas slovenska ali nemška, pa nima z Levcem nobene zveze: Levčeve sicer zaslužne »Ptujске študije« imajo dvojno slabo stran: 1. se je dal na krive pote speljati po Peiskerjevi fantastični teoriji, ki so jo nemški in slovanski učenjaki v obče zavrgli. 2. Levec zamenjuje kolonizacijske razmere po odgonu Madžarov z razmerami v predmadžarski dobi. Nemško zveneča imena na slovenskem ozemlju niso noben dokaz, da je prvotno prebivalstvo bilo nemško, marveč le, da je naselbina delo nemškega feudalca v dobi, ko je germanizacija krajevni imen že preotela mah. Nasprotno pa je staro slovensko ime, tudi če ima nemško vzporednico, siguren znak prvotno slovenskega značaja dotične naselbine, ker bi bilo bedasto misliti, da so nemški kolonisti pod nemškim feudalcem dali novi koloniji slovensko ime. A denimo, da ima Levec prav, ko iz nemško zvenceh (?) imen od Ruš doli proti Ptujju sklepa na nemške koloniste, z mariborsko hipotetično pranaselbino to nima nobene zveze. Maribor kot trg in mesto je brezdvomno tvorba pomadžarske kolonizacije. Ako se je torej ta tvorba po mnenju samih nemških pisateljev vcepila na kako borno ribiško-kmetško vas, je ta morala biti starejša, torej eventualno še iz predmadžarske dobe, Levčeva nemška kolonizacija pa se nanaša le na pomadžarsko dobo. Kako hoče Luschin dokazati, da so si kdaj pred provala Madžarov nemški Bavarci ali Franki postavili tu svoje ribiške kočje? Tik ob mariborskem mestu imamo stara krajevna slovenska imena, kakor Krčevina, Kamnica in Melje, ki jih niti Nemci niso mogli spodriniti. Ali ni tedaj popolnoma opravičena domneva: če je srednjeveški Maribor vcepljen na kako starejšo naselbino, je ta bila brezdvomno slovenska?

B. L. vpraša, če resno mislim, da izključuje nemški postanek srednjeveškega mesta, ako je bilo pozidano na ruševinah zdavno porušenega rimskega mesta, kakor je to pri Celju? — Vsak pameten človek bo priznal, da ima kako mesto tak postanek, kakršen se da historično dokazati, če pa dokazov ni, se mora reči: ni go-tovol L. je zopet premaknil težišče vprašanja, da se izogne nepriliki. Postanek srednjeveškega mesta in pa njega narodno-državna pripadnost v sedanjosti sta dve

celo disparatni stvari. Nekatera mesta na Balkanu so brezdvomno turškega in ha Španskem arabskega izvora, torej jih naj prisodimo Turkom in Arabcem? Ali: nemški Gradec je slovenskega izvora, torej imamo mi pravico do njega? Mesto tega bi si naj rajši g. L. vzel v roke atalistiko domovinske pravice in nekoliko etnično analiziral celjsko, ptujsko in mariborsko nemštvo, pa bi si bil najbrž prištedil trud, pisati to knjigo, s katero hoče vzdržati, kar se vzdržati ne da.

Luschin v svojem dolgovoznem spisu ni s stvarnimi razlogi ovrgel niti ene moje trditve, marveč pomaga si ali s potvarjanjem mojih izvajanj, ali pa s splošnimi frazami o pretiravanju in pomanjkanju znanstvene resnosti; slednje pa zadeca z vso težo že na podlagi tu navedenih zgledov njega samega.

Razlog, radi katerega sem pisal članek »Mariborsko vprašanje«, lahko najde g. L. ob koncu istega članka. Ententni krogi ne berejo »Časopisa«, zato je s tem člankom nisem spolnjeval svojega v Parizu izdanega spisa »La Styrie«, kakor zlobno trdi Luschin.

Prav posebno je še Luschinu na srcu Apačka kotlina; kar je tu navedel o zgodovini tega kraja, je še najboljše v celi njegovi knjigi, zaključki, ki jih izvaja, pa so jalovi. Glede etnografskih razmer v Apački kotlini pa se srečamo, gošpod profesor, o drugi priliki, če nam Bog da zdravje in življenje.

Fr. Kovačič.

Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark. 17. letnik, 1.—4. zvezek. Graz 1919. 8°. 368. str. Vojne in povojne razmere so povzročile, da so društveniki ta letnik za dve leti sprejeli še le letos 1921. Vsebina knjige je sledeča: *Kleine Beiträge zur Kirchengeschichte Steiermarks*. I. in II. (P. Othmar Wonisch.) I. »Die ecclesia ad Undrimas«. P. Othmar pravi: akoravno se bode kraj te cerkve zagotovo dal težko določiti, je vendar najverjetniše, da je istoveten s sedanjo cerkvijo Baumkirchen pri Judenburgu (kar je poročevalec v svoji knjigi »Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau« že dokazoval). II. »Die ecclesia ad Gratzluppa von c. 1066«. To cerkev išče v »Mariahof-u« nasproti drugim, ki jo enačijo s »St. Martin bei Neumarkt«; njegovo dokazovanje pa nas ni prepričalo.

H. Pirchegger: St. Marxen, »Pabenstein« und »Brundl« (10—22). Kos krajevne zgodovine iz Spodnjega Dravskega polja, posebno Sv. Marka niže Ptuja. V srednjem veku ni mogoče zaslediti tega kraja. Res je, da je leta 1477 tukaj Drava napravila ogromno škodo; istega leta so tudi Turki in Madžari opustošili mnogo vasi, potem je še prišla kuga, kobilice so tod vzele svoj polet na Koroško. Druga pravljica nam zatrjuje, da so okoli l. 1493 Turki razdejali grad, ki je stal na mestu sedanje župne cerkve in župnišča, kuga je pomorila mnogo ljudi, kateri so se rešili, so prišli pozneje nazaj in sčasoma sezidali cerkev Sv. Marka, ki se imenuje že leta 1577. Slekovec je bil mnenja, da je ta porušeni grad bil »Pabstein«, katerega pa Pirchegger išče v Popovcih ob Dravinji. Pač pa se imenuje l. 1500 neki »Pründl« (oz. Prawn, odtod ime posessnikov Breuner?), ki se popolnoma krije z današnjimi Markovci. Pa dež-knežnji urbar iz l. 1772 nam da drugo enačbo: »St. Marxendorf oder Mörten« (Markovci ali Martin). Zadnje ime v obliki Martendorf pa najdemo v listinah v letih 1461 in 1476. Ker je torej stara Martinova vas in današnji Sv. Marko isto, kam pa naj potem denemo »Pründl«? Pirchegger je mnenja, da bi to zagonetko najboljše mogel rešiti M. Slekovec, ako bi še živel. To priložnost pa porabi, da podá čitateljem kratek življenjepis Slekovca kot dolgoletnega člana štajerskega Historičnega društva in toplo omeni njegove zasluge za krajevno zgodovino. Naše nemerodajno mnenje po prečitnem članku je: Na mestu, kjer je sedaj cerkev Sv. Marka, — ali vsaj blizu — je stala do konca 13. stoletja bržčas kakšna kapela ali cerkvica

sv. Martina, ki je bila uničena po povodnji all Turkih; ko se je pozidala nova cerkev, so isto posvetili sv. Marku kot patronu proti povodnji in mogoče še v spominu, da se je prejšnji patron kapele tudi začeljal z zlogom „Mar“—*e*. To je veliko verjetnejše, kakor pa da bi prejšnja, 1476 zadnjikrat imenovana Martinova vas, dobila svoje ime po kakšnem županu Martinu.

Dr. A. Steinwenter: „Der Frühjahrseinfall der Hajduken in Steiermark (1605)*“ (23—152) ima tudi nekaj gradiva za Slov. Štajer. — Dr. Fr. Popelka: „Untersuchungen zur ältesten Geschichte der Stadt Graz“ (153—304). Njegovi nazori o narodnostnih razmerah v Gradcu se nam ne dozdevajo pravilni.

Dr. H. Löschnigg: „Der steirische Robinson, sein Drucker und Verfasser“ (305—309). Leta 1791 je založila dunajska tverka J. G. Mössle knjigo: „Der Steyrische Robinson oder Reisen und besonders merkwürdige Begebenheiten des Joseph Müller an den Brasilianischen Küsten von Amerika“, 8°. 352 str. Ta izvenredka knjiga opisuje; posnemaje Defoe-jev l. 1719 izišli fantastični roman „Robinson Crusoe“, kako je nekega celjskega šolnika sin od doma zbežal in pri svojem več ali manj neprostovoljnem potovanju doživel čudne dogodiljaje, dokler ni prišel nazaj v svojo domovino in kot veleposelstnik blizu Celja umrl. Knjiga ne imenuje ne tiskarja ne pisatelja. Zdravnik dr. Löschnigg, špecialist v štajerski bibliografiji, dokazuje iz gotovih tiskarskih znakov, da je bila knjiga tiskana pri Leykamu v Gradcu, spisal pa jo je malodane gotovo znani zemlje- in kartopisec Jos. Karl Kindermann, oni čas (1787—1800) urednik lista „Grätzer Zeitung“, ki je v svojem burnem življenju skorej vse tiste kraje sam videl, kjer se giblje njegov junak Müller, in mnogo enakih doživljajev imel, kakor ga opisuje Wurzbach. Kindermann je bil bržčas tudi po svojem rojstnem kraju Spodnještajerec.

Mensi je sestavil vse imenitnejše članke društvenih publikacij in člankov od l. 1900—1919 (310—329.) Seznam, sistematično sestavljen, šteje 873 števil. Tudi za naš „Časopis“ bi bil kmalu potreben tak seznam, če ne prej, vsaj v njegovem 20. letniku. Sledijo „Književna poročila“ (330—343); izmed njih bi omenil: W. Schmid, Bericht über vorgeschichtliche Forschungen in Steiermark“ (govori tudi o Pohorju); L. Hauptmann, Staroslovenska družba in njeni stanovi (Časopis za slov. jezik, književnost in zgodovino, I, 1, 2). Iz poročila 72- in 73-letnega zborovanja zremo, da društvo ni moglo dosta delovati, da je več članov izgubilo in da se natančno število članov ne da določiti; za leto 1917 so plačali članarino samo 203 udje. L. 1918 je pristopilo 98 novih udov, med njimi dva samostana in 69 duhovnikov. Knjigo zaključuje življenjepis 21. marca 1916 umrlega častnega člana dvornega svetnika Franca Ilwofa, ki je mnogo pisal o štajerski zgodovini.

17. letniku je kmalu sledil I. del 18. letnika, a ko prvi kaže letnico „1919“, ima ta že „1922“. Luschin-Festschrift se imenuje, kcr je izdan ob priložnosti 80letnice znanega pravnega zgodovinarja in prvega numismatika Arnolda Luschin-Ebengreutha (roj. 26. avg. 1841 v Lvovu), ki je od l. 1864 do 1921 izdal 260, zgodovinskih, pravno-zgodovinskih in numismatičnih člankov ali razprav, med temi prvi ročno knjigo za zgodovino avstrijskega prava. W. Schmid, Beiträge zur Geschichte der frühmittelalterlichen Besiedelung der Steiermark, govori o najstarejših utrdah na Štajerskem, ki so frankovskega izvora, med njimi tudi hribček Sv. Roka pri Ptuj in v Razvanju. Zanimivo je, da določa ime neznanega „Karantanca“ iz listine l. 977 za „Zistan“. Govori tudi o slovenskih grobiščih. (27—45) A. Püschl, Steirische Kirchenhospize im Mittelalter, omenja tudi Studenice in naznanja, da pripravila večje delo o tej snovi. (46—50) P. Otmar Wonisch, Der Piberer Pfarrerstreit 1264—1268 (51—55) nas ne zanima, pač pa P. Puntchartova razprava: „Das Inwärts-Eigen im österreichischen Dienstrecht des Mittelalters“ — omenjene so tudi Žiče, Studenice (56—66). H. Pirch-

egger, Die ersten Türkeneinfälle (1396, 1415, 1418) (str. 67—73) pa pravi, da v letih 1396, 1415 in 1418 Turki niso bili na Štajerskem in da tozadevna poročila bazirajo na nesporazumljenju. Sledita še članka: G. Psrholka, Die landesfürstlichen Städte und Märkte auf dem steirischen Landtag des Jahres 1458 (74—86) in W. Erben, Bittschriften steirischer Klöster an einen päpstlichen Nuntius (87—94) (pravzaprav zadeva samo eno prošnjo gúskega samostana). M. Ljubša.

»Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku«. Već od g. 1878 je u Splitu izlazio časopis »Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata«, komu je od g. 1888 bio urednik i izdavač Msr. Fran Bulić. Velike državne promjene g. 1918 donijele su promjenu i u ovom časopisu. Osele će list izlaziti u hrvatsko-srpskom jeziku, ali će primati radnje i u drugim jezicima, pak i u talijanskom, ako se nadje saradnika, koji bi pisali ovim jezikom. Za god. 1917—1919 još će izaći godište XL—XLII Bullettina, a sada imamo već u rukama prvi svezak Vjesnika kao nastavak Bullettina XLII. godište.

O člancima u domaćem jeziku donášati će Vjesnik kratak poskupac (résumé) u francuskom jeziku, da se mogu njegovim radnjama koristovati i inostrani učenjaci. U uredništvu pridružio se g. Buliću i g. Mijo Abramić, mjestoravnatelj splitskoga arheološkoga muzeja.

Ovaj prvi svezak donosi četiri rasprave: najopsežnija i za nas najzanimivija je prva iz pera Mnsr. Bulića o Stridonu, rodnom mjestu sv. Jeronima. Žalibože ne dozvoljava nam prostor, da na ovome mjestu potanje ispitamo razloge, kojima g. pisac nastoji dokazati, da je Jeronimov Stridon bio na Grahovom polju, na tromedji Bosne, Dalmacije i Hrvatske. U razvoju ovoga pitanja imamo klasičan primjer, kakvu sugestivnu moć ima autoritet pojedinih muževa. Doduše je istina: »In arte peritis credendum est«, ali i najvećeg naučenjaka može zavesti subjektivizam, da vidi dokaze za svoju tezu i tamo, gdje ih u istinu nema. Stog je u znanstvenim pitanjima potreban onakav kritičan duh, kako ga hvali sv. Jeronim u prologu k pismu Galačanima (Migne P. L. XXV, 307) kod neke stari, onda već pokojne, matrone Albine, o kojoj piše: »Neque vero more Pythagorico quidquid responderam, rectum putabat: nec sine ratione preiudicata apud eam valebat auctoritas; sed examinabat omnia, et sagax mente universa pensabat.«

Ograničimo se na Bulićeve nuzgredne dokaze iz interpretacije tekstova i na njegov glavni dokaz iz epigratiše.

Na str. 16. op. t. g. pisac priznaje, da je »začudno«, što Jeronim nije bio u nikakvom odnošaju sa solinskim biskupom onoga vremena. Ova okolnost tvori znatnu poteškoću proti hipotezi, da je Jeronimova domovina bila gdje na Grahovom polju, dakle u priličnoj blizini Salone. Ako s time usporedimo Jeronimov odnošaj s Akvilejom, ne možemo se oteti utisku, da je Jeronimova domovina možda ipak bila bliže ovom gradu nego Salonu. Na istoj strani citira autor riječi Jeronimove iz pisma g. 399 onda prijatelju, a kasnije neprijatelju Rufinu: »Frater meus Paulinianus necdum de patria reversus est, et puto, quod cum Aquileae apud Papam Chroamatium videris,« pa kaže, da se da iz toga indirektno zaključiti, da je njegova »patria« bila nešto podalje od Akvileje i da to može biti dokaz proti onim, koji traže Jeronimovo rodno mjesto medju Akvilejom i Ljubljanom. Ali to nipošto ne slijedi nego baš protivno. Ako bi n. pr. danas tko pisao: X se još nije vratio iz Y u Hrvatskoj, možda ćeš ga vidjeti u Zagrebu, slijedi li odatle, da je njegov zavičaj Y daleko od Zagreba? Prije baš protivno! Zašto svoju sestru preporuča akvilejskom biskupu, a ne kojemu bližemu biskupu?

U jednom pismu zove Jeronim svoga slijepoga prijatelja »homo Pannonius, id est terrenum animal«. G. pisac sam priznaje (str. 19), da se iz toga sigurno ne da ništa direktna izvesti za zavičaj Jeronimov, a ipak odmah na slijedećoj strani iz toga zaključuje, da Jeronim nije bio Panonac, pitajući: bi li bio Jeronim rabio ovaj izraz o Panoncu Kastruciju, da on sam bude bio Panonac? Apsolutno je nerazumljivo, zašto ne bi mogao rabiti tog izraza i kao rođen Panonac? Z istim pravom bi koji pristaša panonske stranke smio zaključiti, da je Jeronim bio Panonac, jer kao takav je mogao iz vlastitog iskustva govoriti o tegobama pomorskog putovanja za kopnenog čovjeka, i jedino kao rođen Panonac mogao je bez uvjrede svoga prijatelja zvati »terrenum animal«.

Pošto je Jeronim, kako sam kaže, bio rođen od katoličkih roditelja, izvodi odatle autor dokaz (str. 22—23), da je to moglo biti tek u njegovom Stridonu blizu Salone, a ne u unutrašnjosti zemlje. I ovaj argumenat ima vrijednost jedino pod prizmom subjektivnih pretpostava. Mi nalazimo već u početku 4. stoljeća biskupa Viktorina u Poetoviju, dakle je i u ovim krajevima mogao biti Jeronim rođen od katoličkih roditelja, tim više, jer je Stridon, ako ga je tražiti u današnjem Medjmurju, stajao na velikom drumu Poetovij-Sabaria. Istotako je moglo biti kršćanstvo dosta rašireno i među Akvilejom i Emonom, ako bi ovdje bio Jeronimov Stridon.

»Dobar dokaz« (str. 33), da Jeronim nije bio Panonac, nalazi g. Bulić u pismu Jeronimovom udovici Agerukiji, gdje nabraja razne neprijatelje, koji su opustošili Galiju, pak među njima imenuje i »hostes Pannonii«. »Da je Jeronim bio rođen Panonac, bi li bio, pitamo mi, nazvao Panonce »hostes«? I opet na str. 65 obraća taj izraz proti panonskoj i istarskoj stranci.

Ali iz posve objektivnog gledišta nema baš nikakvog razloga, zašto ne bi mogao Jeronim i kao rođen Panonac rabiti izraz »hostes Pannonii«. Poznato je, g. Bulić to opetovano navadja, kako oštar sud je svetac izrekao o svojim zemljacima: »in mea patria rusticitatis vernacula, Deus venter est, et in diem vitur, et sanctior est ille, qui ditior est.« To je sigurno još gore nego »hostes Pannonii«. Ako bi taj argumenat što vrijedio, onda bi morali poricati i njegovo porijeklo iz Stridona, jer kako bi mogao kao rođen Stridonac tako pisati o svojoj otačbini! U opće se pak izraz »hostes« niti ne tiče njegovih zemljaka, ako bi i bio sam Panonac. Otkako su Rimljani ugušili panonske bune u prvo doba principata, nijesu Panonci više nikoga napastovali, najmanje su pak u IV. stoljeću napadali susjedne zemlje. Dakle Jeronim pod »hostes Pannonii« nije mogao misliti na rođene Panonce nego na barbare, koji su provalili u Panoniju i odatle činili provale u druge zemlje. Hostes Pannonii su dakle panonski neprijatelji ali ne neprijatelji Panonci. I otuda za panonsko ili nepanonsko porijeklo Jeronimovo ne slijedi baš ništa.

Napokon nalazi g. pisac dokaz za Jeronimovo dalmatinsko porijeklo i u tom, što je svetac zakleti dušmanin Rufin rasturio spise protiv njega u Rimu i po Italiji i po Dalmaciji, sigurno zato, da ga ocni među vlastitim zemljacima. Ali Jeronim ne kaže, da je Rufin rasturio te spise u opće po Dalmaciji nego samo po dalmatinskim otocima (per Dalmatiae insulas disseminavit). Ali na otocima sigurno nije bilo rodno mjesto Jeronimovo. Posve je naravno, da je Rufin, pišući u Italiji, širio svoje spise po dalmatinskim otocima, jer su uajbliže Italiji, ne zato što bi Jeronim bio Dalmatinac.

Sad dolazi glavni i zaključni argumenat, kako ga autor sam naziva.

G. 1882 je tadanji saurednik Bullettina Jos. Aladžević objelodanio u Bullettinu jedan natpis iz ostavštine nekoga Petkovića. Taj je našao (valjda na nekom lovu, misli Bulić) uz cestu iz Grahova u Glamoč jedan oštećen kamenit stup, iz kojega je prepisao slijedeći natpis:

IVOEX ///// AIVSAILA
 VIOVAIPPIOCONS
 IAYHO ///// PPDELM
 FIVISIVIEPSALV
 IAIASEISIPIDO
 VEVSESOEIEPM
 IVAVII

Ovaj natpis bi neka imao providencijalnu zadaću, da konačno riješi sporno pitanje, gdje nam je tražiti Jeronimov Stridon. Uz prepis ovoga natpisa je Petković zabilježio ovu primjedbú: — — — le lettere sono assai rovinate e non si capisce nulla. Alačević je ovaj natpis popunio i protumačio ovako: . . . iudex datus a Flavio Valerio Constantio (viro clarissimo?) P(reside) P(rovinciae) Delm(atie) fines inter Salviatas et Stridonenses determinavit.

Municipij Salviatae ili Salviae ležao je gdje danas Glamoč, a Stridon gdje danas Grahovo ili negdje na Grahovom polju (str. 89).

Mommsen i Hirschfeld su u svoje vrijeme posumljali, nije li taj natpis patvoran, premda Hirschfeld priznaje o Alačevićevom dopunju: »Optime restituit«.

Za obranu Alačevića i Petkovića je g. Bulić napisao odluju apologiju, da odvrati od njih sumnju falsifikacije. Ali time nije taknuta jezgra ovoga pitanja, niti zasigurana dokazna moć rečenog spomenika. Na nesreću se je onaj kameniti stup izgubio, niti ga je vidio Alačević, niti Bulić, niti tko drugi; osim Petkovića. Da je Alačević imao pred sobom barem fotografiju ili otisak toga natpisa, onda bi njegovo tumačenje mnogo više vrijedilo, ali imao je za podlogu tek Petkovićevu cedulju. I Alačević i Petković mogu biti prosti svake falsifikacije, ipak stvar ostaje vrlo dvojbená. O Petkoviću priznavaju i Alačević i Bulić, da je bio priprost čovjek, koji niti latinski nije znao. Je li on mogao natpis po istini kopirati? Sam priznaje, da su bila slova vrlo oštećena i izlizana. On je uz najbolju volju mogao slova prepisati, kako ih je vidio t. j. kako se njemu pričinjalo. Tko se je iole bavio čitanjem natpisa na osakaćenim spomenicima, znađe dobro, kako se može oko varati. Gledaj natpis, kad ga sunce obasjava, onda u sjeni, kad je mokar ili suh, svaki put ćeš drukčije vidjeti. Ako sad po momentanom utisku prepíšeš slova, tko ti jamči, da si pravo pogodio? A sad neka ovakav prepis dobije u ruke i najvještiji epigraf, može začí stranputice, jer prepis ne pretstavlja natpisa, kako je bio, nego kako se je prečinjao. Njegova interpretacija može biti vrlo ženijalna (optime restituit), pa ipak ne odgovara istini. Dakle i kod ovoga »poglavitog« Bulićevog dokaza moramo reći: non liquet!

Najviše nas još uvjerava ono, što piše autor o medjama medju Dalmacijom i Panonijom. Msr. Bulić odnosi Jeronimov quondam na predrimsko doba. Ali ni taj dokaz nema stringentne sile, jer se može odnositi i na dobu medju rimskom okupacijom i podjelom Panonije u manje provincije (Savia, Valeria, Pannonia prima, secunda, superior, inferior).

Vrlo važno svjedočanstvo, da je Jeronim bio Dalmatinac, daje njegov savremenik Paladij, biskup Helenopolski, koji ga zove »neki Jeronim iz Dalmacije«. Proti panonskoj hipotezi je to najjači argumenat. Makar da se quondam i odnosio na ono vrijeme, kad je Dalmacija sizala do Drave, ipak je Štrigova dosta daleko od Drave. Kad bi stajalo »in confinibus«, još bi išlo kako tako, ali Stridon — confinium znači, da je taj gradić ležao baš uz medju.

Učeni muževi su kod toga pitanja dosada pokazali mnogo oštrumlja, ali iz svega je jasno, da se pitanje ne da riješiti samom interpretacijom tekstova, jer ih svaka stranka može tumačiti po svom subjektivnom shvaćanju. Jedini put do ko

načnog riješenja ovoga sekularnoga pitanja je poznato načelo slavnoga arheologa de Rossi: *Ubi documenta tacent, lapides loquuntur et monumenta*. Treba da dodje kakav Krištof Kolumbo in archaeologicis, a da bude taj Kolumbo za Stridon baš g. Bulić, želimo mu od arca. Fr. Kovačič.

Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. Knj. I. sv. 1. Str. 176. To revijo so zasnovali gg. Veselin Čajkanović, Vladimir Čorović, Miloš Ivković, Pavle Stefanović, Pavle Popović, Tihomir Gjorgjević. V naslovu je izražen cilj tega zbornika: negovati hoče zgodovino v celem obsegu, književnost, jezik, folkloristiko, mitologijo in historijo religije in sorodna znanstva. Vsakemu pisatelju je na prosto dano, pisati v cirilici ali latinici, v srbsko-hrvatskem ali slovenskem jeziku. Glavno zaslombo bo imelo glasilo v »Društvu za srpski jezik i književnost«, a urednik v uvodnem članku izrecno povdarja, da pri listu »ne postoje nikakva uska gledišta«. V prvem zvezku so sicer zastopani le uredništvu najbližji pisatelji, ker so hoteli z listom prej stopiti pred javnost, potem šele vabiti širje kroge k sodelovanju. To bi naj vpoštevali tisti, ki izražajo razne pomisleke zoper prvo številko in predbacivajo listu enostransko srbsko tendenco. Na podlagi programatičnega članka mi te tendence ne vidimo, in želimo, da ta časopis res kmalu postane skupno glasilo književnikov in znanstvenikov cele naše države. Prvi zvezek obsega naslednje razprave: Ljubomir Stojanović, Sterijina »zla žena«. P. Popović, Domentijan i Danilo. Vl. Čorović, P. Kolendić, Mesto i godina rođenja don Petra Nakića. Tihom. Gjorgjević, Književne prilike u Srbiji za vreme prve vlade kneza Miloša Obrenovića. M. Ivković, jedan čakavski izgovor. Ves. Čajkanović je objavil celo latinski pisano razpravo, ker list hoče obračati posebno pažnjo humanističnim študijam: *De argumento et fontibus proverbiu serbici* 4 Vuk (Vuk namreč ima v svoji zbirki naslednjo basen: Volk se je zaobljubil, da ne bo nobenega živega bitja več zaklal in ne jedel mesa; v ta namen se je napotil v puščavo, da bi se tam posvetil. Med potom pa je srečal čopor gosi. Po svoji navadi je gosak stegnil vrat in začel sikati na volka. Volk ga je zgrabil in požrl. Poklican na odgovor, se je volk izgovarjal, češ, zakaj pa kriči na svetega človeka!) Pisatelj dokazuje, da je ta pregovor bizantinskega izvora. — Ruvarac Dim., Nacrt života i spisak književnih radova mitropolita Stevana Strati-mirovića. M. Vasić, Crkva sv. Bogorodice na Leviši u Prizrenu i prizrenski episkop Damjan. Al. Ivić, Iz zagrebačkih arhiva. Na koncu sledi književni razgled, ki še ozira tudi na slovenske knjige. — Prilozi bodo izhajali po dvakrat na leto. Naroč-nina 40 din. F. K.

Društveni glasnik.

1. Zgodovinsko društvo.

Odbor je imel od februarja sedem sej. V prvi seji se je odbor konstituiral tako-le: Podpredsednik dr. A. Medved (predsednika voli direktno občni zbor), taj-nik: dr. P. Strmšček, blagajnik: dr. Rad. Pipuš, knjižničar: dr. K. Capuder. Ured-ništvo Časopisa se na novo poveri prof. Kovačiču. V literarni odsek se izvolijo: predsednik dr. Kovačič, ravnatelj dr. Tomišček in dr. Capuder. Cena društvenih tiskovinam se poviša tako, da se krone spremene v dinarje.

Druga seja se je vršila 6. aprila. Vzelo se je na znanje, da je deželna vlada dala društvu podpore 15.000 K. G. župnik Atteneder v Šoštanju je iz zapuščine rajnega Fekonja podaril za društveno knjižnico več knjig, za kar se mu izreče za-

hvala. Odobri se nakup starega rokopisa prekmurske pesmarice. Izvolijo se odseki za ureditev in upravo muzeja. Sprejme se osem novih udov, izstopili so pa štirje.

V tretji odborovi seji 25. maja se je razpravljalo o težavah radi knjižničnih prostorov in sklenilo, mestno občino prositi za primerne prostore. Sprejmejo se trije novi udje. Minister n. r. dr. A. Korošec je podaril knjižnici osem francoskih in nemških knjig, dr. Heric pa dve. Sklene se načeloma izdaja Štrekljeve Histo-rične slovnice.

Četrta odborova seja se je vršila 6. sept. Pred prehodom na dnevni red se je predsednik v vznesenih besedah spominjal smrti Nj. Veličanstva kralja Petra I.:

Kraljevska oblast nima za nas le običajnega konvencionalnega pomena, marveč nam je simbol narodnega jedinstva. Kralj Peter ni bil le pasiven opazovalec velikih dogodkov, ki so ustvarili našo narodno državo, marveč je bil prvovrsten aktiven faktor. Kar se ni posrečilo Samu, Petru Krešimiru, Nemanji in Dušanu Sil-nemu, ustvaril je kralj Peter. Občudovanja vredna je njegova moralna višina ne-omajne vere v uspeh njegove pravične stvari vkljub najtežjim okoliščinam. Vzvi-šena tragika mu vije herojski venec krog sive glave, ko ga vidimo v strelskih jar-kih, kjer vdihuje novega poguma svojim vojakom, ali kot ubežnega kralja na strašni poti skozi Albanijo. A ni klonil v duhu in ta tragika se je spremenila v veličasten triumf, ko se je zmagonosno vrnil v svojo domovino in videl krog svojega prestola celokupen jugoslovanski narod. Narodna pesem in povestnica bo imela v njem za vse čase veličasten predmet občudovanja, kakršnih malo pozna svetovna zgodovina. Zatorej večna mu slava!

Ob priliki kraljeve smrti je predsednik v imenu društva izrazil sožalnico na okrajnem glavarstvu. Ob enem pa predsednik pozdravlja nastop novega vladarja, ki si je v burnih časih in cvetu svoje mladosti pridobil bogatih izkušenj in se tako usposobil, da dogradi delo svojega očeta ter svojo državo na zunaj in znotraj uredi in utrdi. Pri tej veliki nalogi ga hoče podpirati po svojih močeh tudi »Zg. dr.«, kot znanstvena korporacija razširjajoč znanje naše zgodovine, vzbujajoč državljansko zavest in svareč pred usodepolnimi napakami, ki so v preteklosti upropastile dr-žavne tvorbe na našem ozemlju.

Nagovor predsednikov so odborniki poslušali stoje. V isti seji se je sprejelo šest novih udov. H Kocenovi slavnosti na Ponikvi dne 7. avgusta je društvo po-slalo slavnostnega govornika, društvenega tajnika dr. Strmška. Predsednik poroča o izkopavanju gomil, ki ga je z g. dr. Žmavcem izvršil v Zamarkovi blizu Sv. Le-narta v Slov. goricah na posestvu Solakovem. Izkopavalo se je le poldrugi dan, ker je posestnik le za ta čas dal svoje delavce na razpolago. Izkopine so bile ne-znatne. V gomilah so bili žgani mrličji, toda posodje je bilo popolnoma zdrobljeno in slabo ožgano. Najvažnejši predmet je bil majhen bronzast kipič, gotovo kak ma-lik. Zraven so bili železni kosi neke verige, znak, da so gomile iz poznejše dobe.

Odobri se nakup rokopisne pesmarice iz začetka 19. stoletja za 200 K. Knjiž-nične uradne ure se določijo vsak torek in četrtek od 15.—17. ure. Na dom se iz-posujejo knjige le proti kavicji, katere višina se določi po vrednosti izposojenih knjig. Zastavljena svota se vrne le proti vrnitvi nepoškodovanih knjig. — Odobri se pogodba s tiskarno Mohorjeve družbe na Prevaljah za tisek Štrekljeve Histo-rične slovnice slovenskega jezika, ki se naj tiska v 1000 izvodih. Določita se ko-riktorja tega dela. Sklene se prirejati po možnosti historična predavanja.

V peti seji dne 24. septembra se sprejme ponudba mestne občine, da se knjižnica preseli iz dosedanjih prostorov v II. dekliški meščanski šoli, ki se potre-bujejo v šolske svrhe, v kazinsko poslopje pod pogojem, da se društvu prizna pravna kontinuiteta pogodbe z dne 27. avgusta 1920.

Predsednik predloži v pretres dopis likvidacijske komisije v zadevi razdelitve arhivov med Avstrijo in našo državo. Nadalje poroča predsednik o svojem informativnem potovanju po Prekmurju. Iz gomil v Dokležovju ob Muri je dobil za muzej lončeno tronožno posodo in solznico ter odlomek večje steklene posode.

Odobri se nakup 10 prekmurskih knjig in Krebs: *Länderkunde der österr. Alpen*. — V šesti seji dne 26. oktobra je poročal predsednik o dovršeni selitvi knjižnice. Mestna občina je dala brezplačno delavce in vozove. Odobrijo se razni izdatki pri selitvi. Sklene se študijsko knjižnico slovesno otvoriti, kadar bo popolnoma urejena. Za Časopis je bilo treba naročiti klišé, ki stane 698 K, kateri znesek se dovoli. — Novo ustanovnino v znesku 200 dinarjev je vplačal prevz. gospod škof dr. Mihael Napotnik.

Odličnemu arheologu msr. Buliču je predsednik v imenu društva čestital k 75letnici v Rogaški Slatini.

Sedma odborova seja se je vršila dne 1. dec. Predsednik poroča o stanju knjižnice in ugotovi, da se je pri selitvi izgubilo več knjig. Z zahvalo se sprejme na znanje, da je mestna občina dala napeljati v knjižnične prostore električno luč. Zahvala se izreče tudi g. Dav. Žunkoviču za podarjene knjige. Na predlog g. dr. Premru v Rimu se sklene doposlati vatikanski knjižnici brezplačno vse društvene publikacije. — Častni član društva, g. dr. Fr. Kos je podaril društvu 200 dinarjev, za kar mu je predsednik v imenu odbora izrekel iskreno zahvalo. Sklene se, da se večkratni izvodi iz knjižnice ne prodajajo zasebnikom, k večjemu se z drugimi knjižnicami zamenjajo z enakovrednimi knjigami, ki jih še društvo nima. Ker stanovanski urad misli zaseči prostore, kjer ima društvo svoj arhiv in pisarno, se sklene, da se proti eventualni zasegi vloži rekurz.

Določí se vsposred historičnih predavanj na novoustanovljenem ljudskem vseučilišču v Mariboru. Za predavatelje so se priglasili gg. ravnatelj M. Pirc, prof. dr. A. Medved, realčni profesor dr. Makso Kovačič in M. Ljubša. — Priposlani zgodovinski spis o Reberci na Koroškem se izroči literarnemu odseku.

2. Muzejsko društvo v Mariboru.

Dne 6. marca se je vršil letni občni zbor, na katerem so se poleg predsedstvenega poročila o delovanju društva v zmislu § 10 t. 2. vršile tudi nadomestne volitve za umrle in odstopivše odbornike. Izvoljeni so bili gg.: prof. Janko Košan, prof. Kovačič in prof. dr. M. Heric. Ker je odbornik g. Pfeiffer naknadno odložil odborništvo, je odbor v zmislu istega paragrafa društvenih pravil poklical v odbor g. dr. K. Ipavca ter se je v prvi seji 15. marca naslednje konstituiral: predsednik dr. Fr. Kovačič, podpredsednik dr. K. Ipavic, tajnik dr. M. Heric, blagajnik I. Leyrer. V isti seji so se za upravo in urejanje muzeja izvolili odseki: historično-etnografski, naravoslovni, umetniški in gospodarski.

V drugi seji dne 14. maja se je sklenilo, da se radi snaženja in preureditve muzej začasno zapre. Odobrijo se razna popravila. V 3. seji 3. dec. se je ugodilo dopisu »Zg. dr.«, da se muzejska knjižnica združi z javno študijsko knjižnico.

Muzej so obiskali med drugimi: grof Begouen s sinom iz Pariza, Poverjenik za uk in bogočastje g. Skaberne iz Ljubljane, dr. I. Žolger, univ. profesor v Ljubljani, dr. Jelenič, univ. profesor v Zagrebu, več šol in zavodov.

3. Letno poročilo muzejskega društva v Ptujju za leto 1921.

Poroča društveni tajnik.

Društvo je imelo svoj zadnji občni zbor dne 12. marca 1921, na katerem je bil mesto prestavljencega prof. Petaverja izvoljen v odbor okrajni sodnik g. dr. Travneri

in kot prislednika brez mandata: še gg. prof. dr. Kotnik in okrajni komisar dr. Trstenjak. Občni zbor je izvolil soglasno za svojega častnega člana veleč. mons. Frana Bulića, ravnatelja arheološkega muzeja v Splitu radi velikih zaslug za arheologijo povodom njegove petinsedemdesetletnice. Število članov je med letom poskočilo od 150 na 215 članov. Odbor je imel 8 sej. Društvo je včlanjeno pri sledečih društvih: „Zgodovinsko društvo v Mariboru“, „Historischer Verein v Gradcu“, „Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani“, in „Verein von Altertumsfreunden der Rheinlande in Bonn“.

Podpora, ki jo je naklonila država društvu, je omogočila živahno delovanje društva. V mesecu marcu je društvo kupilo reliefni kamen iz Šmartna na Pohorju, najbrže „Hercules saxanus“, ki je sedaj z drugimi izkopinami, podarjenimi od prof. Ferka iz mitreja pri Modriču izpostavljen v mitreju na Zgornjem Bregu. Vse te stari-
ne bo objavil tajnik Skrabar v slavnostni spomenici za mons. Bulića.

Dne 24. julija je obiskal odbor Modrič na Pohorju, da prične z izkopavanjem in se pogodi s posestnikom zemljišča. Izkopavanje se je vršilo med 1. in 5. avgustom s 4 delavci pod vodstvom podpredsednika g. Gailhoferja in g. cand. phil. Saria in sicer na istem mestu, kjer je kopal l. 1893 prof. Ferik. Rezultat je bil negativen, razven nekega kamena z napisom in nekaj bronastega rimskega denarja. Ugotovljeno pa je bilo, da se nahaja svetišče višje ob potoku, kjer pa vsled visoke trave ni bilo mogoče priti z izkopavanjem. Prihodnje leto bo pričelo društvo na tem mestu z daljnim raziskovanjem. Na tem mestu bodi izrečena veleč. g. župniku in g. šolskemu vodju na Kblu iskrena zahvala za izkazano gostoljubnost napram voditeljem izkopavanj.

Povedom obiska pokrajinskega namestnika, g. ministra J. Hribarja dne 6. avg. v Ptuj je bila sprejeta tudi deputacija muzejskega društva.

Dne 27. avgusta je odpotovala deputacija muzejskega društva in sicer gg. predsednik Vajda in oba tajnika Mlakec in Skrabar v Rogaško Slatino, kjer se je mudil častni član društva mons. Bulić, da mu izroči častni diplom. Diplom je delo društvenega podpredsednika g. Gailhoferja sen. izdelana po motivih rimskih ptujskih izkopin, starokrščanskega bronastega svečnika z okvirom rimskega mozaike iz Ptuja. Diplom ima sledeči napis: Q. F. F. F. Q. S. ¹. Quod sodales universi v. f. (verba fecerunt) Franeiscum Bulić v. c. et de patris antiquitatibus et de monumentis Salonitanis per x. lustra optime meruisse, societas antiquaria Poetovionensis Franeiscum Bulić v. c. fausto illo die, quo LXXV aetatis annos feliciter persolvit, socium honoris causa unanimiter sibi adseivit et patronum cooptavit. Huius decreti ei tabulam per societatis legatos offerri, qui ab eo impetrent, ut potissimum honorem libent, animo suseipere et monumenta Poetovionensis societatisque studia in omnibus fovere dignetur placuit.

Z nagovorom predsedniku društva je deputacija izročila častitljivemu učenjaku diplom v slavnostni dvorani zdraviliškega doma ob navzočnosti mnogih gostov. Jubilant se je v prekrasnih besedah zahvalil. Nato je pozdravil jubilanta predsednik mariborskega Zgodovinskega društva g. prof. dr. Kovačič in mu tudi najiskrenejše čestitil k njegovi sedemdesetletnici.

V mitreju na Zgornjem Bregu je narisal g. Gailhofer jun. na prednji steni glavno kultno podobo po originalu v Osterburken. Slika meri 2,60 m. v širini in 2,70 m. v višini. Ker ima relief v Osterburken največ analogij na fragmentih, najdenih v tem mitreju, je smatral odbor kopijo tega reliefa za najbolj umestno. Na to se tudi ozira napis pod sliko: „In hoc spelaco typum dei Mithrac fragmenta pauca ser-

¹ Quod faustum felix fortunatumque sit.

vaverunt. Eorum loco anaglyphum Osterburkense societas antiquaria Poetovionensis repetendum curavit anno MCMXXI."

Slika nudi vsakemu opazovalcu živo razumevanje cele teogonije nepremagljivega boga. Tudi se je ta mitrež obogatil za nekaj starin, tako z ostanki mitreža v Modriču (dar g. Ferka).

Društvo je posredovalo pri spomeniškem uradu, da je občina Bukovec z denarno podporo muzejskega društva postavila podrti kužni kamen iz l. 1668. V cnakem zmislu hoče posredovati društvo tudi pri kužnih in drugih znamenjih v okolici Ptuja, tako n. pr. v Stogovcih pri Ptujski gori.

Tudi društvena knjižnica se je v tekočem poslovnem letu znatno pomnožila. Med drugim je odbor naročil tudi „Corpus inser. lat. III. lax 1-3“ in mu je pruska akademija znanosti brezplačno poklonila „fase. 4-5“. Na tem mestu izreka društvo pruski akademiji v Berlinu zahvalo.

Društvo je priredilo dve javni predavanji, kjer je predaval okrajni sodnik g. dr. Travner dne 1. junija „o starem Poetovio“ in 9. novembra „o zgodovini Ptuja v času 568-955 l.“ Tem predavanjem slede še predavanja drugih članov.

Stanovanje za čuvarja mitreža je končano in obdano z ograjo.

„Vodnik skozi Poetovio“, ki ga je spisal že pred vojno ranatelj dr. Abramič, zide po dobljenem zagotovilu že tekom prihodnjega leta in so v teku tozadejna pogajanja z avstr. arheološkim institutom. V obče raste zanimanje za starine Poetovija v vseh slojih ljudstva in kar je posebno hvalevredno, se je pričelo tudi učiteljstvo iz mesta in okolice živahno zanimati za starine. Obiskalo je letos muzej vse skupaj 16 šol iz raznih krajev. Tudi akademska omladina zagrebškega vseučilišča (geogr. zgod. oddelek) je posetila v poletju naš muzej in mitreže. Med znamenitimi osebnostmi, ki so nas letos posetile, naj se omenijo: grof Begouen s sinom in Jean Bougoïn iz Pariza, minister dr. v. Žolgar iz Ljubljane, dr. Hoffiler iz Zagreba, dvorni svetnik dr. Skaberne, šolski predsednik dr. Bevk in vseuč. prof. dr. Pitamic iz Ljubljane, dvorni svetnik dr. Kubitschek in tajnik arh. instituta dr. Egger iz Dunaja, vseuč. profesor dr. Schmid iz Gradača, ravnatelj dr. Abramič iz Splita. Tudi prof. Ferk iz Gradca je ostal društvu še nadalje naklonjen in je poklonil muzeju meč in sulico ter drugo orožje iz La Tène in predzgodovinske dobe. Komisar dr. Trstenjak je prepustil svojo zbirko papirnatega in kovinskega denarja v hranitev muzeju, za kar obema badi tudi tu izrečena odborova zahvala. Tudi od mnogih drugih članov je dobilo društvo večja ali manjša darila v starem denarju. Zahvala!

Ob lanskem zaključku poslovnega leta je upal odbor, da se mu posreči selitev v prostore prazne dominikanske vojašnice, kjer bi inventar muzeja v lepih in prostornih dvorinah tudi prišel do veljave — toda vojaštvo je že spomladì zopet zasidlo vojašnico, in up je splaval po vodi.

Hvalevredno je zanimanje, ki ga kaže prebivalstvo za muzej in naloga države in dežele je, to zanimanje gojiti, pospeševati tudi z gmotno podporo, predvsem pa s tem, da dobi društvo že enkrat prostorne lokale za svoj bogat in tako dragocen inventar.

Fot. W. Strach v Gradcu.

Črnagora: Podoba Marijinega varstva.

Svetište M. Jalté na Dunaju.

napravili papeško fijaro in tako spravili na podobo tudi papeža, ki so ga očitno pogrešali med drugimi častilci črnogorske Matere božje.

L. 1910. je Viljem Sirach iz Gradca obnovil podobo in odstranil neukusne baročne privéske. Kakor zagotavljajo odgovori na dr. Steg. vprašanja, se pri tej prenovitvi ni nič bistvenega spremenilo. Le pri eni figuri v drugi vrsti je manjkala glava in je bila dostavljena (ni povedano, pri kateri). Tudi različne barve pri posameznih figurah se opirajo na prejšnjo podlago. Oba grba sta bila že prej, kakor sta sedaj (na sliki nespoznatna).

L. 1660 so jezuiti dali napraviti bakrorez po nekem Viljemu Kilianu. Ta bakrorez se je ohranil, a je precej poškodovan, ker so na njem ženske v kuhinji rezale zelenjad. Na tem bakrorezu so podobe precej spremenjene; mesto cesarja vidimo papeža, a Marijin vrat še takrat ni bil z mavcem obdan, jezuit je že bil zraven.

Radi lažjega pregleda smo posamezne portrete označili s številkami na prozornem papirju, ki se naj tako položi na podobo, da se bo zarisana črta ujemala z obrobno črto podobe, potem številka pade ravno na dotični portret, ki ga označuje. Vsem portretom se ni dala določiti identiteta, dotične številke ostanejo v naslednjem pregledu brez imena. V nekem pismu na mons. Grausa v Gradcu pravi dr. St., da je na črnogorskem reliefu razpoznal kakih 30 portretov, od teh kakih 20 z gotovostjo.

1. Nemški kralj Rupert.	26. Klerik?
2. Ogrsko-hrv. kralj Sigismund.	27. Kartuzijanski general Štefan Makoni.
3. Herman II. Celjski.	28. Katarina Frankapanska, roj. Carrara.
4. Kraljica Barbara.	29. Njena hči Elizabeta, omož. s Fridrikom Celjskim.
5. Sestra Barbarina Elizabeta.	30. Nikolaj Frankapan.
6. " " Ana.	31. ?
7. Friderik II. Celjski.	32. ?
8. Nikolaj Gorjanski.	33. Neznana postarna oseba.
9. Henrik IV. Goriški.	34. Ludovik Celjski.
10. Bernard Ptujski.	35. Herman III. Celjski.
11. Patriarh oglejski? Andrej Gualdi?	36. ?
12. Friderik Ortenburški.	37. ?
13. Valburga, žena ptujskega gospoda.	38. ?
14. Njena dvorjanka, hči?	39. ?
15. Herman, nez. sin Hermana Celjskega.	40. ?
16. ?	41. ?
17. Kardinal Janez Dominici?	42. Kralj Ostoja, bogomil?
18. Mlad benediktinec.	43. Tvrtko II. odstavljen kralj?
19. ?	44. Helena Gruba?
20. Elizabeta Abensberg.	45. Štefan Ostojč?
21. Neka vdova.	46. Vojvoda Hrvoje?
22. ?	47. ?
23. ?	48. ?
24. Kardinal Valentin pečujski.	49. ?
25. Benediktinec. Stibor mlajši?	

50. ?	65. Minorit?
51. ?	66. ?
52. ?	67. ?
53. ?	68. ?
54. ?	69. Neka vdova?
55. ?	70. Poljska kraljica Ana?
56. Kastelan gorški? Vitold?	71. Vojvoda Milanški.
57. ?	72. ?
58. ?	73. ?
59. ?	74. Po St. domnevi umetnik sam?
60. ?	75. ?
61. Primas ogrski.	76. ?
62. Klerik?	77. ?
63. Minorit?	78. ?
64. Minorit?	79. Zak. ali nezak. sin Hermanov?

Naši portreti so za začetek 15. stol. nekaj čisto izrednega. Šele z zidanjem Louvra 1370, kjer so postavljene cele galerije kraljev (ohranil se je edino eden portret), se je začelo bolj paziti na individualiziranje. V Pragi pri Št. Vidu so potem z veliko natančnostjo napravili portrete kraljev, škofov in vojvod. To je slavna praška šola, ki pa je ozko zvezana s Parizom in naši reliefi z risanimi značaji stojijo v ozki zvezi; Luksenburžan Sigismund jih je posredoval. Tudi s tega stališča je naša podoba iz čisto historičnega vidika odličen spomenik. Spada med najboljše patrocinijske podobe v Evropi. Ovržena je tudi trditev, da se na podobah Marijinega varstva ne sme iskati portretov med varovanci; papeži, kardinali, škofje, cesarji in kralji, da so le splošne običajne figure. Za naš relief to ne velja.

Relijef predstavlja svetne dostojanstvenike: cesarja, kralja, vojvode, od cerkvenih pa kardinala in škofe. Kakor nalašč in hoté manjka papež. To mora imeti svoj vzrok. To je doba zapadnega razkola. L. 1389 so izvolili v Rimu Urbana VI.; potem so ga kmalu zapustili nezadovoljni kardinali in so izvolili v Fondi Klementa VII.; prvi je vladal v Rimu, drugi v Avignonu na Francoskem ter je imel en del dežel za seboj. Po smrti Urbana VI. so v Rimu izvolili Bonifacija IX. (1389—1404), potem Inocencija VII. (1404—1406) in Gregorija XII. (1406—1415), v Avignonu pa so po smrti Klementa VII. († 1394) izvolili kardinala Petra de Luna pod imenom Benedikta XIII. Vsa prizadevanja, odstraniti pogubni razkol, so bila zaman.

L. 1408 so zapustili kardinali oba papeža, Gregorija XII. in Benedikta XIII. in so se zbrali v Livornu ter sklicali leta 1409 cerkveni zbor v Pisi, ki bi naj rešil papeško vprašanje. Ves svet so pozvali, naj ne bo pokoren dosedanjemu papežem, dokler koncil ne izvoli novega papeža. Drug za drugim so začeli knezi s svojimi deželami odpovedovati pokorščino. Avstrijski vojvodi s svojimi deželami so se jim pridružili, torej so bili brez papeža. Naslednje leto so se zbrali kardinali in knežji poslanci v

Pisi, so odstavili oba papeža in izvolili Aleksandra V. za papeža, kateremu je že čez leto dni sledil Janez XXIII., ki je stanoval v Bologni. Pizanskega papeža so pripoznale tudi avstrijske dežele. Razkol pa s tem ni bil odstranjen, marveč krščanski svet je imel sedaj tri papeže. Cesar Rupert je priznaval legitiimnost Gregorija XII., vendar je za časa pizanskega koncila zavzemal neutralno stališče in poslal tjakaj svojega zastopnika. Med neutralci je bil tudi kralj Sigismund s svojimi pristaši. To neutralno stališče predstavlja naš relief.

Jeseni 1408 do poletja 1409 je torej moral nastati osnutek za ta relief. Na njem so jako različne osebe, ne ena ni podobna drugi, kakor apostoli pri smrti Marijini na krasni podobi nad portalom črnogorske cerkve. Umetnik je najbrž bil isti. Torej je videti, da so portreti narejeni po živčih vzorih. Ako imamo v njih portrete, so morale živeti vse te osebe koncem l. 1408, ko se je napravil osnutek za relief.

* * *

S štv. 1. je označen cesar (kralj) Rupert Pfalcski (1400—1410), na levi (heraldično, gledalcu na desno) pa je Sigismund Luksemburški (št. 2.), kralj ogrski in poznejši nemški cesar. Medtem ko ima prvi dolgo ozko glavo in zaokroženo brado, je drugi širokega lica in ima dolgo, naravnost naprej štrlečo brado. Ta dva ne moreta biti brata, kar moramo povdarjati, ker je tedaj si lastil naslov rimskega kralja tudi Sigismundov brat Venčeslav češki, odstavljen l. 1400, in kateremu so tudi avstrijski vojvodi ostali dalje časa zvesti. Venčeslav je bil Sigismundu podoben, imel je le krajšo brado. Neka miniatura (gl. Ullsteins Weltgeschichte, srednji vek, str. 399.) ga predstavlja z okroglim licem, kratko redko brado in komaj vidljivimi brki. Rupertov obraz se strinja z njegovim pečatom. Da je na našem reliefu Rupert in ne Venčeslav, se popolnoma ujema s takratnimi razmerami med obema bratoma. Rupertova vlada je bila sicer slabotna, vendar Venčeslav ni mogel nastopiti proti Rupertu radi rodbinskih razprtij in čeških homatij.

Sigismundovo zunanost nam popisuje Enej Silvij Piccolomini, tajnik na dvoru cesarja Friderika III., župnik v Starem trgu pri Slovenjgradcu, pozneje škof tržaški in papež Pij II. († 1464)¹. „Žiga je bil odlične postave, lepih oči, širokega čela, dolge brade“. Ogrski kronist Turocz² pa pravi, da je bil srednje velikosti, lepega obraza, rumenih las in je na ljubo Ogrom, ki so nosili dolge brade, imel dolgo brado. Windecke pravi, da so ga radi njegovega lepega obraza na mnogih krajih slikali. Slike se ne vjemajo; na nekaterih je krasen, na drugih grd: na nekaterih

¹ Aeneas Sylvius, De viris illustribus c. XLI. De Sigismundo imperatore.

² M. Iohannis de Thurocz Chronicon Hungarorum. Pars IV. c. XXIV. (SS. rer. Hungar. ed. Ioh. Georg. Schwandtner I. str. 237.

ima široko lice, na drugih pa ozko, le brada je pri vseh enaka — dolga in naravnost proč stoječa.

Žiga je bil drugi sin Karla IV., kralja češkega in je dobil že v zibel volilno kneževino Brandenburg. To je pozneje prodal svojemu zvestemu pristašu Frideriku iz hiše Hohenzollerjev in je tako položil temelj poznejši pruski dinastiji in kraljevini. Oče ga je l. 1385 oženil z Marijo, hčerjo Ludovika I., kralja ogrskega iz hiše Anjou. Nevesta je imela podedovati Ogrsko in Poljsko, a po smrti Ludovikovi so Poljaki oklicali mlajšo sestro Jadvigo za kraljico in jo omožili z Jagelom Litavskim, ki je prestopil v katoliško vero in se imenoval Vladislav. Sigismund se je moral zadovoljiti z Ogrsko in še s to je imel velike težave. Kraljica Marija, žena Sigismundova je pa umrla že v svojem 25. letu, dne 17. maja 1395. Potem je vzel Barbaro Celjsko.

Nad Sigismundom vidimo mlado kraljico, Barbaro Celjsko (št. 4), ki je bila že od l. 1401 zaročena s Sigismundom, pa se je radi mladosti z njim poročila šele v nedeljo 15. nov. l. 1404 na gradu Krapini, torej v bližini naših krajev.¹ Bila je tedaj stara kakih 18 let. Poroka Barbare in smrt Ruperta (1410) sta zopet dva mejnika, med katerima je moral nastati naš relief in to potrjuje naše prejšnje tolmačenje, zakaj je papež odsoten.

Kraljičina postava na reliefu se vjema z opisom Eneja Silvija, ki pravi o njej, da je bila „žena krasnega rastu, visoka, belokožna“ in mnogo mlajša od kralja ter mu je pozneje s svojim razuzdanim življenjem delala mnogo brige. Poroka Sigismundova s Celjanko je vzbudila nemajhno vzgledovanje. Enea Silvij izrecno pravi, da to ni bil enakopraven zakon: „Nam regi nubere comitem impar videtur, nec tunc Ciliae comites ut modo sunt, potentes erant, nec illustrati, nam sub domo Austriae censebantur.“ A ker Sigismund ni bil prijatelj avstrijski hiši, je baš zato povzdignil Celjske in jih osamosvojil izpod avstrijske oblasti,² z druge strani pa je s tem na velikodušen način pokazal hvaležnost celjski hiši za mnogotere usluge; zelo razvit čut hvaležnosti je namreč lepa poteza pri Luksemburžanih — v opreki s Habsburžani, ki so pač znali izrabljati zvestobo, hvaležnosti pa so malo poznali.

Na kraljico Barbaro se naslanja neka druga mladenka; laketi ji je položila na pleča (št. 5). To je nekoliko čudno. Dvorjanka ne more biti, ta bi kaj takega ne smela storiti. Tako po domače se more vesti le sestra; zato jo imam za Ano,³ ki se je l. 1407 poročila z ogrskim palatinom Nikolajem Gorjanskim, možem, ki je bil že drugič oženjen in l. 1408 50 let star.

¹ Šišić Ferdo, Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba. Zagreb 1902, str. 192.

² Krones Beiträge VIII. (1871), str. 35. — ³ Je bila starejša kot Barbara.

Po poroki z Barbaro je kralj Žiga imenoval svojega tasta, mogočnega in izkušenega Hermana Celjskega za bana hrvatskega. S Hermanom so potegnili vsi rojaki in prijatelji celjskih grofov, s tem se je znatno utrdila na Hrvaškem Sigismundova moč nasproti tekmeču Ladislavu Napolskemu. Med drugimi velikaši se je pridružil Hermanu knez Nikolaj Frankapan, s čemur se je zelo prikupil kralju. Frankapan si je mnogo prizadeval, da pridobi Benečane za zvezo s Sigismundom proti Ladislavu, toda Benečani so odbili ponudbo. Nikolaj Frankapan je kot eden najodličnejših hrvatskih velikašev na strani Hermana Celjskega, oziroma Sigismunda prav gotovo ovekovoečen na našem reliefu.

Kdo je na desni od kralja Sigismunda, med kraljem in kraljico? Predstavlja priletnega stareca z veliko plešo in močno glavo. Glava je čisto podobna Frideriku II. Je torej Herman II., ki je prvi za kraljem¹. Herman II. je bil sin I. 1385 umrlega grofa Hermana I., rojen okoli leta 1350. Ob času, ko je nastal naš relief, je bil že v dobrih šestdesetih letih, kar se vjema z njegovo podobo na reliefu.

Glavni predstavitelji ali staroste celjske grofovske rodovine² kažejo veliko sličenost značaja v svojem hotenju in delovanju. To so možje močne volje, hladne in trezne razsodbe, praktičnega razuma, ki v vseh okoliščinah hitro ugane, kaj bi bilo ukreniti, in zna sebi v prid izkoristiti vsako priložnost. Za red in gospodarstvo imajo zelo razvit čut, dočim čustveno življenje stopa v ozadje, pač pa se v njih javljajo močne strasti; častihlepni so, brezozirni, trdi, zviti diplomatje in hrabri bojovníki. Tak stalen značaj v rodovini predpostavlja tudi gotovo telesno konstitucijo³. Zadnjega Celjana Ulrika II. in njegovega očeta Friderika II. opisujejo kronisti kot krepka moža, visoke, suhe postave s širokimi prsi, prave viteške postave. O Frideriku II. pa pravijo, da je bil celo podoben svojemu očetu Her-

¹ Določitev Hermana II. je rajnemu pisatelju delala dokaj preglavice. Njegovi tozadevni zapiski si nasprotujejo. Najprej je mislil, da je Herman Celjski tisti starcc v plašču na desno Mariji, ki ima za petami celjski grb, češ, „za patriarhom: kleči njegov vazal Herman II.“

Izvirne podobe Hermana Celjskega nimamo. V samostanu Lipoglavu na Hrvaškem, ki ga je on ustanovil, je sicer stara podoba Hermanova, toda za nas brez vrednosti, ker je šele iz baročne dobe in dotični slikar nikdar ni videl celjskih gospodov. Lipoglavska podoba predstavlja moža okrogle glave, z brki pod nosom in obritim obradkom, kratkega vratu, kaj takega se pa nahaja le pri čokatih ljudeh, dočim so bili celjski grofi visoki, suhi, koščeni. Vse to se sicer vjema s podobo na levo Mariji pod št. 12. Toda koga drugega naj iščemo med kraljem in kraljico, če ne očeta? Pri svoji numeraciji je dr. St. tudi označil to podobo z besedo „Vater“, okrog so pa sinovi in hčere.

² Krones, Graf Hermann II. v. Cilli v „Mittheilungen d. H. V. f. St.“ XXI. (1873), str. 107, 108.

manu II.¹ S takimi proporcijami se vjemajo v celjski minoritski cerkvi ohranjene lobanje, ki kažejo na fiziološko podlago prej opisanega značaja.

L. 1396. je Herman II. že bil vdovec; za ženo je imel Elizabeto Schaumberg, pač pa še je takrat živel njegova mati Katarina Bosanska, ki je pa umrla pred l. 1408; torej je ni iskati na naši podobi.

Temelj moči in slave celjski rodovini je položil baš Herman II., ki je najbolj tipičen Celjčan. Doživel je burne doživljaje v svoji rodovini in učakal visoko starost. Telesno in duševno še čilega ga je dohitela smrt pri njegovem zetu Sigismundu v Požunu 13. oktobra l. 1435. Prepeljali so ga v pletersko kartuzijo in tam pokopali; o njegovem grobu pa v pleterski (opuščeni) cerkvi ni več duha ne sluha.

Herman II. je imel tri sinove in tri hčere: Friderika II., Hermana III. in Ludovika. Ti so tukaj za njegovimi zeti in sicer na desni od Nikolaja Gorjanskega. Friderik je krasen mož v rdeči halji, z lepimi lasmi in klinasto brado; dal je veliko na čedno zunanjščino. Enea Silvij pravi, da je še kot petdesetleten mož skrbno gojil lase. Po tedanji šegi so namreč lase kodrali, barvali, s pomado in balzamom močili ter pustili dolge, da so padali na pleča; bolj postarani možje pa so jih privezovali v višini obradka.

Friderik (št. 7.) je bil rojen okoli l. 1373, torej je imel l. 1408 nekaj čez 30 let; njegovi bratje pa so bili primeroma mlajši in najmlajši Ludovik (št. 34) je še bil deček. On je veljal za dediča cesarju neposredno podložnega grofa Ortenburškega. Zato ima tukaj neko pokrivalo na glavi, medtem ko so njegovi bratje ter ogrski in pljuški zet nepokriti. Umrl je v mladih letih l. 1417, prvi (pravi celjska kronika) tako mlad, da ga še zaročili niso, kar se je tedaj navadno godilo v zgodnji mladosti. Torej se vse to prav dobro strinja z našo podobo.

Herman III. (št. 32) je predstavljen kot mladenič z dolgimi lasmi. Kmalu po l. 1400 a pred l. 1407 se je poročil z Elizabeto iz bogate rodovine Abensbergov. Ko mu je ta okoli l. 1424 umrla, je vzel Beatriko, hčer bavarskega vojvoda Ernesta Wittelsbacha. Herman III. je kmalu

¹ Enea Silvij tako-le opisuje Friderika II.: Hoc tempore non longe ab anno quinquagesimo fuit; quamvis adhuc nutriendis crinibus operam daret. Vir statura procerus, eminenti pectore, osse multo, carne modica, erure tenui, vultu pallenti, grandioribus oculis atque sanguinolentis, voce rauca, alto corde, ingenio perspicaci, sed vario et inconstanti; neque labore fatigabilis, neque libidine satiabilis, fidei promissorumque parum tenax, simulator atque dissimulator, alieni raptor, sui prodigus, dicendi agendique iuxta promptus. L. c. 214. — O njem pa pravi dalje: Comes Senior Fridericus nomine, Hermano genitori corporis proceritate maiestateque par, sed animi moderatione plane dispar, durus atque intractabilis, sanguinis avidus, crudelitati et avaritiae deditus, hostis cleri, divini cultus inimicus, subdolis gravior, vicinis odiosior, nulli amabilis, gulae indulgens, libidini indulgentior.

potem pri Radvljici padel s konja in se ubil l. 1426. Zapustil je le hčerko Marjeto, ki je bila zadnji ženski potomec celjske rodovine.

Kje nam je iskati ženo Friderika II. Elizabeto Frankapansko in ženo Hermana III. Elizabeto Abensberg, obe stari nekaj čez 20 let? Na levi (heraldično) strani jih ne moremo iskati. Zakaj za tremi Hermanovimi hčerkami sledi neka postarna oseba, ki ne napravlja plemiškega vtisa (št. 33). Obedve sta marveč na desni strani Marije. In sicer je Abensbergova (št. 20) poleg ptujske gospe, ravnotako kakor je njen mož Herman (št. 35) poleg ptujskega gospoda.

Elizabeta (št. 29) pa je ravno tako prva za cesarjem, kakor je njen mož Friderik prvi za kraljem. Elizabeta je še mlada. Star mož, ki pred njo kleči, je njen stric Nikolaj, knez Frankapan (št. 30). Zadaž za njo pa je njena mati Katarina Carrara, hči gospodarja Padove (št. 28). Podlaga za to je, ker se nahaja na oboku cerkve grb modruški na zadnjem mestu, torej je ta rodbina v odlični meri prispevala pri zidanju cerkve. Legenda pripoveduje, da so cerkev zidali razni plemiči, nazadnje pa jo je neka silno bogata gospa dodelala. Ta bogata gospa brez moža bi utegnila biti Katarina Modruška Frankapanska, ki je razpolagala s silnim bogastvom.

Elizabeta je bila namreč edina hči Katarinina s Štefanom Frankapanom. Po moževi smrti je prišla Katarina navzkriž s svakom knežom Ivanom Frankapanom, odselila se je v naše zemlje ter se držala bolj svoje hčeri in tako je prišla na naš relief.

Zadaž za škofom kleči postaran mož (št. 12), podoben palatinu Nikolaju Gorjanskemu, v ozadju od njegove levice sta dve ženski (št. 19, 20), ena je najbrž njegova žena, mlajša pa hči, pred in zadaž za njim pa plešast benediktinec s kapuco. Pri teh osebah pisatelj ni mogel dognati identičnosti. Najbrž je pod fig. 12. Friderik Ortenburški.

Ulrik I. Celjski, stric Hermana II., brat njegovega očeta Hermana I. je imel v drugem zakonu za ženo Adelhajdo, grofico Ortenburško in je z njo imel sina Viljema, očeta poljske kraljice Ane. Ker je z Viljemom izumrlo moško potomstvo Ulrikove linije celjskih gospodov, je Friderik Ortenburški, ki tudi ni imel potomstva, svoja ogromna posestva namenil najmlajšemu sinu Hermanu II. Ludoviku. Tudi sicer je Ortenburžan vedno stal ob strani Hermanu II. v takratnih političnih zadevah, zato je celo naravno, da so tudi njega ovekovečili na našem reliefu.

Benediktince pod št. 25 je dr. Stegenšek smatral za sina Stiborja, vojvoda erdeljskega. Njegovo ime ni znano; l. 1410 je postal škof v Jagru (Eger) na Ogrskem.¹ Ta določitev pa ni gotova, ker ni znano, da bi bil ta Stibor benediktinec, pa² pa je bil, preden je postal škof, kanonik v Plocku.

¹ Eubel, Hierarchia I. str. 78.

Poleg Marije na desno kleči klerik z mozetto (št. 15). Dr. St. je spoznal v njem Hermana, nezakonskega a pozakonjenega sina Hermana II. Celjskega. L. 1412 je postal škof brizinški, dasi še ni imel postavne starosti za škofa. L. 1420 je posvetil novo cerkev pleterske kartuzije, umrl je leta 1421.

Pod št. 9. kleči mlad mož z vojvodskim klobukom, kakor je bil še v 14. stol. v navadi. Mislili bi lahko na štajerskega vojvoda Ernesta Železnega, ki je bil takrat kakih 28 let star in drugič oženjen z mazovsko kneginjo Cimbargo, a zoper to je vojvodski klobuk Ernestov, ki je imel zobčast rob, kakor kaže ohranjeni izvirnik v Klosterneuburgu in pa med drugim tudi grobni kamen Ernestov, ki je bil tudi bradat, v runskem samostanu. Ernest je bil v vednem sovraštvu s Sigismundom, a tudi razmerje do Celjskih ni bilo prijazno, zlasti je bilo napeto okoli l. 1408 do 1409, ko je nastal naš relief.

Tukaj so Celjani sami med seboj, to je njihovo sorodstvo, vojvoda bi jih le motil. Omenjeni klobuk pa je znamenje knežje časti, neposredne odvisnosti od kralja in pristaja tudi možu druge sestre kraljice Barbare: goriškemu grofu Henrikmu IV. Njegova žena Elizabeta pa stoji zgoraj pri Barbari (št. 5) kot tretja, pa nekoliko ločena.

Iz Stegenškovih zapiskov je razvidno, da je v tej figuri iskal tudi Friderika Ortenburškega. A ta je bil takrat že prileten, ker je obupal nad svojim potomstvom in določil sina Hermana Celjskega za dediča. Figura kaže mladega moža, kar bolj sodi za 32 letnega Henrika Goriškega. Potem imamo v spodnji vrsti reliefa same zete Hermanove.

Henrik je bil rojen l. 1376, torej l. 1408 v 32. letu. Ob smrti očetovi (1385) je bil še mladoleten in je zato z bratom Ivanom Meinhardom bil pod varstvom krškega škofa Ivana IV.; l. 1398 ju je cesar Venčeslav investiral z grofijo, l. 1406 pa je ogrski kralj Žiga Ivana imenoval za svojega svetovalca z letno plačo 2000 goldinarjev. L. 1400 se je oženil z Elizabeto Celjsko, ki je dobila 12.000 zlatnikov za doto,¹ ki je imela z njim hčerko Marjeto, l. 1433 poročeno z bavarskim grofom Pettingen. Z možem je morala Elizabeta († 1426) veliko potrpeti, a šele njegova bogata druga žena Katarina, hči palatina Nikolaja Gorjanskega, je svetu razoznala, kakšen je bil. Občeval je rajši s kmeti kot z gospodo, umazan v opravi, razgaljenih prs, pijanec in vedno solznih oči. Včasih je o polnoči zbudil svoje otroke in jih je silil piti, da ne bi žejni spali! Enkrat ga je dala žena zvezati in v stolp zapreti, otrokom pa so imenovali Ulrika II. Celjskega za vzgojitelja². K sreči so ti posnemali pametno mater.

¹ Njegov mlajši brat Janez Meinhard pa se je l. 1422 vdružil oženil z Nežo, sestro Bernarda Ptujskega.

² Tentamen genealogico-chronologicum promovendae seriei comitum et rerum:

* Ptujski gospod Bernard (št. 10), ki sledi, spada tudi v obitelj, ker njegova žena je bila najbrž hči grofa Hermana II. Celjskega, kakor imenovane tri sestre.

Druga hči Hermana II. Celjskega, Ana (št. 6), je bila omožena z močnim palatinom Nikolajem Gorjanskim (št. 8). Dne 1. avgusta 1405 se prvič omenja kot njegova žena. Nikola Gorjanski je poleg Hermana C., Frankapana in Stibora glavni steber Sigismundove stranke na Hrvatskem.

Kardinal za cesarjem (št. 17) je jako mlad; ogrski in naši kraji so tedaj imeli samo enega kardinala: Valentina, administratorja škofije v Pečuhu. Ta pa je bil že star. Postal je škof v Pečuhu l. 1374, l. 1383 je postal kardinal, a je še naprej upravljal pečujsko škofijo do svoje smrti 19. nov. 1408¹. Ako bi starejši kardinal na našem reliefu (pod št. 24) res bil kardinal Valentin, bi bil moral osnutek za relief nastati pred dnevom njegove smrti. Mlad kardinal je torej kak laški kardinal, kot prvi za cesarjem zastopnik kardinalskega kolegija in sicer je po našem mnenju stričnik rimskega papeža Gregorja XII. — Anton² Corrario. Ko se je šlo za udeležbo pizanskega zbora l. 1409, so poslali zedinjeni kardinali avignonškega in rimskega papeža na Nemško na državni zbor v Frankobrod kardinala Lindulfa, rimski papež Gregor pa je izmed kardinalov, ki jih je pred pobegom prejšnjih izvolil, poslal nečaka Antona Corrario. Nemški knezi so stopili na stran Lindulfa, ki je šel potem v Prago k ne več pripoznanemu cesarju Venčeslavu, cesar Rupert je pa potegnil z Antonom. Ker je Rupert legitimen kralj rimske države, ravnotako je tudi Anton legitimen zastopnik in tako skoro ni dvoma, da je on predstavljen.

Dostavek izdajatelj ev. Ta podmena dr. St. ni dovolj utemeljena. Ni verjetno, da bi bil na relief sprejet papežev poslanik-nečak, njegov gospod in strie, papež sam, pa izpuščen. Na reliefu vidimo osebe, ki so z ustanoviteljema v sorodstvu ali pa so imele posebne zasluge za kralja Sigismunda in celjske grofe. Med takratnimi kardinali nahajamo moža, ki je v sodobnih političnih razmerah odločno stal na strani Sigismundovi. To je Janez Dominici iz dominikanskega reda, ki je v marcu 1408 postal škof v Dubrovniku ter ga je Gregor XII. še istega leta 9. maja imenoval za kardinala. Umrl je v Budi l. 1419. L. 1832 ga je Gregorij XVI. prištel med blažene.

* * *

¹ Goritiae, conscriptum a Rudolfo Coronini, s. r. l. comite de Cronberg. Viennae 1759, str. 131—133; 345—364. — Carl Freih. v. Czoernig, Das Land Görz und Gradisca, Wien 1873, str. 554—563.

² Eubel, Hierarchia catholica medii aevi I, str. 410.

³ Dr. Stegenšek ga imenuje Angelo Corrario, a to ime je imel poprej papež Gregorij XII. sam, dočim se je njegov nečak zval Anton ter je bil škof v Bolonji.

Težje je radi škofa (št. 11). Legitimen škof za vse kraje južno od Drave je bil škof oglejski. Celjski grofi so imeli oglejske zajme. Tam je vladal od l. 1402 Anton Panciera, dober prijatelj celjskega grofa Hermana II. Eden podložnikov ga je pa zatožil pri rimskem papežu Gregoriju in ta ga je, ne da bi ga zaslišal, l. 1409 odstavil in je imenoval bivšega šibeniškega in potem konkordijskega škofa Antona de Ponte za patrijarha, imenovanje pa je izvršil na Furlanskem šele 19. junija l. 1409, ko je prišel obhajati cerkveni zbor v Čedad. Vendar Anton de Ponte ni mogel nastopiti oglejske stolice. Papež Gregorij XII. sam je moral naglo zapustiti Furlansko, ker je bil v nevarnosti, da ga Benečani v zvezi s prejšnjim patriarhom vjamejo. Anton Panciera se je pridružil pizanskemu papežu ter ga je naslednik Aleksandra V. Janez XXIII. leta 1411 imenoval za kardinala ter mu je še kot kardinalu ostal priimek „Aquilensis“.

Ako je torej osnutek za naš relief nastal koncem l. 1408 ali začetkom 1409, je lahko v tem škofu predstavljen Anton Panciera ali Pancerinus. In to bi nam zopet pojasnjevalo, zakaj ni na reliefu papeža.

Ker nam pa relief po vsej verjetnosti predstavlja osebe, ki so se posebno odlikovale v političnih dogodkih l. 1407—1408 ter se zbrale v Budi okoli kralja Sigismunda po njegovi bosanski zmagi, pride komaj v poštev oglejski patriarh, pač pa stopa v ospredje nadškof splitski Andrej de Goalda (Gualdi), ki je upravljal splitsko nadškofijo od l. 1389. Ker je pa v Splitu gospodaril mogočni Hrvoje Vukčić, ljut sovražnik Sigismundov, je Andrej kot pristaš kraljev moral odstopiti. Ko se je leta 1407 Sigismund pripravljal na novo vojno proti Bosni, je skušal na vsak način radi večje varnosti skleniti zvezo z Benečani ter je v ta namen poslal v Benetke pečujškega škofa kardinala Valentina in svojega gorečega pristaša, odstavljenega splitskega nadškofa Andreja Gvaldi. Benečani so ponudbo odbili, pač pa sta ista dva moža izposlovala na papeškem dvoru v Rimu, da je Gregorij XII. 9. novembra 1407 pozval ves krščanski svet, naj pomaga Sigismundu, „katoliškemu vladarju“ (princeps catholicus) v križarski vojni zoper Turke, arijance, manikejce in druge nevernike v balkanskih deželah.

To je končno pomagalo. Sigismund je zlomil sicer žilav odpor bosanskih velmož. Nadškof Andrej je začetkom l. 1408 postal upravitelj jagerske škofije, ker je njen pravi škof Tomaž bil zbežal v avstrijske dežele in tam zbiral čete, da udari na Ogrsko. To je pa avstrijskim vojvodom delalo neprilike, zato so ga dali ujeti in zapreti v neko trdnjavo. Povse je torej naravno, da je nadškof Andrej, ta za Sigismunda velezaslužen mož bil deležen budimskega slavlja in je prišel na naš relief.

V poštev pride tudi ogrski primas, nadškof ostrogonski Janez Kanižaj (1387—1418), prijatelj Žige in njegov sobojevnik pri Nikopolju,

ki je kronal kraljico Barbaro, četudi je bila to predpravica škofa pečujškega. Kot škof je bil ugleden mož, ki je posebno povzdignil šolstvo. V l. 1408/9, ko je bila kaloška nadškofija nezasedena, je bil on edini metropolit na Ogrskem in Hrvatskem, le v Dalmaciji je bil metropolit v Splitu. Bradat škof pod št. 61 pač ne bo kak dalmatinski škof, ker ti so stali pod neposrednim vplivom Italije, kjer so se škofoje in papeži v tistem času brili. Pač pa je dolga brada bila pri Ogrih v časti in tako smemo v bradatemu škofu iskati prej primasa Kanižaja.

Od menihov so na reliefu zastopani benediktinci, minoriti in kartuzijani. Med benediktinci nam je brezdvomno iskati opata ali morda tudi priorja gornjegrajskega samostana, kateremu je Herman II. bil naklonjen. Za l. 1408 je Orožen¹ izsledil, v Gornjem gradu opata Wülfinga II. Leta 1409 pa se že omenja opat Nikolaj; ker je to leto pizanski papež Aleksander V. potrdil samostanu neke predpravice, so najbrž gornjegrajski benediktinci pristopili k pizanski stranki in je vsled tega moral prejšnji opat — neutralce ali gregorijanec — odstopiti.

Med minoriti na reliefu so gotovo tudi grajski kapelani celjskih grofov, ker so imeli vedno po dva minorita za grajska kapelana. Mogoče so zastopani tudi ptujski minoriti. Zelo čudno pa je, da ni na reliefu nobenega dominikanca, ko je vendar Bernard Ptujski bil velik dobrotnik dominikanskega samostana v Ptujju in tudi Herman II. Celjski jim je dajal letno dve marki dohodkov iz rogaškega posestva.² Razlog bo pač ta, ker nobenega ni bilo v Budi, kjer je umetnik posnemal slike za relief.

Menih pod št. 27. ima sicer belo haljo, toda dominikanec to ni, ker dominikanci nosijo čez belo haljo še črn plašč, temveč ta menih je kartuzijan.

Najodličnejši kartuzijan v naših krajih je bil tedaj general rimske obediencie kartuzijanskega reda — Štefan Makoni, ki je bival v žičkem samostanu. Umrl je l. 1424 v sluhu svetosti in v Sijeni so njegovo podobo dali naslikati na mestno obzidje. L. 1626 je izdal Jernej Sijenski njegov životopis s podobo njegovo. V reliefu posebno, pa tudi v risbi je značilen oster obradek in lahko z gotovostjo trdimo, da je tukaj njegova podoba.³

Na koncu reliefa na desni strani kleči Hermanova hči, ptujska gospa, kot ustanovnica (št. 13). Pred njo je celjski grb. Deklica (št. 14) ji nosi vlečko. Celjska kronika je ne omenja, ker našteva le tri zakonske otroke: Der Herr hatte ... Söhne und Töchter ... Kronist je bil menih v minoritskem samostanu v Celju. Ta je imel veliko dobrot zahvaliti celjski grofovski rodbini, zato pa slabosti svojih zaščitnikov zamolči.

¹ Das Bisthum und die Diöcese Lavant II., 162—162.

² Kovačič, Dominikanski samostan v Ptujju I., str. 59.

³ Več o njem gl. Stegenšek, Konjiška dekanija str. 228—234.

Noče jih še po smrti opravljati. Svojega nezakonskega sina Hermana je oče pripoznal za svojega, zato je gotovo tudi ptujska gospa nezakonska hči, a legitimirana, ker ima pravico do celjskega grba.

Po starih vesteh je bil ptujski gospod Bernard dvakrat oženjen; drugič z grofico Valburgo Magdeburško. Na oboku črnogorske cerkve sta grb vurberški in ptujski ločena, dasi so ptujski gospodje posedali Vurberg že od l. 1247¹.

Bernard Ptujski se omenja od l. 1386 naprej v kakih 40 listinah deželnega arhiva v Gradcu, a v nobeni listini se ne omenja njegova žena ali kaka njegova rodbinska vez. Zadnja listina, ki jo je izdal Bernard, je z dne 10. junija 1420, l. 1421 je bil najbrž že mrtev.

Zanesljivo oporo za sorodstvo med Ptujskimi in Celjskimi nam daje listina, izdana v Krapini 20. marca 1427,² v kateri se Herman Celjski imenuje „ujec“ (Oheim) Friderika Ptujskega. Pojem besede „Oheim“ je v srednjeveških listinah dokaj prožen in dopušča v našem slučaju različne možnosti. Labko bi bil tudi kateri prednik Bernardov imel kako Celjanko za ženo ali pa Celjan Ptujčanko. Toda če razmotrujemo listino v zvezi z grbom na reliefu in na portalu črnogorske cerkve, dobimo bolj konkreten obseg za „Oheim“ v listini iz leta 1427. Osebi, ki imata na reliefu pri sebi celjski in ptujski grb, sta morali živeti ob času, ko je nastal osnutek za relief, ne nanaša se pa na rodbinske vezi prednikov. Izključeno je tudi, da bi bil morda Herman II. imel za drugo ženo kako Ptujčanko, morda teto Friderikovo, ker potem bi ptujski grb stal pri ženski in ne pri moški figuri.

Na portalu sta celjski in ptujski grb združena po vurberškem grbu. Gotovo je, da so pri stavbi sodelovali Ptujčani in Celjani; vurberški grb so pa sprejeli ptujski gospodje, odkar so posedali Vurberg. O kakih posebnih vurberških gospodih začetkom 15. stol. ne moremo govoriti. Raisp (Pettau str. 252) poroča, da je Bernard imel za prvo ženo Marjeto Vurberško ter da je z njo priženil Vurberg in vurberški grb. Listine o tem ne vedo prav ničesar.

Ako se beseda „Oheim“ vzame v navadnem pomenu, bi mati Friderikova bila sestra Hermana II. in morda nezakonska hči njegovega očeta Hermana I. A potem bi že bila precej v letih takrat, ko se je rodil Friderik. „Oheim“ znači lahko tudi v srednjeveških listinah materinega očeta. Torej je sorodstvo ptujske gospe s Celjani zagotovljeno, ni pa popolnoma gotovo, da je bila Bernardova žena nezakonska in pozakonnjena hči Hermana II. Celjskega. — Kdo je pa tista deklica, ki ji drži vlečko?

¹ Muchar V., 209; Slekovce, Wurmberg 23. Do l. 1244. so Vurberg posedali Stubenbergi, tega leta je Ambreich von Stubenberg zastavil Vurberg Schweikardu Hollenburškemu. Loserth (Stubenberg) je to celo prezrl.

² Dež. arhiv v Gradcu št. 5098 c.

Navadni dvorjanki-služkinji pač niso izkazali te časti, da bi prišla na relief. Legenda pripoveduje, da sta ustanovitelja črnogorske cerkve imela slepo hčerko, ki je spregledala in v zahvalo sta začela staviti cerkev. Če je v tej legendi kaj historičnega jedra, je morda ta deklica hčerka Bernarda Ptujskega in Valburge Celjske, o kateri sicer zgodovinarji ničesar ne vedo. Ali pa je morda Valburgina hči iz prvega zakona?

Zgoraj omenjena opazka Eneja Silvija o neenakopravnosti ženitve med Sigismundom in Barbaro ni povse opravičena; saj so že prej Celjski stopili v rodbinske vezi s kraljevimi hišami. Ne samo da je mati Hermana II. bila bosanska princesinja, temveč že l. 1382 je dobil Viljem, bratranec Hermana II. po očetui za ženo zadnjo Piastovko, poljsko princesinjo Ano. Iz tega zakona se je rodila edina hčerka Ana, katero je po očetovi zgodnji smrti (1392) vzel v skrbništvo stric Herman II. ter jo l. 1400 zaročil s poljsko-litavskim kraljem Vladislavom Jageloncem. Temu je namreč l. 1399 umrla prva žena Hedviga, sestra prve Sigismundove žene Marije. Prav to je bil najbrž povod, da je tudi kralj Sigismund zaprosil za roko Hermanove hčeri Barbare. Poljski kronist Długosz pripoveduje, da se je Ana Celjska le s težavo priučila poljskemu jeziku, kar je zelo značilno, ko je vendar njena mati bila poljska princesinja. Tudi Ana je zgodaj umrla, a l. 1408—1411 je še živela, zato je težko misliti, da bi ta odlična Celjanka bila izpuščena na našem reliefu. Toda krono ima na glavi le Barbara. To je umljivo iz takratnih političnih razmer. Poljsko krono je mislil dobiti s svojo ženo Marijo Sigismund sam, pa mu je spodletelo. Poljaki niso marali zanj in njegovo soprogo, temveč so si izvolili za kraljico njeno sestro, ki je vzela v zakon dotlej še paganskega Jagelonca Vladislava. Bilo bi torej netaktno, če bi na istem reliefu v kraljevskem ornatu figurirala žena njegovega tekmeca. Ni pa bilo pomisleka, sprejeti njen portret med sorodstvo celjsko. Verjetno je torej, da ona krasotica z živim pogledom ob desnici Marijini (št. 70), v enaki vrsti kakor hčeri Hermanove, predstavlja poljsko kraljico Ano, hčer Viljema Celjskega.

Razmere med Sigismundom in poljskim dvorom sicer niso bile priščne, pa tudi sovražne ne, vsaj v oni dobi, ki pride za nas pred vsem v poštev. Ko je l. 1409 pretila vojna med kraljem Vladislavom in nemškimi vitezi, je Sigismund poslal svojega tasta Hermana Celjskega, da bi posredoval med nasprotniki. Po Hermanovem prizadevanju bi se imela poljski in ogrski kralj sniti na razgovor, a od poljske strani je prišel mesto kralja le veliki knez litavski Vitold. Mirovno pogajanje ni uspelo, prišlo je do ljute borbe in končno do glasovite grūnwaldske bitke 10. julija 1410, v kateri so bili nemški vitezi strahovito poraženi. Zmage pa Vladislav ni mogel popolnoma izkoristiti, ker je posegel vmes Sigismund, ki je postal medtem nemški cesar. Vdrl je v jugovzhodne pokrajine polj-

ske države, ko je kralj na severu preganjal nemške viteze. Sploh je v tej vojni igral Sigismund jako nečastno ulogo; z ene strani je zagotavljal poljskega kralja, da na noben način ne bo podpiral nemških vitezov, istočasno pa je skrivaj tem obljubil svojo pomoč. Končno je bil mir sklenjen in oba vladarja sta se sešla v ogrski prestolnici, kjer so se vršile ob tej priliki velikanske slavnosti. Tudi kraljica je prišla v posete k svoji sorodnici. Ker je razmerje med ogrskim in poljskim dvorom bilo l. 1408 še dokaj prijazno, je celo verjetno, da je tudi takrat prišla kraljica Ana v Budo, kjer se je takrat mudilo več njenih sorodnikov, ki so slavili zmago proti Ladislavu Napoljskemu in bosanskim vstašem. In to nas zopet potrjuje v mnenju, da je tudi kraljica Ana predstavljena na našem relijefu, četudi ne v kraljevskem ornatu.

V poštev pride na našem relijefu tudi Stibor iz Stiboražice, vojvoda erdeljski, Poljak po rodu. Žena mu je bila morda sestra Nikolaja Mođruškega, ki je bila oženjena z nekim Poljakom; morda s Stiborjem? Hrvaški zgodovinarji ga imenujejo Šćibor Šćiborić; bil je eden najvplivnejših mož Sigismundove stranke. V ustanovni listini zmajevega reda, ustanovljenega 12. decembra 1408 se med vitezi prvega razreda na petem mestu imenuje Šćibor Šćiborić. Ker je bil s Celjskimi v tesnem prijateljstvu, je več ali manj gotovo predstavljen na našem relijefu, ali težko je določiti, pod katero figuro.

Bradat mož v zlatem plašču in s frigiško zlato kapo na glavi (št. 56) je najbrž kak višji uradnik¹, morda „stotnik v Gorici in na Krasu“.

¹ Tako kapo je nosil v srednjem veku ruski veliki knez, a njegova podoba je izključena. Mogoč pa bi bil Vitold, veliki knez litvanski, sorodnik celjskih grofov in osebni prijatelj kralja Žige. Iz Krakova se mi je javilo, da je Vitoldov portret sicer neznan, da pa se obraz črnogorske figure ne strinja z znaki obitelji Vitoldove, v Moskvi pa je pogledal g. dr. Fr. Kidrič v muzeju ter je zvedel, da litvanski knezi niso nosili frigiškega pokrivala.

Tudi benečanski dož ima tako kapo iz brokata in podoben plašč s pokoneu stoječim ovratnikom, le vrh kape je v podobi roga vsločen in naprej zavihan (il corno ducale). V poštev bi prišel dož Michele Stenico, ki je po poročilu ravnatelja kr. knjižnice sv. Marka v Benedkah res nosil polno brado, ne pa njegov prednik in ne naslednik.

Dostavek izdajateljcev: Politično razmerje med tem dožem in Sigismundom nikakor ne govori za to, da bi v tej podobi smeli misliti na doža. Sigismund si je sicer mnogo prizadeval, pritegniti Benečane na svojo stran v borbi proti Ladislavu Napoljskemu, a Benečani so dosledno odklanjali zvezo z njim, na zunaj se kazali nepristransko, natihoma pa spočetka podpirali Ladislava, pozneje pa gledali na to, da se nobeden teh dveh tekmecev ne ojači na jadranski obali, ker so pričakovali končno dobiček za sebe, kar se jim je tudi posrečilo, ko so Zader kupili od Ladislava, polagoma se pa polastili še drugih važnih mest in otokov dalmatinskih.

² Goriški zgodovinar Gius. don Della Bona je objavil pod zaglavjem goriških stotnikov (serie dei capitani ed altri pubblici funzionari, che nei secoli XIII, XIV e XV hanno governato la Contea di Gorizia) goriški grb in nad njim mesto čelade pokoneu

Na levo od Marije slede nad celjskim sorodstvom razni vladarji na Balkanu, ki so bili v stiku s kraljem Sigismundom ali Celjskimi. Na desni strani pa so nad močrsko gospodo vladarji severne Italije. Tu so bile takrat 4 samosvoje državičice: beneška ljudovlada, Mantova z župani (podestà) iz rodu Gonzaga, v Ferrari grofje iz rodu Este, v Milanu pa vojvodi iz rodu Visconti. Portret št. 71 je dr. Stegenšek v svojem osnutku označil z besedico „Mailand“, torej bi to bil takratni milanski vojvoda, kruti Maria Giovanni, ki je nastopil vladu po svojem očetu Giovanni Galeazzo († 1402).

Od raznih domačih velikašev so prav gotovo na reliefu iskati: srbski despot Štefan Lazarevič, ki je prvi med vitezi prvega razreda na ustanovni listini zmajevega reda, potem mačvanski ban Ivan Morović, zvest pristaš Sigismundov in prijatelj Hermana C., severinski ban Pipo de Ozora, eden izmed vojskovodij v bosanski vojni. A njih portreti se ne dajo določiti, ker nam niso na razpolago njih stare slike. Le bosanske vladarje je skušal dr. St. uganiti.

Osebe nad celjsko obiteljjo napravljajo čuden vtis, nekatere so temnega obraza in nosijo pokrivala, kakršna se ne najdejo v zbirki zapadnih noš. So-li to telesni stražniki Sigismunda ali pa njegovi bani? Ti bi ne bili pokriti, pokrivala značijo samostojne kneze, to so vladarji ob mejah ogrsko-hrvaškega kraljestva, mejaši turške države.

Med njimi je bosanski kralj Štefan Ostoja, potem njegov sin in prestolonaslednik (zato trak v laseb). Štefan Ostojič, potem pride najbrž odstavljen kraljica Helena Gruba¹ in odstavljen kralj Štefan Tvrtko II. Štefan Ostoja stoji na desnici kraljice Barbare; bil je njen stric, tudi bosanska hiša je sorodna s celjsko.

Klaič—IV. v. Bojničič, *Geschichte Bosniens von den ältesten Zeiten bis zum Verfall des Königreiches*, Leipzig, 1885, str. 345 in Krones (str. 235) trdita, da je bila Katarina, žena Hermana I. Celjskega, hči Tvrtka I. A to ne gre, zakaj Tvrtko I. je bil l. 1353 še mladenič, ravnotako njegov brat

stoječo ravno frigiško kapo. Goriški grofi svojih posestev navadno niso upravljali, za razne oddelke so imeli stotnike v Trevisu na Furlanskem, v Lienzu na Tirolskem in v Gorici. Zadnji se je imenoval „Capitaneus Goriziae et Carsie“ (Krasa) in je obstal ta urad od l. 1218—1527. Kapitan je nižji plemič, ki je skrbel za zunanji in znotranji mir, vodil sodstvo in čete. Znamo nam je več njihovih imen, ne pa za l. 1408 do 1409. (Della Bona, *Strenna cronologica per l'antica storia del Friuli e... di Gorizia* 1856, 112. Czoernig, l. c. 693.) V celjski grofiji ni bilo te uredbe, kolikor sem mogel doznati. Vitovec na pr. je bil le vojaški poveljnik (hauptmann über den gereisigen zueg. Krones, l. c. II, 85).

¹ Drži se samooblastno kakor vladarica; tudi je prestara, da bi bila Ostojeva žena — Kujava. Zadnjič se Gruba imenuje l. 1399, po našem tolmačenju bi bila še živela l. 1409.

l. 1355, Herman I. pa se je že l. 1360 poročil s Katarino in njun sin Ivan se je l. 1369 že zaročil z grofico Pfannberško.¹

Štefan Tvrtko I. se je dal l. 1376 venčati za kralja ter privzel krščansko ime Štefan. l. 1390 je postal tudi kralj hrvatski in dalmatinski ter je ponosno izjavil, da je katoličan; s tem je dosegla bosanska država svoj največji obseg. Njegova sestra Katarina je bila mati Hermana II. Celjskega.

Sledil mu je mlajši brat Štefan Dabiša in po njegovi smrti njegova vdova Helena Gruba mesto nedoletnega sina. Bila je slabotna v vladanju in ko so l. 1398 vdrl Turki v deželo, se je pokazala popolnoma nezmožna. Tedaj jo je izpodrinil nezakonski sin Tvrtka I. Štefan Ostoja, a tudi on ni mogel zlomiti premoči bosanskih velikašev. Zbežal je v Budo h kralju Sigismundu in se z njegovo pomočjo vrnil v Bosno. A knezi so ga vseeno odstavili (l. 1404) in na prestol so poklicali Tvrtka II., Ostoja pa se je zaprl v svoj grad Bobovac.

Kralj Sigismund se je zavzel za svojega varovanca ter je šel l. 1405 z vojsko v Bosno, a brez uspeha, pozneje se je obrnil za pomoč na papeža, ki je razglasil križarsko vojno zoper krivoverne (patarenske, bogomilske) Bošnjake. S 70.000 mož je udrl Sigismund 1408 v Bosno, vzel mesto za mestom, slednjič tudi trdnjavo Dobor, kjer je zajel Tvrtka II. Odpeljal ga je seboj v Budo, kjer se je odpovedal prestolu in preživel nekaj let.

Ko so l. 1427 Turki grozili z vpadom, je sporočil Štefan Ostojič vso Bosno svojemu sorodniku Hermanu II. Celjskemu, da bi dobil pomoči z Ogrske in od zapada. Bilo je zaman. Nazadnje je zbežal pred domačimi nasprotniki k Hermanu, ko pa se je zopet vrnil v Bosno, se je pokoril sultanu. Po njegovi smrti (1444) niso marali bosanski velikaši za postavnega dediča Ulrika II. Celjskega, vnuka Hermanovega, temveč so izvolili za vladarja nezakonskega polubrata rajnega kralja Štefana Tomaža Ostojiča.

¹ Vladislav † 1353
ž. Helena Šubić iz Klise

Štefan Tvrtko I (1353—91)	Štefan Dabiša (1391—95)	Katarina
nezak. sin	ž. Helena Gruba (1395—98)	m. Herman I. Celjski
Štefan Tvrtko II. (roj. pred l. 1382)		Herman II.
Štefan Ostoja (1398—04; 1404—18)		
ž. Kujava		
Štefan Ostojič (1418—1444)		

Razmere so se za Sigismunda leta 1408 zasuknile zelo ugodno. Stranka napoljkega kralja Ladislava v Bosni, na Hrvatskem in v Dalmaciji je bila celo premagana in raztepena. Velik del bosanskega, Sigismundu sovražnega plemstva, je padel v boju ali drugače izgubil glavo. Kar je še bilo Sigismundovih nasprotnikov v Bosni in Hrvatski, so hiteli v Budo, da se poklonijo zmagovalcu in z njim pomirijo ter dosežejo od njega raznih milosti. Celo cetinsko-kliški knez Ivaniš Nelipić, edini hrvatski velikaš, ki se je dotlej odločno upiral Sigismundu, se je sedaj vdal in se skušal s kraljem pomiriti. Sigismund ga je milostno sprejel in mu 13. nov. 1408 potrdil stare pravice¹.

V Budi se je slavilo veliko slavlje, mlada kraljica Barbara je nekako v tem času rodila Sigismundu hčerko Elizabeto, poznejšo prestolonaslednico.

Nekje meseca decembra 1408 je prišel v Budo tudi sicer neupogljivi vojvoda splitski Hrvoje Vukčić Hrvatinić, poprej goreč pristaša Ladislava Napoljskega in hud nasprotnik Sigismundov. Kralj je znal ceniti odličnega junaka; potrdil mu je vse dosedanje časti in naslove, izbral ga je celo za botra svoji pred kratkim rojeni hčerki. Hrvoje je bil sicer kot vazal bosanskih kraljev svoj čas pataren, a njegovo bogomilstvo menda ni bilo posebno trdno, ker je že prej kralj Ostoja bil slišal o njem, da bi se ne obotavljal preiti na katoliško vero, če bi mu kralj Ladislav poveril vladno nad Bosno. Tem bolj je sedaj dal slovo bogomilstvu in je tako mogel prevzeti čast botrinstva kraljevi princezi. Nedvomno je tudi ta gospod boter ovekovečen na našem reliefu. Hrvojeva slika je znana iz glagolskega misala iz l. 1407, ki se čuva v Carigradu. Odtisnjena je v l. delu II. zv. Klaićev Povjesti Hrvata str. 287.

Dr. Stegenšek se v svojih zapiskih ni oziral na Hrvoja, njegova podrobna določitev portretov balkanskih vladarjev koleba. Pokrivalo teh mož tudi ni turški turban, kakor je mislil dr. St., marveč to je starofrancoski ehapel, zvit iz dveh raznobarnih tkanin. Da nima nobeden na glavi kraljevske krone, je celo umevno; Bosno je ravnokar premagal kralj Žiga, v njegovi navzočnosti so le še k večjemu vojvodi in knezi, kralj je on sam.

Kot boter bi utegnil biti Hrvoje na desno kraljici Barbari (št. 46), na sliki v Klaićevi knjigi je sicer Hrvoje brez brade; kot ujec kraljičin bi kajpada to mesto lahko zavzemal tudi Ostoja, kakor je mislil dr. St., a tudi Ostoja nam njegov pečat iz l. 1400 kaže golobradega.

Ker so slike na našem reliefu precej določne, morda naši zgodovinarji srbski in hrvatski doženejo identiteto raznih figur, ker rajnemu pisatelju in sedanjemu izdajatelju ni mogoče po raznih muzealnih zbirkah primerjati naše portrete s starimi slikami in pečati.

¹ Klaić, Povjest Hrvata II. 1, str. 335-336.

V to dobo spada naš relief. Ostoja je bosanski vladar, a je patarenec (zato črn v licu) (za vojvodsko kapo mu služi turban), mladi Tvrtko pa je odstavljen vladar (zato je konec njegovega klobuka temno pobarvan), a je katoličan (zato belega obraza). Bosna je bila sicer kraljevina, a naši kronisti jo imenujejo dostikrat le kneževino, zato je umevno, da Ostoja nima krone, ampak le vojvodski klobuk po „turškem okusu“. Umetnik je s priprostim sredstvi označil osebe in njih politično stališče. Tudi Leonardo da Vinci je dal Gospodovemu nasprotniku, Judežu črn obraz, seveda ga je zato pomaknil v senco, ki pa ni popolnoma utemeljena

Naš relief je torej grandiozna ilustracija politične situacije koncem l. 1408, ki jo dr. Šišić tako-le označuje: „srečnom bosanskom vojnom i osvojenjem Raba stranka napuljskoga kralja bila je u Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni konačno svladana i raspršena“.

Italijanski vpliv je odbit, v Podonavju se pod pritiskom turške nevarnosti javljajo zametki podonavske monarhije, ki bi naj zbrala Jugoslovence in Ogre v močno falango proti turškemu barbarstvu potem, ko so se ponesrečili vsi poskusi samosvojih jugoslovenskih držav. V resnici, trpka je ironija, ko se jugoslovenski velikaši klanjajo tujemu vladarju, toda železna logika historičnih dogodkov je nujno vodila do tega. Bili so veliki časi, a ljudje so malenkostne aspiracije svojega egoizma upali doseči pod tujim solneem.

Ganljivo je, ko gledamo te ljudi tukaj zbrane pod Marijinim plaščem. Sij čistega verskega idealizma jih obdaja. A koliki kontrast med tem idealizmom in dejansko realnostjo! Koliko izmed njih je bilo srečnih? Čim višje so osebe, v tem slabši luči so nam ostale v dejanskem življenju. Kralj Žiga je silno veliko storil za cerkev, njegova zasluga je, da se je končal nesrečni razkol, a v življenju ni bil srečen. Barbara Celjska, ki se tukaj kot mlada žena tako otroško sklanja k Mariji, je bila pozneje žena brez vere in sramu, elegantni Friderik II. je v postelji umoril svojo ženo Elizabeto Frankapansko ...

Zgodovina celjskih grofov je kakor velika trilogija. Treba je le dramatika velikega talenta, da jih oživi. Za svetlobo in za senco mu ni treba skrbeti, dobrih in slabih del je dovolj v življenju mogočnih velikašev. Naše ljudstvo tiste dobe je služilo grofom, dvignilo jih, občudovalo jih, ž njimi trpelo in umiralo. Kričeč kontrast med idealom in realnostjo teh oseb pa hladnega zgodovinarja ne sme motiti, da jih objektivno presoja. Ali je današnji zarod kaj boljši? Kako bahato se ponaša s svojimi ideali: človekoljubjem, kulturo, slobodo, domoljubjem, a kako vse drugače izgleda stvar za kulisami bobnečih fraz! Kdor dandanes ne samo o idealih

* Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegova doba. Zagreb 1902, str. 204.

govori, marveč v vsem dosledno po njih živi, tisti naj vrže prvi kamen na davno izumrle rodove z njihovimi slabostmi, ki so postali žrtev svojih strasti.

Dr. F. Ilešić, vseuč. prof. Zagreb:

Maribor in Ljutomer.

1. Ime „Maribor“.

Našemu književnemu in nacionalnemu Mariboru pravi ljudstvo v dolnjih Slovenskih goricah: Marprok (marproški), pravzaprav: Marprog, ker se sklanja: Marproga, v Marprogi itd. To je glasoslovno slovanščini prilagojena oblika nemškega imena: Marburg.

Naše ljudstvo imenuje torej, kolikor se ne ravna po knjigi, obdravsko mesto z nemškim imenom. V tem oziru se razlikuje na pr. od Slovenske Bistrice, Ormoža, Radgone in tudi Ptuja ter Celja.

Znani Ivan Anton Zupančič, ki je bil pred sto leti edini Slovenec med profesorji mariborske gimnazije (prej profesor Slomšku v Celju), je pisal l. 1821 v graškem „Der Aufmerksame“ (4. okt.): „Der Name Marburg ist offenbar deutsch; auch hat die Stadt in der windischen Landessprache keine andere Benennung“.

Z imenom tega mesta si je dal posla (1836) tudi Jernej Kopitar. Iskal je v njem koren Morav —, t. j. ime (veliko-) moravske države, ki se je, pravi, sigurno raztezala dotod. Kako si je pa tolmačiti razvoj Morav — v: Mar —, to vprašanje se mu je zdelo temno ter je vobče zatrdil, da „Marburgi antiqua historia adhuc in tenebris est“¹.

Kdaj in kako je Maribor prodril proti Marburgu ali Marprogi, to je predmet moje razprave. Borba je trajala četrto stoletje.

Kar se je pred ilirizmom slovenskega tiskalo ali vsaj prodajalo v Mariboru, vse se je tiskalo ali prodajalo „v Marburgi“², ali pa so tiskovni

¹ Glagolita Clozianus (1836), LXX.; tu navaja v dokaz, da je del Panonije pripadal Svetopolkovi državi, „tot locorum et rerum nomina per Pannoniam ipsumque Noricum prae se ferentia originem moravieam (Mährenberg, Mährenfels, Mahrburg, Mahrwein etc. et in orientali Carniolia plane amplum territorium Moravorum, Slavis nostris Moravzhe...“ in potem: Quid si ipsa civitas *μάρβυρος* biographi graeci S. Clementis aut eadem fuerit, quae noviter Mosebureh vocabatur A. 865... aut vel Marburg ad Dravum, qui certe locus et ipse Privinae parebat successorique Hezilioni?“, a na str. LXXII: „Nos iam supra insinuavimus, aut in Moseburg aut in Mahrburg quaerendam esse hanc civitatem Morabum (gr. *μάρβυρος* τῆς παρρωνίας). Moseburg turbo hungaricus convertit in Szalavar, Marburgi antiquior historia adhuc in tenebris est“. Čisto po teh Kopitarjevih izvajanjih piše Bož. Rač v Razlagovi „Zori“ (II., 1853, 99): „dakle se mora ili v Mozeburze ili Marburze grad Morava iskati“, gl. tudi str. 101, kjer se navajajo še Moravei in Moravski vrh.

² Tako: molitvenik „Hitra inu glatika poi“ 1770 („v Mahrburgi“), Breznikova „Vezhna pralika“ okoli 1787 („v Marburgi“), Volkmerova „Hvala kmetizhkega stana

podatki podani celo v nemškem jeziku, kakor pri „Enem malem besedishu“ 1789 („Mahrburg, zu finden bei Jos. Merzinger, bürgerlichem Buchbinder, Buchhändler“) ¹.

L. 1828 je pripotoval v naše dežele poljski profesor Kucharski; v Gradeu je iskal informacij v krogu prof. Kvasa in duhovnika Rižnerja, a posetil je tudi Danjka v Radgoni. V svojem poljskem poročilu govori o „Marburgskem in Celskem“ okraju ²; drugega imena nego Marburg pač ni slišal pri omenjenih Slovencih; drugače je, kakor vidimo, s Celjem.

Baš takrat je mladi Anton Murko začel sestavljati svoj slovar. V slov. nemškem delu slovarja (1832) ima tudi nekaj geografskih imen, na pr. med domačimi: Belák (v. Bilák), Bórovlje, Brése, Brézce, Doberlovés, Ibljána (in: Ljubljana), Ig, Konjíce, Lípnic, ³ Mokrónog, Ormuž, Ptuj, Rádeče, Rádgon, Rádolca, Serdiše (in: Središe), Sinj (Senj), Svétinje, Zágreb, Varaždin, Velkóvie, Celje itd. Maribora in Ljutomera, ki sta bila Murku vendar tako blizu (posebno n. pr. v primeri z Radovljico in Igom itd.) in ki sta znatnejša kraja nego Ig ali Svetinje, v tem seznamu ni. V obrnjenem, nemško-slov. delu slovarja, kjer je sicer seznam geografskih imen manjši, so pač: Gonobitz, Görz, Gottschee, Graz, Gurk, Karlstadt, Laibach, Laufen, Polsterau, Radkersburg, Stein am Anger, a Marburga in Luttenberga zopet ni — ne dvomim, da sem pogodil istino, če trdim, da ju za to ni, ker Murko za ta dva kraja, posebe za Maribor ni imel slovenskega imena na razpolago.

Ko si je Vrazov-Muršček ilirski krog po l. 1830 začel dopisovati slovenski, nahajamo spočetka v njihovi korespondenci le Marpruk, Marburg. Tako piše Vraz 1834: „nad Marpruk, Ptuj i Ormuž“ ⁴, 1835: Marprushki, v Marprug, do Marpruga, v Marprugi ⁵. Proti ljudskemu izgovoru se mu je v besedi uveljavljal „u“ čiste nemške oblike.

Kdaj pa se torej prvič pojavlja „Maribor“? Jaz nahajam to slovensko ime prvič v Vrazovem pismu Gaju zdne 10. nov. 1836, ko mu govori o „Mariborskih tiskarnjah“ in o „Mariboru“ ⁶. Vraz je od takrat stalno rabil to ime (— „burg“ se nadomešča z — „bor“), kolebal mu je le še „i“ v prvem delu besede. Tako piše 4. marca 1837

ino tobazhic trave“ 1807 „v Marburgi“, „Se najde per Jos. Mart. Merzinger“, „Listi inu Evangelji“ so se okoli 1827 prodajali „v Marburgi“, Krempljeve „Molitvene knjižice“ so (pač 1827) bile natisnjene pri Jos. Janžicu „v Marburgi“ (Šlebinger v „Voditelju“ 1913), molitvenik „redemptoristov“ se je 1840 dobival „v slovenski fari v Marburgi“ in Zabukovškov „Sveti krish“ „V Marpurgu 1843“.

¹ Tudi v izdanju 1809; Marburg, „gedruckt bey Schütz“.

² Francev, Poljskoje slavjanovédénije, p. 454/455.

³ „Ljubno: der Markt Laufen im Salzburgischen.“

⁴ Djela V., 136.

⁵ Djela V., 138, 139.

⁶ Gradja za povijest knjiz hrvatske VI., 313.

iz Gradca Muršcu o „marborskem“ dijaku Magdiču¹, 18. I. (II.?) 1838 istemu Muršcu, češ, da dobi v kratkem „iz Marbora eno lepo knjigo“², dne 11. III. 1838 Gaju o gimnaziji „mariborskoj“³, a Šafariku o „marborskem“ okraju⁴. Če dodaja l. 1844 v Novicah (25. dec.), kjer naznanja, da mu je poverjenik za knjigo „Gusle i tambura“ za Maribor (Marburg) prof. Juri Matjašič, slovenskemu imenu tudi še nemško, je to storil pač zato, ker se je bal, da čitatelji Novic, posebno bolj oddaljeni Kranjci, Primorci ali Korošci, slovenskega imena ne bi razumeli — ali pa je morda iz istega razloga nemško ime dodal urednik Novic.

L. 1838 pišejo tudi že Vrazovi prijatelji slovensko ime. Dne 17. III. tega leta je Juri Matjašič svoje pismo datiral „v Mariboru“⁵ in istega leta govori Davorin Trstenjak o limbuškem Matjašiču, ki je „parvi kod Maribora“⁶.

Kmalu pišejo tudi neštajerski Ilirci „Maribor“. Tako ima Hrvat Seljan v svojem „Zemljopisu pokrajina ilirskih“ (Zagreb, 1843), p. 8, 18: „Mariborski“ in p. 28: Maribor, dalje Pavletić v svojem „Zemljopisu“ (1843, tabela XVIII.): Maribor, Mariborski. Neki varaždinski potnik poroča l. 1847 v Gajevi Danici⁷ obširno o „Mariboru“. Spričo tega je naravno, če govori Macun več let pozneje v Slov. Čbeli (1850, „iz Trsta l. I.“) o Mariboru, enako M. Majar istega leta (Zb. Matice Slov. II. 248), l. 1852 Razlag v Zori⁸, l. 1853 Raič v Zori (99) in pozneje često v Novicah.

Vendar nekateri naši Ilirci omahujejo. Tako n. pr. piše Davorin Trstenjak, ki je še l. 1838 rabil obliko „Maribor“, l. 1848 zopet „Marburg“⁹. Muršec sam piše l. 1842: „Marpruški“, a Krempelj in Caf rabita le tujo obliko¹⁰.

¹ Djela V., 153. — ² Djela V., 169. — ³ Gradja VI.

⁴ Zbornik Matice Slov. I. 93, 96. Iz sledečih let navajam še sledeče slučaje. Dne 5. III. 1841 je pisal Vraz Cafu o pošti „Mariborski“ in o Mariboru. (Zb. M. Slov. II. 209), 10. V. 1841 s potovanju posestrimi o „Mariborskem kotaru“ (Djela V., 225), dne 27. VI. 1841 je Babukiću pisal pismo „u Mariboru“ (ib. 252), a 13. VII. 1841 zopet posestrimi o Mariboru (ib. 265, 266). L. 1842 dne 20. V. piše Vraz Muršcu „o Mariborskem kotaru“ (Djela V., 296), istotako Erbcnu dne 5. VIII. (ib. 311). V predgovoru „Narodnim pesnim ilirskim“, pisanem 15. V. 1839, piše: „u Marborskem kotaru“, a na str. 108: Marborske.

⁵ „Korespondenca dr. Jos. Muršca“ (Odtisk iz Zb. M. Slov. 1904, 1905), p. 19.

⁶ Ib. 72. — ⁷ Danica z dne 23. I.

⁸ Na pr. str. 127: „u Frauhaumu blizo Maribora“.

⁹ Koresp. dr. Jos. Muršca, 73. V Trstenjakovi biografiji Ivana Klajžarja v Drobincih 1855, ki jih je uredil Rozman, čitamo: u Marburgu. O Trstenjaku gl. doli pri Novicah!

¹⁰ Krempelj v Dogodivšinah (l. 1844/45), str. 56: „zvun Marburga“, v kazalu: v' Marburgi, pri Marburgi itd. — Caf piše l. 1831 seveda „z Marburga“ (Zb. Mat. Slov. II. 179) „Vmarburgi“ (ib. 181), a tudi 1848/49: v Marburze, Marburkki, v Marburzi (Novice 1848, 3. V.). — Celovška „Slov. Bčela“ 1851 naznanja, da je prejšnji letnik

Če so Ilirci delj časa omahovali, moramo že slutiti, da je „Maribor“ pri neilirskih konservatišnejših strujah naletel na odpor ali vsaj na pasivno resistenco.

Tu mislim pred vsem na Slomška in njegovo „šolo“. Njemu je bilo slovanjenje osebnih imen (Martin: Davorin itd.) pretirana, eksaltirana stvar. Zato pri njem ne smemo brž pričakovati tudi „Maribora“.

Slomšek piše v „Blažetu ino Nežici“ (1842, 119): „v Marpurzi ino v zeli“, v „Drobtinica“ 1846:¹ „v Marburzi“, „pod Marburgum“ itd. Drobtinice za l. 1847 je bilo najti „v Marburzi“ pri Ant. Ferlincu. Celjski Vodušek je 1849 pisal: Marburžani, marburski, limbuški Anton Lah pa l. 1850: Marburski². Drobtinice za l. 1859/60 so bile še „na prodaj v Marburgi“ in v Drobtinica za 1861 je Slomšek napisal članek: „Selitev sedeža lavantinskega škofijstva v Marburg“. Parkrat nahajamo sicer v zvezi s Slomškom tudi: Maribor, ali mislim, da to slovensko ime ni iz njegovega peresa³.

Negovski kaplan Bezjak je izdal molitvenik še 1861 „v Marburgu“, a drug molitvenik 1862 že „v Mariboru“.

Vse to nam bo jasno, če pomislimo, da so „Drobtinice bile dne 17. dec. 1845 v Št. Andreju aprobirane z nemško aprobacijo in da je celo Slomšek sam poziv na sotrudištvo napisal nemški, da je torej bil radikalizmu tuj.

Treba nam še pogledati v časopis, ki je bil takrat za slovenske stvari merodajen, t. j., v Novice.

Konservativne Bleiweisove Notice poznajo v letnikih 1843(1844)—1851 samo: Marburg⁴. Marburg se nahaja v člankih ured-

še mogoče dobiti „v Marburgu pri Leirerju“, a redakcija sama rabi v številki z dne 1. VI. 1851 ime: Marborg.

¹ p. 83 (v biografiji Juvančičevi), prim. tudi 110 in opetovano. V Slomškovih zbranih spisih III. 170 je v Juvančičevem življenjepis: „u Mariboru“; to je sigurno izprememba urednika Lendovška.

² Koresp. dr. Jos. Muršca, 177.

³ V Slomškovih biografiji Korena (Drobt. 1856) čitamo: „u Maribor“, ali se vpraša, če ni slovenskega imena del takratni urednik „Drobtinice“ Stojan. L. 1860 je Slomšek „Spomin sv. Misijona“ in „Sveto opravilo itd.“ natisnil Ed. Janžić „v Mariboru“.

⁴ Le v svojih oglaših imata Vraz (Novice 1844, to sem že gori omenil) in Javornik: Maribor. Javornik omenja v Novicah z dne 13. dec. 1848 med onimi, pri katerih bo dobiti sv. pismo, tudi prof. Matjašiča v Mariboru. Navesti hočem številke Novic gori navedenih letnikov, kjer se nahaja „Marburg“: l. 1843: 22. I., 26. XI. in v kazalu; l. 1847: 9. VI., 8. IX., 13. X.; l. 1848: 3. V., 10. V. (po pismu „g. Davorina“, t. j. Trstenjaka), 14. VI., 28. VI., 16. VIII.; l. 1849: 16. IX. (redakcija), 7. XI., 5. XII., 26. XII. (dopis iz Marburga od nekakega vinorejca Kosa v Zvaincki); l. 1850: 2. I., 27. II., 8. V., 3. VII., 18. IX., 16. X., 20. XI., 11. XII.; l. 1851: 22. I., 18. III., 11. 6., 6. VIII.

ništva, pa tudi v dopisih, celo v dopisih Jurja Matjašiča¹ in v enem dopisu, ki se mi zdi Trstenjakov (18. III. 1851)².

Omahovati začno Novice v rabi imena obdravskéga mesta v letniku 1852: tu imam v 5 člankih 8 „Mariborov“, a v 4 drugih člankih 4 „Marburge“. „Maribor“ pišejo celo nekateri Nemariborčani, na pr. potopisec Vèrne³ in odbor Mohorjeve družbe (15. XII.); „Marburg“ pa piše celo Ciringer (30. VI.) in „Bleiweisov koledarček slov. za leto 1853“ se je dobil v „Marburgu pri Leyrerju“⁴.

„Maribor“ je bil za Novice tako težak, da še l. 1850 (3. VII.) naštevajo: „Celjovec, Celje, Marburg in Gradec“, torej vse te kraje s slovenskimi imeni, le Maribora ne, in da dopisnik Novic (3. VII. 1850), ki pa ni bil iz mariborškega okrožja, piše pač: Lutomer, a: Marburg⁵.

V Novicah 1853 izgine „Marburg“ ter se nadomesti z „Mariborom“, in sicer v dopisih, ki jih je mnogo Raičevih, pa tudi v redakcijskem delu⁶; edino Bleiweisov „Koledarček slov. za leto 1854“ se prodaja „v Marburgu pri gosp. Leyrerju“⁷. Ali ta čistoča je pač šele slučajen pojav, kakor kažejo sledeči letniki Novic.

V Novicah l. 1854 imam kakih 12 „Mariborov“ (v več dopisih Trstenjakovih), v enem dopisu iz Celovca (25. I.) je dodan v oklepajih še: Marburg, a v enem novičarskem pregledu je še sam stari „Marburg“ (25. I.). Adjektiv je „mariborski“⁸ ali pa „mariborški“⁹, ime prebivalcev: Mariboržani¹⁰.

L. 1855 imamo poleg nekaterih Mariborov tudi Marburge¹¹, dà, celo v istem dopisu („Od Drave“, 8. VIII.) se meša Maribor z Marburgom in „marburškim“.

¹ V dopisu o dijaških liter. vajah 9. XII. 1846, dalje v številkah z dne 18. IX. in 16. X. 1850.

² Članek ima naslov: „Od Drave“ in podpisan je „D“. (Tako je šifriral Trstenjak svoje dopise l. 1848/49). V članku v Novicah 16. X. 1852, ki je sigurno Trstenjakov, je pa: Maribor.

³ 19. VI.: Maribor (Marburg) — nemški tolmač v oklepajih kakor tudi 10. VI. 1852.

⁴ Oglasnik Novic k štev. z dne 17. nov., morda knjižarski inserat.

⁵ Bleiweis sam je iz previdnosti v Novicah 1845, 5. II. slovenskim imenom dodajal nemška: Rogatee (Rohitsch), Loka (Lack), in Caf piše istega leta (19. II.): Laško (Tüffer). A v istih časih so za München že pisali: Monakov.

⁶ Gl. št. 9. IV., 13. IV., 16. IV., 27. IV., 11. VI. (redakeija).

⁷ Oglasnik Novic z dne 7. dec.

⁸ Na pr. v dopisu Trstenjakovem „Od Drave“ v št. 18. II. ali v št. 26. VII.

⁹ Kombinacija debel: Maribor — in Marburg — (7. X., 18. X.), v tej zadnji številki tudi: Lutomerški.

¹⁰ Kombinacija debel: Maribor — in Marburg —.

¹¹ V dopisu iz Celovca 9. VI.; v dopisu „iz Marburga“ (4. VIII.) so „Mariboržani“

L. 1856 piše Maribor (a: Mariborški) K. Žavčanin iz Zagreba (6. IX.), sicer pa imamo parkrat Marburg².

L. 1857 pišeta v Novicah „Maribor“ dopisnik iz Slov. goric (9. V.) in Jančar od Svetinj (10. X.), drugače pa je Marburg³.

V Novicah 1858 rabi Davorin Trstenjak stalno: Marburg, marburški⁴; tudi sicer imamo večinoma Marburge⁵. Mešata se obliki tudi v l. 1859 in 1860; Raičev Božidar piše Maribor, J. Šubic, ki je od Savinje prišel v Maribor, pa ima Marburg⁶.

„Novice“ 1861 imajo pa že skoro samo: Maribor⁷, a v Novicah 1862 je izključno Maribor, Marburg je torej izginil⁸.

Med tem se je bilo namreč zbudilo politično življenje in v svobodnejšem zraku se je slovansko ime obdravskega mesta ne le upalo na dan, ampak se je tudi na širše razneslo in razznano.

Pri tem je zaigral najglasnejši naš mož one dobe afektno ulogo. Dne 23. avgusta 1861 je mariborske Slovence posetil „ščit in ljubljeneec

¹ Tako ta adjektiv tudi v Nov. 27. IX.

² V političnem pregledu (5. XI.), ki ga je sestavljala seveda redakcija, in v dopisu dopisnika „iz Marburga“ (marburški), ki pa — po jeziku sodeč — ni bil tamošnji domačin; v inseratih knjig je: Marburg.

³ „Marburg“ piše na pr. sam Trstenjak 4. III. Dne 23. V. je poročilo „iz Marburga“ („Marburčani“) o premestitvi škoŕje v Maribor — redakcija je tu prepisala svojo pripombo in rabila pri tem: Maribor. V inseratih knjig: Marburg.

⁴ 6. I., 31. III., 5. V. Da je Dav. Trstenjak bil za Marburg, se vidi iz njegovega Epiloga na slavnosti stoletnice mariborske gimnazije (Nov. 18. VIII. 1858), kjer pravi: „Zeleni list gorje je ljutomerskih in učelišča marburškega pitomce“.

⁵ 14. VII., 21. VIII., 15. X., 3. XI., 17. XI. V št. 30. VI. je dopis iz „Marburga“ o premestitvi škoŕje, a ta dopisnik je svojemu dopisu dodal „Prošnjo“ snujočega se Podpornega društva za dijake na mariborski gimnaziji, prošnjo, ki so jo podpisali gymn. direktor, prof. Matjašič in Trstenjak in ki se v njej rabi oblika: Maribor, mariborski (a: Mariborščan).

⁶ Raič od Drave 25. V. 1859 in 11. VII., 15. VIII., 29. VIII. 1860 piše Maribor, „Skoŕovski“ 21. IX. 1859 in J. V. 1. VIII. 1860 enako. „Marburg“ je v dopisu iz „Marburga“ 4. III., 11. V. 1859; A. K. Costnikov: Celje in Marburg 29. VIII. 1859, nekdo 14. XII. 1859; v pregledu gimnazijskih izveštij 10. VIII. t. l. je „mariburška“ gimnazija. Šubic piše Marburg 11. IV., 25. IV. 1860.

⁷ Dopis Vinkov 2. I., „B.“ 6. II., 6. III., 13. III. z Vranskega in iz Grada; Raič 31. VII., dalje 21. VIII., 2. X., 30. X. — Ko je šlo za kandidature v dež. zbor štajerski, je neki dopisnik od Savinje v kandidatni listi predlagal tudi kandidata za „Maribor“, ki pa se mu v istem članku glasi tudi: Marburg (Marburški, 13. III.); značilno je za tega dopisnika, da mu je „Bož. Raič“ le v oklepajih zraven „Matije Rajha“; seveda na kandidatni listi je moralo biti oŕicijelno ime in ne poslovanjeno; to je pač vzrok, da tudi Živkov Muršec v svojem kandidatskem predlogu za „Maribor“ predlaga „Martina Trstenjaka“ in „Martina (i) Reicha“. Tudi v neki drugi notici se (6. III.) med kandidati imenuje „Martin Trstenjak“. „Marburg“ se l. 1861 nahaja v „ustavi za dež. zbor“. (6. III., dalje v dopisu „iz Marburga“, ki ga je poslal J. Majciger in končno v dopisu ruškega kmeta Davorina Grizolda 13. XI., prim. „D. G.“ 11. XII.

⁸ Le adjektiv „mariborski“ je še v 23. IV. 1862.

slovenskega naroda“, državni poslanec dr. Lovro Toman. Posetil je mlado čitalnico in z navdušenimi besedami „okrepil“ navzoče čitalničarje. Popoldne je bil sestanek pri dr. Dominkuševem vinogradu v Gornji Polskavi; med zabavo in popevanjem izpregovori dr. Toman in reče med drugim: „Gospodje! mar nam mora biti za pravice naroda, toda potreben je še bor za nje. Glejte geslo Vaših trudov v imenu Vašega prijaznega mesteca! Obljubim Vam pesmico za to.“¹ In teden dni pozneje so v Mariboru že imeli njegovo pesem:

Mar i bor,

češ, geslo mesta je: mar i bor. In v pozivu, ki se je 6. oktobra 1861 razposlal Slovincem in Slovanom v Mariboru, naj pristopijo k Čitalnici, se je naglašalo „naše geslo: mar i bor“. In pri obletnici ustanovitve Čitalnice 3. avgusta 1862 se je pela in morala ponoviti Tomanova pesem „Mar i bor“ (kompozicija Ivana Miklošiča).

„Maribor“ se je bil že toliko zasadil v misli, da je trebalo le še čuvstvenega sunka, kakor ga je dal Toman, in novi Maribor je po vsem iztisnil stari „Marburg“.

Vpraša se sedaj, kako se bo novi „Mar i bor“ uveljavljal. Marihorski dr. Prelog si je v spomin na slavnost sv. Cirila in Metoda 1863 omislil okusne vrčke z napisom: Mar i bor in prodal jih je 200² —

Tako smo prehodili četrtoletje od Vrazovega Maribora 1836 do Tomanovega Mara i bora 1861.

Treba nam sedaj še pojasniti, zakaj in pod kakšnimi vplivi je Vraz l. 1836 začel pisati: Maribor.

Bistvo nove pisave je bilo: nemško doneči Marburg postani slovansko pomembni Maribor! Na vnanje se je pri tem bolj izpremenil drugi del besede: na mesto —burg stopi —bor.

Takega nadomestila se je mogel Vraz tem lažje domisliti, ker je v ljudskem izgovoru nemškega imena nadvladoval glas o. A da se je ime sploh slaviziralo, to je bilo prav v duhu ilirskem, v duhu Kollárjevem. Kakor je ta duh ustvarjal Ljudevite iz Ludvikov, Stanke iz Konstantinov, tako je mogel ali moral iz Marburga razviti Maribor. Tako slovanjenje je včasih bilo, včasih pa se zdelo restituiranje starega življenja, ki so ga tuje hoteli uničiti ali res uničili.

Moramo pomisliti, da so naši največji preporoditelji marljivo brskali po „starožitnostih“ dežel, v „katerih očetje so naši sloveli“, in bili več ali manj filologi. In Vraz tudi

¹ Gl. „Novice“ 1861, 4. IX.

² Dr. Verstovšek v Prelogovi biografiji, Dom in Svet 1907.

Vrazu niso bila tuja slavistična dela te vrste, ki so v njegovih časih izhajala ter se med drugim bavila tudi z rekonstrukcijo starih slovanskih osebnih in krajevnih imen ter z njih razlago.

Šafařík¹ je — po Poljaku Lorencu Surowieckem² — l. 1828 izdal knjigo „Über die Abkunft der Slawen“ (Ofen); tu na str. 59 razpravlja o osebnih lastnih imenih, skupnih Keltom, Nemcem, Slovanom ter drugim narodom, češ, bert = hor, mar (mer): mir, na pr.: Childebert, Adalbert itd.: Ctibor, Chotěbor, Lutobor, Ratibor-Ludimír itd. Kakor vidimo, se tu naglaša baš slovanska končnica —bor.

Istega leta (1828) je v Budimu izšla srbsko-češka knjiga srbskega kapetana Pačića in Jana Kollárja, „slovar osebnih imen različnih plemen in narečij naroda slovanskega“.³ Pačić pravi v svojem slavenosrbskem uvodu (april 1828): Če smo si mogli tuja imena prisvojiti, kaldejska, evrejska, grška, latinska, nemška, dasi jih ne razumemo, ter smo se s tem oddaljili od svojega Slovanstva, zakaj se sedaj ne bi vrnili k svojim slovanskim imenom, s katerimi so naši predniki izvrševali slavna dela, ljubitelji in vršitelji Slave, Miru, Ljubavi, kar sigurno pomenijo naši česti in oblični dodatki k imenom: slav, mir, ljub, drag in voj?⁴ In Kollár naglaša v svojem češkem predgovoru, da ima knjiga tri namene, posvetiti v življenje naših prednikov, pokazati ustroj in lepoto našega jezika ter končno dati roditeljem in pisateljem priliko, da radi izbirajo narodna imena in s tem bude narodni čut.

Knjiga podaja v abecednem redu sicer le osebna imena, a Kollár pravi izrecno: Z osebnih imen so postala imena rodbin, rodov, plemen, narodov, imena gradov, vasi, mest, krajev po imenu ustanoviteljev in lastnikov.

Kar se tiče pomena, kažejo na silo, vojno na pr. sledeče sestavine slovanskih imen: ljud, ljut, lut, bor — ta se v opombi na str. 8 primerja z grškim: πῦρ, fer-vor itd. —, a na mir kaže sestavina: mir.

V abecednem seznamu samem je cela vrsta imen ua —mir (a: Hladomír!) in —bor.⁴

¹ Šafaříkov spis je potem posnet v „Danici“ 1836: „Mislí o starobilnosti Slav-
an v Evropi“.

² Surowiecki je svojo študijo „Sledzenie początków narodów słowiańskich“
čital l. 1824 v varšavskem Društvu prijateljev znanosti.

³ Češki naslov knjigi je: „Gimnoslov čili slownjk osobných gmen različných
kmenů a nářečj národu slawanského, sebraný od Jana Pačića, rozmnožený, sausta-
wený, latinským písmem a poznamenánými opatřený od Jana Kollára. Vydáný Josefem
Milowukem (W Budině 1828). — Pačić, konjeničský kapetan, je zbral 860 imen, Jan
Kollár jih je dodal nad 2300, tako da je v knjigi vseh imen nekako 3166. Vzeta so
imena naje iz starih spisov, deloma pa iz onodobnega življenja slovanskega, pred
vsem srbskega (kolikor je delo Pačićovo).

⁴ Na pr.: Berzimir, Blazčimir, Bogomír, Branímír, Búdímír itd. — Branibor,

Dve leti potem (1830) je Jan Kollár izdal v istem Budimu spis o slovanskih starožitnostih,¹ kjer tudi čitamo (str. 58) o Ctiboru, Daliboru, Lutomoru itd., posebe pa (str. 8) o osebnih imenih, ki postanejo krajevna, na pr.: Vladimir; tu nahajam tudi že Braniborsko (torej mestno ime: Branibor). Kollár citira (p. 11) neki nemški spis iz l. 1825, ki pravi, da so stari narodi radi otrokom dajali taka imena, ki imajo znamenit pomen.

V svoji „Slawy deer“ (1832) omenja Kollár v sonetu 538 Braniborsko; „Branibor, později Brandenburg“ imenuje tudi v Wykladu (tolmaču) svoje pesnitve; v istem tolmaču pravi (str. 154), da je meklenburški Raceburk „prav za prav staroslovenski Ratibor“; za razlago imena Mersberg citira Poljaka Naruszewicza,² češ, Mersburg se je pri Slovanih imenoval Moybor, ter še dodaje, da imajo najstarejši rokopisi Mesabur, „morda prav za prav Mezibor“. Kakor vidimo, se tu nemški sestavini —burg primerja slovanski —bor.

To so bili spisi o slovanskih starožitnostih, ki jih je Vraz mogel poznati, ko je (1836) začel pisati: Maribor. Šafařík je takrat pripravljal svoje „Slovanske Starožitnosti“ (1837), ki jim je njegov „Slovanski Narodopis“ (1842) le naravno nadaljevanje. In Vraz je bil kmalu pritegnjen k temu delu. L. 1837 beleži, potujoč iz Celovea peš v Celje,³ krajevna imena in naredi iz Ojstrice: Ostravico. Februarja 1838 ima že Šafařík njegov popis slovenskega Štajerja, posebe tudi seznam krajevnih imen.⁴

V razpoloženju, ki se mu je rodilo pri tem delu, je ustvaril — morda po zgledu nekoč slovanskega, a potem germaniziranega Branibora,⁵ Mezibora, morda mu je iz čustev zvenel tudi Samobor — slovanski Maribor. Kakor kakšna Břetislava (Prešpurek) naj bi bil tudi njegov Maribor!

Dalibor, Duchobor, Hostibor, Litobor, Ljutobor, Lubor (cf. Lutibor), Lstibor, Mezibor, Mirobor, Medlibor, Myslibor, Nutibor, Prostiebor, Ratibor, Sambor—Samobor, Spitibor, Stibor (cf. Ctibor), Želibor itd. — Tu nahajamo tudi: Stanek, Stanko in pa: Svetozar.

¹ Razprawy o gmenách, počátkách i starožitnostech národu slawského a geho kmenů.

² Hist. T. I. k. 3, str. 458.

³ Časopis za zgodovino in narodopisje VII, 320.

⁴ Zbornik Mat. Slov. I. 95.

⁵ Posebno popularen je bil v takratni slovanski znanosti Branibor; imamo ga v vseh gori imenovanih znanstvenih delih, seveda tudi v „Slov. Narodopisu“ Šafaříkovem, dalje v Pavletičevem „Zemljo- i državopisu Evrope“ (1843). Vraz sam piše 4. maja 1839 (Gradja III, 275) o „našoj severnoj brači nekadašnjih Braniborcih“. Krempelj imenuje med germaniziranimi kraji (Dogod. 135) tudi Branibor. -- Le mimogrede omenjam, da je „Marlenburg“ dal Poljakom preko „Marborga“ končno: Malborg (že na Šafaříkovi mapi 1842).

V „Slovanskih Starožitnostih“ (1837) ima Šafařík še Marburk: „Celje a Marburk“, „Marburský i Celejský kraj“.² Takrat še ni imel Vrazovega popisa slovenskoštajerskih krajevnih imen; čudno je pa pri tem, da rabi za manjše naše kraje slovanska imena.³

V svojem „Slovanskem narodopisu“, ki je izšel pet let pozneje (1842), ima Šafařík v tekstu (68) tudi „kraj celský“ in „Marburský“, a na mapi slovanskega sveta, ki je knjigi dodana, imamo poleg Ptuja, Ormoža, Radgone, Bistrice, „Maribork“, t. j. obliko, ki je napol poslovanjena (prva sestavina se že končuje na — i, v drugi imamo vokal o). To razliko med tekstom in mapo si treba tolmačiti pač s tem, kar pravi Šafařík v uvodu svoje knjige,⁴ češ, na mapi so imena krajev pisana tako kakor se glase v dotičnem domačem narečju, a v knjigi se na to ni tako strogo gledalo, a pri tem je Čeh Šafařík slovansko obliko smatral za ljudsko. Šafaříkova oblika pa se ne ujema z obliko, ki mu jo je v svojem seznamu krajevnih imen sporočil Vraz; zakaj Vraz je v tem seznamu pisal (kakor mi poroča g. prof. Skrbinšek iz Prage): „Maribor, Marbruk, Marburg“

Paralela — burg: — bor se je širila. Šafařík ima v Narodopisu na mapi še Příbor: Freiburg (v Šleziji). V Mažuraničevem-Užarevičevem nemško-ilirskem slovarju (1842), ki ima tudi seznam zemljepisnih imen, nahajam poleg Brandibora (Brandenburga) še Frajbor: Freiburg in celo Edinbor: Edinburg.⁵

In ruski profesor Sreznjevski je iz Žumberka (Sichelburg) napravil Žumbor, a iz Weichselburg: Višnjebor.⁶ Pri tem treba

¹ Str. 690/691. — ² Str. 707.

³ Woglej (694), Goričane (701), Bělak (708), Celovec (708), Radgoň (708), celo Ernavš (Ehrenhausen); seveda ima Šafařík tu tudi Branibor (86, češ, Slovani so si osvojili mesto Branibor in ustanovili tu svojo novo državo), Mezibor (855), Konibor (? = Connoburg, 903).

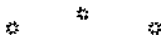
⁴ Pripominjam ipak sledeče: V Zagrebu so Šafaříkov „Slov. narodopis“ imeli že vsaj koncem maja, ker Vraz 3. junija piše (Djela, V, 303). „Šafaříkovo novo delo imamo, nu svět nije zadovoljan njime. I ja spadam medju te nezadovoljnike. Pogreškah ima gledeč na razděljenje Ilirah, osobito gledeč na Bugare i „Horvatske“, a dva mescea pozneje (5. avg.) Erbenu (Djela V, 313), naj bi Šafařík za njega čuval od 2. izdanja Narodopisa 20 eks, če ne more poslati knjige, pa naj pošlje vsaj mapo, on (Vraz) se je informiral, da je mapa silno delovala na vsako „vrsto naroda“, v Podčetrtku, kamor je Vraz bil s seboj vzel en komad, so ga domorodci in nedomorodeci malo ne raznesli, vse se je čudilo veličini slovanskega naroda, kakor jo je bilo videti na tem „čarobnem daru“ Šafaříkovem. — Tu je treba razložiti Vrazov izraz: 2. izdanje; prvo izdanje je bilo v Pragi v nekaj dneh razgrabljeno ter se je moralo tiskati drugo; morda je pri tem prišla korektura na mapo, ki je zbudila toliko pozornosti? Rabil sem eksemplar Narodopisa, ki ga ima zagrebska univerz. biblioteka.

⁵ Marburga v slovarju sploh ni (kakor ga ni bilo 10 let prej v Murkovem slovarju), dasi so: Rogatec, Celje, Gorica, Gradee, Celovec, Ptuj, Radgona.

⁶ V članku o žumberških uskokih, ki ga je priobčil v varšavski „Jutrzenki“

naglasiti, da je Sreznjevsky po Kränjskem potoval l. 1841 baš s Stankom Vrazom; verjetno je, da sta na poti fantazirala tudi o burgih in borih.

Kar se tiče prvega dela imena Maribor, je Vraz od začetka kolehal ter še češče pisal: Marbor; končno mu je obveljal „Maribor“, torej oblika z i, kakor je imel i v Braniboru, Meziboru in v osebnih imenih: Ctibor, Dalibor itd. Pri tem je sodelovala morda tudi slovanska jezikovna zavest, da imajo slovanske zloženske v zapahu sestavin vokal, zavest, ki je na Šafarikovi mapi slovanskega sveta dala tudi: Frankofurt (enako v Pavletičevem Zemljo- i deržavopisu Evrope 1843).

Maribor je torej plod velikega slovanskega poleta, ki je pred skoro 100 leti restavriral slovanske ruševine ter dal poleg Mnihova, Rezna, Draždan, Lipskega (Narodopis 1842) itd. tudi — Vojmir (Weimar)¹ ter včasih etimološki fantaziral kakor Krempelj ob Ormožu, češ, to je or (ati) + mož.²

Na kaj je Vraz mislil pri prvem delu imena, ne vemo. Njegov znanec, mariborski nemški profesor Puff je fantaziral o „staroslovanski boginji Mari“ in njenem gaju.³

2. Ime „Ljutomer“.

Ljudstvo pravi v moji domači vasi pri Sv. Juriju na Ščavnici temu trgu: Lotmerk. Zapisati bi moral to ime prav za prav: Lotmerk, ker se v sklanjatvi glasi: do Lotmerga, v Lotmergi, vendar se drugje čuje menda tudi: Lotmerka, kar je pa sekundarno. Tržani se imenujejo: Lotmeržani. Pridevnik je: lotmerski.

V knjigi se dandanes rabi samo ime: Ljutomer; prebivalec je: Ljutomerčan, vino pa: ljutomersko.

Kdaj se je v našem kulturnem razvoju Lotmerk nadomestil z Ljutomerom?

L. 1833 še piše Vraz Muršcu: Lotmeržanski, vu Lotmergi, lotmerski⁴ in l. 1835: v Lotmergi⁵ Slovničar Anton J. Murko pozna l. 1835/36: (Dennici) 1843, II., str. 103, zatrjujoč celo, da prebivalci sami imenujejo kraj Žumborščina (Žumborština).

¹ Šafarik, Narodopis; Pavletič, Zemljo- i deržavopis (Zagreb, 1843); Krempelj, Dogodivšine (87), Gajeva Danica 1846, št. 11 (?).

² Dogodivšine 149. Menda se išče etimologija tudi v „Črnomlju“, če piše Šafarikov „Slov. Narodopis“ (str. 54, 58): „Črnomil“ in „okolo Črnomile“.

³ V „Marburger Taschenbuch für Geschichte, Landes- und Sagenkunde der Steyermark“ etc. I. (Graz 1853, 14) pravi: „Selbst Marburg ließe sich aus dem alt-slawischen Hain der Göttin Mara (Marabor) der Maja oder magna Dea der Slovenen ableiten.“

⁴ Djela V, 129. — ⁵ ib. 150.

⁶ V uvodu Volkmerjevim pesnim, ki je pisan 2. I. 1835, knjiga je izšla 1836.

Lutenberg (Lotmerg, Lutttemberg) in Lutenberški, t. j., on je smatral ime za nemško, ter ga je hotel vzpostaviti v obliki, ki so jo rabili Nemci in ki se mu je zdela prvotnejša; „Lotmergu“ je odkazal drugo mesto, prižnal mu je eksistenco, a zdel se mu je najbrž spačen.

Prvič je rabil, kolikor vidim, nekako poslovanjeno, t. j., novo ime Stanko Vraz l. 1838; dne 18. februarja tega leta piše Vraz Muršču: „od Ptuja do Ljutmera“.¹ A ni si bil pač siguran, da je „Ljutmer“ prava oblika, zato rabi tudi druge oblike; tako piše l. 1841 o „Ljutiborskih gorica“ pa tudi o „Ljutimiru“.² Šafaříku je v svojem spisu o slovenskih krajevnih imenih na Štajerskem navedel le: „Lotmerk Lutttemberg“ in Šafařík piše v Slov. Narodopisu (1842, p. 70): „Od Radgony do Lotmerku“.

Z Vrazom so kolebali seveda tudi drugi. Krempelj je v svojih rokopisnih pridigah iz l. 1840³ pisal še: v Lotmerških gorica, pri Lotmerki in še v pridigi, ki je v istem rokopisu dodana l. 1843, imamo: Lotmerški. Med tem pa se mu je že vsiljevala Vrazova nova oblika. Odlomke njegovih Dogodivšin je Vraz priobčil že v svojem Kolu II. (1842) in tu imamo: Ljutimir (Lutttemberg).⁴ L. 1844 piše Krempelj že o „Lutomerskem vinu“.⁵

V Dogodivšinah samih, ki so izšle l. 1845, rabi Krempelj novo ime, a dodaja v oklepajih staro. Toda novo ime ima tu nominativ: Ljutomerski, (tudi: Lutomerski) in se temu primerno sklanja: Ljutomerskega, v Lutomerskem i. t. d.⁶ Pridevnik je: ljutomerski, lutomerski ali lotmerski.⁷

Slomškov krog je, ker so Slovenske gorice takrat cerkveno pripadale še sekovski škofiji, z Ljutomerom imel manj opraviti; vendar morem iz „Drobtinice“ navesti par slučajev, kjer se omenja naš trg. Leta 1846. 171 imamo v njih „vino lotmersko“, a l. 1853⁸ „lutomerske gorice“, brž nato pa: „Lutomerg (Lutttemberg)“ in (109): „v Lutomersi“ — kombinacija iz „Lutomera“ in „Lotmerga“.

¹ Djela V., 167 (razumem tu „svečnja“ slovenski: svečana, ne: sečnja = januarja).

² Svoji posestrimi Dragojli, Djela V., 240, dne 31. maja 1841.

³ Posestrimi iz „Ilovacah kod Ljutimira“ dne 14. decembra 1841 (Djela V., 278).

⁴ Šleibinger v „Voditelju“ 1913.

⁵ V beležki pod črto na str. 52; vpraša se seveda, ali ni tu „Ljutimir“ Vrazov; sicer so, kakor zatrjuje Vraz v Kolu III., tudi beležke pod črto (razen dveh) Krempeljeve, ali kljub temu je mogoče, da je Vraz izpremenil naziv trga v svoj „Ljutimir“, ki ga je on pisal že l. 1841. Razlag piše v Zri 1852, 13, 172: Ljutimir.

⁶ Njegov dopis v Novicah 1844, 11. decembra.

⁷ Pri Lutomerskem (Lotmerki), str. 9; pri Radgoni, Lutomirskem, 17; zgor Lutomerskega, 81; sv. Ivan v Ljutomerskem (Lotmerki), 142; z Ljutomerskega (Lotmerka), 163; v Ljutomerskem (Lotmerki), 212; Ljutomerski (nomin.), 249; v Ljutomerskem, v kazalu naročnikov.

⁸ Lutomerski (lotmerski) 46, dvakrat; v Ljutomerskih gorica, v kazalu naročnikov; v lotmerske ino radgonske kraje, 187; lotmerski rokopisi, 209.

⁹ V Slomškovem življenjepisu L. Volkmera.

Kako so imenovalе trg Bleiweisove „Novice“? Ljubljanski list je za naš trg pač komaj vedel — vino je še danes rado Luttenberger! — ter bil pri njega imenu odvisen od svojih dopisnikov. Faktično nahajam v Novicah od l. 1844, ko se trg prvič imenuje v njih kot „Ljudmirk (Luttenberg)“,¹ skoro le novo ime: Lutomer, Ljutomer;² Razlag piše v Zori 1852, 172: Ljutomir, enako dopisnik iz Frama istega leta v Novicah 10. marca.

L. 1856 imamo v Novicah (17. septembra) obliko „lutenberžki“, a to je napisal dopisnik iz „Marburga“, ki — po jeziku sodeč — ni bil tamošnji domačin; v notici, vzeti iz nemškega časopisa (20. decembra) je pa: Lutmerk.

Prvi del imena se piše v Novicah večinoma brez j (dopisniki so bili pod vplivom „Lotmerga“, kjer ni omehčave, in sploh pod vplivom svojega dialekta, ki mu je lj tuje), torej: Lut-. Jančar od Svetinj piše zdaj: Ljutomer, zdaj: Lutomer (27. decembra 1856). Od l. 1858 dalje je česče: Ljut-.

Ko se je l. 1858 obhajala stoletnica mariborske gimnazije in je Trstenjak na banketu slavil i ljutomersko vino i ljutomerskega učenjaka Miklošiča, je vino bilo: Lutomerščan, Miklošič pa: Lutomerjan (Novice, 1858).

V glavnem smemo reči, da se je novi „Ljutomer“ uveljavljal laže nego Maribor³ (ker je kraj sam bil manj znan in so za njega ime bili merodajni le lokalni dopisniki, a to so bili Vrazovci), toda v podrobnostih pravopisa je dolgo omahoval.

* * *

Zdaj pa nam je zopet še odgovoriti na vprašanje: Kaj je bilo Vrazu povod, da je trgu ime izpremenil, in na kaj se je pri tem opiral.

Imenu je hotel dati jasnejši slovenski koren in našel ga je v Ljut in — mer.

Da se je „Lotmergu“ iskal slovanski koren, to je bilo v duhu časa kakor pri „Mariboru“, a imena, ki so jih iznašale takratne študije o slovanskih starožitnostih, so kazala, kateri koren bi utegnil biti v „Lotmergu“ = Luttenbergu“.

¹ Tako pišejo Novice 1844 z dne 11. dec. v neki notici o Miklošiču.

² A. Kreft piše v Novicah 1847, 20. januarja: Lotmersko (vino), a že v pesmi Mihovila Goloba (1847, 31. marca) je gostilja v „Ljutomérskem gradu“; dopis iz Pristave „pri Lutomeri“ 29. oktobra 1851, dopis iz Berkovec „pri Lutomeru“ 5. novembra itd. Omahuje še pridevnik: Lutomerški in Lutomerski (n. pr. Novice 22. decembra 1852). „Lotumerk“ v Novicah 1853, 25. junija je morda pomota. Graški „Ž.“ (Pač Živkov Muršec) piše še l. 1861 (13. marca) v Novicah: Lotmerk. Dr. Gvidan Srebre pa je l. 1867 pisal dr. Janku Serneu: Lotomer („Veda“ IV. 270.)

³ Dr. Jos. Pajek piše ipak še l. 1884 v „Črticah iz duševnega žitka štaj. Slovencev“ edino: Lotmerg, n. pr. str. 9, 13, 14, 40, 63 itd., a: Maribor.

Šafařík navaja v svojem spisu „Über die Abkunft der Slawen“ (1828, 59, ki ga je priredil po Poljaku Lovru Surowieckem) med osebnimi lastnimi imeni tudi slovanskega Ludimira, a Kollár v svojih dveh knjigah (1828, 1830) Lutibora itd. ter Lutomora (1830, 58). Za prvi del so nudila razlago tudi imena, ki jih ima Kollár v svojem tolmaču „Slavy dcery“ (1832): Ljudovit (58), Ljut', Liud, kralj Vilcev (79). Posebno so pa v razlago zapeljevali Lutomirici, slovansko pleme v okolici češkega mesta Litomeřic, ki ga Šafařík navaja v „Slovanskih Starožitnostih“ (1837, 937).¹

Da je to zadnje ime v mislih o slovanskem Ljutomeru igralo ulogo, se vidi iz besed Krempeljvih (Dogod., 142 pod črto): „Toto ime je najberže od onih Slovincov, ki so se Ljutomerici zvali, ino panoga od velikega po vseh slovenskih zemlah razprestrenega rodu Horvatov bil“.

Paralela Lotmergu je bil hrvatski Ljubdreg. In res ima Seljan v svojem „Zemljopisu pokrajina ilirskih“ (Zagreb, 1843, 18, 29): „vina Ljubdregška (Luttenberger)“ in „Ludbrëg (Luttenberg)“. Ime hrvatskega kraja piše Vraz (1845, Djela V., 374): Ljubdreg.

Da se je drugi polovici imena dala oblika: -mer, za to je bilo v „-mergu (-merku)“² samem zadosti povoda. Manj jasno je, zakaj je Krempelj ime adjektiviral: Ljutomerski; najbrž je pri tem mislil na slovanska krajevna imena kakor: Smolensk, Gdańsk itd., ki bi se v določni obliki glasila: Smolenski, Gdański.

Predigra kostanjske pasionske igre.

Objavil Fr. Kotnik, Ptuj.

Najstarejši dosedaj znani rokopis kostanjske pasionske igre iz leta 1841., katero je l. 1818. preložil Andrej Schuster-Drabosnjak, ima na koncu (str. 43—46) tri „pesmi“, ki so pisane z nemško frakturo.

Te pesmi so: 1. Šefarjaua Pešem, 2. Pešem od Šefusaua erpfōnta ter 3. Šefarjargina Pešem.

V drugem rokopisu iz l. 1854. teh „pesmi“ ni.

Tretji rokopis iz l. 1881. pa ima na koncu sledeče, z gajico pisane „pesmi“: 1. Šefarjava Pesem; 2. Šefarcina Pesem; 3. Pesem od Angelskih korou³ in 4. Merdrarški rajmi. V prvem rokopisu (1841) prej ni bilo teh stvari, kajti pisala jih je druga roka. Če bi jih bil pisal prepisovalec igre Schöfman, ki je prepisal celo pasionsko igro,

¹ Na str. 791 citira po Kozmi: Ljutomerici, varz.: Lutomericici, Luthomirici.

² Sledovi „-merka“ so še v kontaminirani obliki „Ljudmirk“ (Novice, 1844) in v adjektivu: Lutomerski (n. pr. v Novicah 1852).

³ Ni-tukaj objavljena, ker je nimam.

bi tudi ne mogli umeti, zakaj je pisal ravno ta del z nemško frakturo, dočim je ostali del, to je celo pasionsko igro, prepisal v bohoričici.

Prve tri pesmi so res pesmi, kajti pri predstavi v Tmari vesi pri Lipi nad Vrbo so jih še l. 1905. igralci res peli, „merdrarške rajme“ pa so deklamirali. Posebej moramo še omeniti, da se pojavijo „merdrarški rajmi“ še le v rokopisu iz l. 1881. in da jih v prejšnjib dveh ni.

Drugo pesem „Pešjem od Šesusaua lerpłōnia“ je pel zbor za odrom v prizoru v pasionski igri na Oljski gori. Menda je čerkvena. Če zvezemo prvi dve pesmi z „merdrarškimi rajmi“, dobimo predigro k pasionski igri.

Dr. A. Schlossar je objavil v svoji knjigi,¹ kakor že kaže naslov, tudi nemško koroško pasionsko igro iz Krške doline. V to igro je vpletena medigra „die Schäfererei“. Naša igra pa je predigra. V „ovčariji“ iz Krške doline nastopijo: dobri pastir kot ovčar, Marija kot ovčarica in dva roparja, v naši igri — pastir, pastirica ter dva roparja.

Pa primerjamo ovčarijo Krške doline s kostanjско!

I. prizor.

(Rokopis iz l. 1841. *Schäferjaua Pešjem.*)²

Ich bi je moja Dutschiza,
fir mene u igubo gre,
fir sim ich prei flu mou
ich wam se bauet nu bauetred,
ođ schauet moiga Serja
fir je igubiana moja Dutschiza.

Lipa dolina jalana:
Schuine poučena Puanina je
tam se wadam³ ješ podau
ješ wuren⁴ Schäfer jam,
ja moja Dutschigo igubiano
tu je bro baletich jalano.

Ođ ti Dutschiza igubiana
tam si te löi ti jafhua?
Ješ grem fluš Temer⁵
nioi Gramou⁶ fraftnu
ja moja Dutschigo igubiano
ich Leben moi ješ bau ja no.

Schlossar. II. str. 371. sl.

(Wald. Der Schäfer allein. Schäfer singt.)

Ach, wo ist denn mein Schäfelein
Eins mir verloren geht,
Allhier nur neunundneunzig sein
Zuvor ich hundert hätt.
O Herzeleid, mein größte Freud,
Verloren hab ich's auf der Weid.

O sagt, ihr grünen Auen schön
Viehreiches Freudenfeld
Mir armen Schäfer treu bekennt,
Ob es ist weit gefehlt?
Wo etwan da sein Athem blast
An welchem Ort es hungernd rast.

Ich will's gehen suhen fort und fort
Durch Dorn und Hecken hart,
Und wenn ich werde auch ermord't
Und kost's mein Leben zart;
Wenn ich nur weiss mein Schäfelein weis
Dem Tod ich's aus dem Rachen reiss.

¹ Deutsche Volksschauspiele. In Steiermark gesammelt. Mit Anmerkungen und Erläuterungen nebst einem Anhang: Das Leiden Christi Spiel aus dem Gurkthale in Kärnten. 2 Bde. Halle. Max Niemeyer 1891.

² „Saxa loquuntur“ — a tudi ta rokopis o kulturi na jezikovni meji. Kostanje so na hribu (na Turah) med Vrbskim in Osojskim jezerom.

³ = zelena. — ⁴ = bodem. — ⁵ = burem (uboren).

⁶ Rokopis 1881 ima ternje, kar je tudi pravilno. — ⁷ 1881 ima germovje.

Oč ti Dutščiza rešufana
kam si le lai ti fajšua,
oč Luna juitua
noi Šbijdze juate
mene Pot janjo polajšite
da wi jo ješ mogou naiti pri.

Oč ti Dutščiza moja
kam si le lai ti peršua
ješ Mitšam te
ti nejš ne meudajš je
jmojo ščimo jšauošno
da špet do Bila pridamo.

(II. prizor.)

Tukaj je v kostanjskem rokopisu iz l. 1681.
vrinjen prizor, katerega ni v krški igri,
tudi ga ni v najstarejšem rokopisu.

I. Raubar govori:

Kir¹ bi mogov jes ana komerata dobiti
Da bi se midva mogva spodgovoriti,
Kaj bi bu nama storiti
Da bi mogva k denarjam priti.

II. Raubar pride in govori:

Prou je prijatu, da pridava kupa
Da se bova spodgovoriva tuka
Jes sim žij eno Babo pastiv
Kniscem groša denarjov per nej dobiu.

III. prizor.

Sdej imava en dober šmes
Daj sa² tvoji Bvagu
To bo nama zvo lubu
Kir naju žecja noj vakota stiska
Daj sa denar, prej da sabva bliska.³

Pastir govori:

Oč oč ni merdrarščitji Ludi
fai per mena denarjou ni
ješ jem jšou fa Onjo šgubiano
padou jim u Kolo Merdrarščito.⁴

Und wenn es nur kehrt wiederum
Zu der verlornen Herd
Ich fürcht es ist im Walde stumm
Im dicken G'sträuch es plerrt,
Bei einer Wand, wo Unthier wohnt
Und kommen mücht in Wolfes Zahnt.

Komm, komm o liebes Schäflein
Zu der verlornen Herd,
Hör doch die Stimme des Hirten dein
Der Dich sucht mit Beschwerd:
Ich rufen will bald laut bald still,
Bis dass ich komme zu dem Ziel.

I. Raubar.

Brater, kna eagu nedva bova denar že
dobiua,
Da le dol⁵ kunstno naštelati viva.
Midva stopiva per cistah na strani
Tam gredo burnl noj bogati Ludi
Tam bova ena kerlna dobiva
Ta⁶ bova po najnej voli pastiva⁷

II. Raubar.

Prou je prijatu al se zgodi taku
To je mene zvo lubu.
(Zdej gresta in pride Šefar, ki ga obstrelita).

Schlossar.

Du kommst uns recht in unsre G'walt
Dein Beutel thut uns noth,
Wen wir ertappen in dem Wald
Den rauben und schlagen wir todt.
Giebs Geld nur her, dein Beutel ist
schwer
Uns durstet auch und hungert
sehr.

Schäfer singt:

Ich bitte Euch, mich doch verschont,
Ihr find't bei mir kein Geld,
Ich bin ein armer Schäfersmann
Nähr mich allein im Feld
Ein Wollenthier such ich allhier,
So von der Herd gelaufen mir.

¹ „Kir“ bi se moralo glasiti kje (dial. čje — čej).

² = dovolj. — ³ = tega < tehà < thà, < tā.

⁴ V igri iz Krške doline se še le tukaj prične roparjev prizor.

⁵ = sem. — ⁶ iz rokop. 1681. — ⁷ Izrokop. 1841.

II. Raubar.

Ti si biv ena kunštna lesica
 Li u kračam¹. pojda skuz te moja Špisica
 Da se moreš ti taku hofartno oblōči
 Midva te očva do naja sleči.
 Ho, ho saj nema denarjov nič več
 Zimiva jomu še te hofartni blek.²

I. Raubar. .

Pustiva ga ležati
 Midva morva anega bogatjsega pojiskati
 Brez denarjou nič ni biti
 Saj ni dobiti jesti bol pa piti.
 Midva se morva nageniti na druge kraje
 Čir se dobo Bvagu in tudi denarje
 Še to palco jomu uzemiva
 Še za to bova kej dobiva.

(Gresta dov).

IV. prizor.

(Pri Schlossarju III.)

Och, och šafu mena tutei gre
 wošdja Mutšd ušmili je tšdriš me
 och, och moi Bug
 pomai nui uen inadlug
 ja mojo Gertschno šwifto Rist
 šim štraschnu šmerno ranjan ješ.
 čwalan wobi Jeus Chrijus.³

V. prizor.

(Pri Schlossarju IV.)

Schäferjina Pejem.

Šam, šam ji se šči šaschnu
 Wošin⁴ šbišči Woštir moi,
 moju Serge šferbnu ičdšdže
 uideti šip Dwraš tuoi.
 Gartel rošdni šj ti šduachtu
 wouna⁵ šun ješ ob Dubišni
 ob Dubišni ob Dubišni
 šuawa šem do Šmerti ješ.

¹ = v kratkem.² Iz rokop. 1881.³ Iz rokop. 1841.⁴ V naši igri se imenuje pastir „Wo-
 fin“ (Bosin?), v nemški pa Daphnis.⁵ = bolna.

Mein Bruder, du dem Fuchs nicht trau
 Reiß weg sein Lumpenfleck
 Sieh' nur recht nach und g'nau durchschau
 So kommt von uns nicht weg.
 Bei solchen Leuten hab ich oft klug
 Gefunden Gold und Silber g'nug.
 (Sie durchsuchen ihn und finden nichts).

Pack dich fort, du leerer Schalk
 Mit deinem Bettelstab!
 Laß uns nur rüchen an deinem Balg
 Den wir geschlagen ab.
 Wenn du auch stirbst und hier verdirbst,
 Wir laufen wieder in den Wald.
 (Die Räuber ab.)

Schäfer allein. Schäfer singt.
 Ach weh, ach weh, ach Tyrannei
 Dir, Himmel, klag mein Noth,
 So mich tractiret meine Treu
 Verwundet bis in Tod.
 Aber Geduld, leid ich ohne Schuld,
 Gebt mir, ihr wilden Thier, doch Huld!
 Och sieh, was deine Lieb mir that,
 Verlorne Schäflein!
 Die Herd ich in der Wüste laß
 Und suche dich allein.
 Bin schwer verwund't, werd wider g'sund,
 Wenn ich dich wieder finden kunnt.
 (Geht ab.)

Die Schäferin allein. Schäferin
 singt.

Ach wo bist du hingegangen
 Daphnis, liebster Schäfer mein?
 Zu dir steht all mein Verlangen
 Ach, könnt ich doch bei dir sein!
 Schöner als ein Rosengarten
 Blühen seine Wangen roth
 Vor Lieb nicht ihn kannerwarten
 Ich verschmachte bis in Tod.

Geh ihn aufzusuchen fern,
 Selbst auch meine Schäflein
 Mich ganz traurig tun anplärren,
 Wollen fragen, wo er sei
 Treuer Himmel du mir gönne
 Durch die finstre Wüstenstrass
 Und anzünde Mond und Sonne
 Daß ich find den graden Pass.

Pöfir iwoiti tšči se snaidasch
 jes **Marinda** ischtischam te
 jes te ischtischam po usach Braidasch
 tšchie rastjo schuachtne Roschize
 al opounotšči wel pa opouna
 potšchiuasch pruti Sunzi wel pau singi
 ti tuoje Dutschize pasasch
 notre u Gudsach salanach.

Pa Wostina se ni uidat
 u trauntischach mad Roschami
 u gartni tamo se schischi
 mad animi ušjami
 al ti tai ja uolo mena
 kstischasch u terni noi u germonju
 strajchnu je wodasch okruanou
 glei da Leben lna iguwisch.

Mega Duz schlichem schltuo
 woda tšči tamo per nich
 ole ušla uadliga
 ichanostno use uetšajo
 šiste Nöbu tšchis me je usmit
 u tei Puschtschani nauarnei
 huiuo Sunze Staberna Luna
 Pot l nomu polaschita.

Jesus ti si b'u sountasch
 tapen gaischuan sapluan
 sternam kronan noi oruan
 staichschim Kriecham l smerti gnan
 jes pa tu knijem uposnana
 moje dni sim u igubo gnana
 Jesus nai da tuoja Kri
 ja uoi doug došti stori.

Dsch Dutschiza lu chpoluri
 wraš obuoga je podai
 mena woget sche u tei uri
 ujeni Suon od Suita sbai
 iponeni u tuojad juschnauach
 Supernostach noi Talschauach
 da sem jes na Kriechu umern
 šterylbuan Nöwu obperu.

Ihr beblumten Angerwiesen,
 Ich ruf mein' Geliebten zu,
 Mir **Chlorinda** macht zu wissen
 Wo er nimmt die Tagesruh;
 Wo die matten Schäflein weiden
 Wo, am Hügel oder Thal
 An Schatt- oder Sonnenseiten?
 Echo sagt's durch Widerhall.

Aber Daphnis ich nicht finde
 Auf dem zarten Blumenfeld,
 Noch an denen Ruhstattlinden
 Unterm grünen Laubenzelt.
 Ungefähr wird in der Wüsten
 Unter vielen Heckendorn
 Die verwild'te Bahn nicht wissen
 Hat sich mit der Herd verlorn.

Aber, aber alles schweiget,
 O Chorinda, deiner Stimm
 Niemand hier Gehör ertheilet
 Niemand sie zu Herzen nimmt.
 Ach, könnt ich mir Taubenflügel
 Wünschen, ihm zu fliegen nach
 Mit dem kleinen Rehezickel
 Jetzt und laufen ungemach!

Če primerjamo kostanjsko in krško pastirsko (ovčarsko) igro, vidimo, da se marsikje popolnoma strinjata, kar je označeno z razprtim tiskom.

V I. prizoru imajo vse kitice, razen predzadnje, nekaj skupnega. Ponekod je dosloven prevod. II. prizora, v katerem v slov. igri nastopita roparja, v nemški ni. III., IV. in V. prizor imajo zopet mnogo skupnega, ponekod je doslovno prevedeno. V. prizor je v slovenski igri mnogo

daljši. Kitica: „Jesus ti si bil sovražen — tepen, gajžlan, zapljuvan“, — itd. zveni kakor cerkvena pesem. Kje bi bil njen vir?

Poglejmo še, ali najdemo slične pastirske (ovčarske) igre tudi še drugod med nemškimi Korošci! Rudolf Waizer je objavil¹ vsebino pasionske igre iz Glanhofna, a ne omenja nikjer ovčarske pred- ali medigre. In vendar bi lahko sklepali, da je prišla na Kostanje iz sosesčine, iz Glanhofna. Pač pa nastopa dobri pastir z izgubljeno ovčico v pasionski igri iz Liesinga v Lesah² (Lesachtal).

Weinhold pravi: „Nach dem Prolog findet eine Höllenscene statt. Pluto, „der Herr und Gott in Stigis Reich“, rühmt sich seiner Macht, ist aber doch in großem Zorn, daß der Mensch Gnade hoffen dürfe und befehlt die Verführung der ganzen Menschheit. An Judas und Kaiphas sei schon ein Anfang gemacht. Astarot behauptet, daß schon jetzt die Mensehen ganz unterworfen seien und führt zum Beweise das Schäflein an einer Kette herein.

Dieses hat einen schwarzen Mantel über, einen stolzen Hut auf, „tritt ganz aufgeblasen herfür“, es rühmt sich seines weltlichen Lebens, will von Himmel und Hölle nichts wissen und nur ewig leben. Pluto fährt entzückt darüber von seinem Throne auf, und die Teufel schlagen alle an die Brust mit dem Schwure, nicht zu ruhen, bis alle Seelen verführt seien. Das Schäflein schläft ein, und der gute Hirt kommt das verirrte Schäflein zu suchen. Der Pilgram kommt und knüpft mit dem guten Hirten ein Gespräch an. Da erblickt der gute Hirt das Schäflein und weckt es. Erwachend sieht es die Teufel und erschriekt. Reue kommt über sein Herz und es wirft sich dem guten Hirten zu Füßen. Er macht es von den Banden los und gibt dem Pluto mit dem Stabe einen Stoß. Er führt dann das Schäflein über die Vorbühne und singt acht Verse. Mit dem dritten Auftritt hebt nun das Passionsspiel an.“

To poročilo dokazuje, da ta igra z našo nima ničesar opraviti. Igra o dobrem pastirju, ki jo je Weinhold priobčil str. 334 sl., je tudi drugačna.

Imena, kakor Pluto, „der Herr und Gott in Stigis Reich“, Astarot ter v naših igrah Daphnis—Wofin in Chlorinda—Klarinda kažejo na izobraženega avtorja.

Daphnis, Merkurijev sin, pastirček v Siciliji, je po mitu iznašel bukolčno poezijo. Vergilij je uvedel alegorično pastirsko poezijo pri Rimljanih. Ni treba, da bi bil Daphnis v V. eklogi l. 42 poveljani Cezar; v celi pesmi ni niti najmanjšega migljaja o tem, tudi ne dela besedna interpretacija prav nobenih težkoč. (Schanz, Gesch. d. röm. Lit.) Daphnis je, kakor poroča Donat, Vita, 57 R. Vergilijev brat Flaccus.³ Daphnisa ima Vergilij, kakor vse ekloge s IV. vred od Theokrita. Vse te Vergilijeve ekloge so kontaminacija, situacija je prenešena s Sicilije v gorrenjo Italijo, vsled tega tuintam prisiljenost!⁴

¹ Culturbilder aus Kärnten. Klagenfurt 1890, str. 55 sl.

² K. Weinhold: Weihnacht Spiele und Lieder aus Süddeutschland und Schlesien. Graetz 1853, str. 372 sl. „V Lesah“ sem čul od prof. Scheinigga in od slov. Ziljanov.

³ Theodor Birt, Erklärung des Catelcpton, str. 88.

⁴ Na te stvari me je opozoril kol. Sovrč. Hvala!

Cerkveni očetje in srednji vek so videli v dečku Vergilijeve IV. ekloge Mesijo.¹ V srednjem veku so vlili v bukolično obliko vsebino krščanske simbolike.

Friedrich von Spee (roj. 1591, umrl 1635 v Trierju) je zložil „Trutz Nachtigall“. V njegovi pastirski pesmi, kjer evangelijski dobri pastir išče izgubljeno oveo, je Izveličar Daphnis.

Laurentius von Sehnifis (roj. 1633 v Sehnifisu na Predarlskem, nekaj časa igralec na dvoru v Inomostu, umrl 1702 kot kapucin v Konstanzu), je izdal „Mirantisches Flötlein, oder geistl. Schäfferey“, v kateri Kristus pod imenom Daphnis vzbudi dušo Klorindo, ki se je v grešno spanje zazibala (1682).²

Na Koroškem so morale biti pesmi Friderika v. Spee in sorodnih pesnikov precej razširjene in so prodrle tudi v pasionske igre, kjer tvorijo lirične vložke. Kristus nastopa kot pastir Daphnis. Opitz je uvedel v nemško literaturo 17. stoletja ovčarsko-pastirsko igro. Ta se je tako priljubila, da je prodrla tudi v koroške pasionske igre, v katerih pretrga dejanje (medigra) ali pa tvori predigro, kakor v našem primeru. Človeška duša nastopa alegorično kot pastirica-ovčarica. Tudi Spee ima nekaj takih pietistično pobarvanih pesmi. Jezus — dobri pastir išče izgubljeno človeško dušo.³

Da bi bil Drabosnjak avtor tega prevoda, ni dokazano, ker ravno v najstarejšem rokopisu ta pastirska predigra manjka. Take ljudske igre so pogostoma prepisovali, dodajali so scene, prenavljali besedilo, zato je tudi prvotnega avtorja težko zaslediti. Arhiv celovške študijske knjižnice, ki hrani material koroškega nemškega odbora za nabiranje avstrijskih

¹ Pri interpretaciji IV. ekloge je bila vsa filologija skoro do najnovejših let kakor s slepoto udarjena. Brez števila bolj ali manj spretnih razlag se je pojavilo, dokler se ni s Skutschem uveljavilo mnenje, da je „puer“ potomec, ki so ga pričakovali od Oktavijana in žene mu Skribonije. A rodila se je hči, ne sin. Sveton, Aug. 63 pravi: „ex Scribonia Iuliam, ex Livia nihil liberorum tulit (sc. Augustus) cum maxime cuperet. Pesniku se je torej prorokovanje zmaličilo. A delea vendar ni uničil; saj je bila pesem spesnena iz takratnega hipnega razpoloženja in kot utrinek iz časovnega obilčja ima svojo vrednost. To mnenje in z njim celo zgradbo v temi tavašne interpretacije je zrušil R. C. Kukul, Römische Sackularpoesie, B. G. Teubner, Leipzig 1911. Z elegantno spretnostjo je dokazal, da stoje verzi 60—62 v rokopisih na nepravem mestu, da spadajo med v. 25 in 26 s čimer postane situacija naenkrat povsem jasna. Dokazal je dalje, da je pesem amoiboičnega značaja in s pravilno stavkovno analizo dveh, treh mest je temo čisto pregнал ter nepobitno dokazal, da je „puer“ Oktavijan sam.

² Glej Salzer, 693.

³ Kako sedaj predigro predstavljajo, o tem glej „Dom in Svet“ 1913, str. 157 sl. Letos so po dolgih letih o Veliki noči na Kostanjah zopet igrali Drabosnjakovo pasionsko igro. — O razvoju koroških nemških pasionskih iger je na kratko pisal Dr. Georg Grabe v Carinthia 1910, str. 89 sl.

narodnih pesmi, bi nam mogoče odkril še to in ono varianto in pokazal pot do prvega avtorja.

V drugi naši umetni poeziji je pastirsko pesništvo pustilo le malo sledov. Omeniti bi bilo pesmi: „Amynt na oči svoje Elmire“ „Pisanice“ (III, 48—50), zložil B. E. in „Stanovitnost“ v IV. neizdanem zvezku „Pisanic“.¹

I z v e s t j a.

Zagovorna knjiga Antona Petriča.

Zagovori zoper bolezni imajo svoj izvor v grozi, ki obide preprostega človeka, opazujočega naglo in nezadržno širjenje bolezni v človeškem ali živalskem telesu, ne da bi mogel kaj rešilnega ukreniti proti temu strahovitemu pojavu. V zavesti, da je vsak prirodni lek proti bolezni brez moči, se zateka k nadprirodnemu leku skrivnostnega zagovora. Strup, kačji pik, prisad, pšeno, opeklina, oteklina, odtok krvi, božjast itd. so bolezni, ki se zagovarjajo, bolezni, ki izredno naglo učinkujejo, povzročajo grozovite muke in telo strahovito pretresajo in pačijo.

Umetnost zagovarjanja je velika skrivnost. Ta skrivnost se ohranja le v poedinah rodovinah po ustnem sporočilu, ali pa po skrivnostnih »črni« zagovornih knjigah, v katerih se po ljudski veri nahaja mnogo čudnega in skrivnega. Zagovarjalci skrbno skrivajo svoje skrivnosti pred vsakim tujcem. Fr. Erjavec pripoveduje,² da se je često menil s takimi zagovorniki, ali od nobenega ni bilo zvedeti čarodejnih besed, katere govore ob takih prilikah. Zato je tudi slovstvo v tej panogi narodopisja zelo pičlo.³

Slučajno sem dobil v roke zanimivo zbirko zagovorov. Zanimivo na zbirki je pred vsem dejstvo, da je ni spisoval za zbiranje narodnega blaga navdušen izobraženec, temveč da je to prava »črna knjiga«, iz katere je zagovarjal Anton Petrič. Odtiski prstov na skrajnih straneh knjižice in ob robu notranjih listov pričajo, da se je knjižica mnogo rabila. Na prvi strani je napisano z lepo nemško pisavo: Daß Buch dem Anton Petrizh.

¹ Glej Šlebing, Pisanice, prvi pesniški almanah. Izv. II. drž. gimn. v Lj. 1905/06, str. 18.

² Letopis Mat. slov. 1882/83, str. 337.

³ Glej o tem predmetu! Fr. Erjavec, Iz potne torbe. Letopis Mat. slov. 1882/83, str. 337. — J. Navratil, Slovenske narodne vraže in prazne vere. Letopis Mat. slov. 1894, str. 176. d. — Dr. Karol Štrekelj, Slov. narodne pesmi, III. d., str. 206—212. — Dr. Ivan Grafenauer, O Duhovni brambi in nje postanku. Časopis za zgodovino narodopisje. L. IV. 1907, str. 3. d. — I. Košťál, Sieben Beschwörungsformeln (beside oder zagovori) aus dem slow. Teile des Küstenlandes. Zeitschrift für österr. Volkskunde. Jahrg. XVIII, 1911, str. 171. d.

Ihm Jahre 1840. Zagovori so pisani s črnilom v lepi in razločni bohoričici. Pisal jih je nekdo, ki je bil pač v pisavi, ne pa v pravopisju dobro izvežban. Zagovor proti božjasti je napisal Petrič sam s svojo okorno roko v bohoričici. Zadnji odstavek o strupu in o zdravilih je pripisal nekdo drugi v gajici.

Raba črk za sičnike in šumnike, ločil in velikih začetnic je zelo nedosledna, to sem spremenil, kakor zahtevata jezik in smisel, v ostalem pa ponatiskujem rokapis, kakor je pisan.

* * *

Te bukve so za bolezni, moj Kristian! Al prosi Boga za pomoč, poklekni pred britka Martra, zaupaine¹ prosi Boga za pomuč in moli ta molitu, ta perva je postaulena. Potem zgovori zamerkliu u božim strahu prisat naprej per usaki bolezni, potem tu drugu, kar je. Zgovori use po trikrat. Kader zgovoriš, moli ti, al pa ta, kirmu zgovoriš, 3, al 5, al 7, kakor je več bolezni, moli Očenašeu in Ave Marija. Usaciga kompli taku: U imenu Boga † Očeta in † Sina in † svetiga Duha. Amen.

Molitu.

O ti dobrotlevi, usmileni Bog, te ponižnu prosim, usmili se čez mene boziga grešnika. Jest te prosim iz celiga serca za odpušanje mojih grehou, tudi tebe, usmilena Marija Divica; jest tebe prosim, de ti od tvoiga usmileniga Jezusa odpušajne mojih grehou izprosila mi bodeš, skuz Jezusa Christusa, Gospuda našiga, kir stabo živi in kraluje, Bui od vekomej do vekomej. Amen.

O dodeliuc nam useh gnad, usmili se čez me, tojga služab,² daj mi tojo gnado, de jest use zaveze odvezati znam in zamorem, kir jeh ta huda bolezen darži, skuz Jezusa Cristusa, Gospuda našiga, tvojga Sina, kir stabo živi in kraluje od vekomej do vekomej. Amen.

O moj Bog, poglej u tojmu Imenu, h tvoji časti, reunim dušeni zveščanju, saromakom h pomuč, sam si naprej uzeu, tebe prosim, o moj Bog, de angelce pošleš nam pomagat, de mi bo ta huda bolezen pokorna. Jest zaukazujem skuz toja pomuč, de ima bežat proč, skuz toje s: lme in skuz s: Križ. Amen. Cristus † regera, Cristus † premaga, Cristus † je kral useh stvari, Cristus † je usega premagliu. Bog bodi na useh krajih iz nami bogim; o Gospud, usliši molitu tojga služabnika. O Gospud, bodi iz nami; o sveti Gospud Bog, hiti nam pomagat. Čast bodi Bogu Očetu in Sinu in s: Duhu, kokar je j. t. d. Amen.

Žegan † Gospud Boga † Očeta, žegan † Gospud Boga Sina, žegan † Gospud Boga s: Duha čez nas pridi, uselej ostani per nas. Amen.

Te 3 s: Peršone, te imajo tebe, huda bolezen, proč odgnati; ja, ti se u kratkim času N: pobrati moreš; tudi te jest zarotim skuz pra: s:³

¹ zaupaine = v zaupanju; — ² služabnika. — ³ pravsote = presvete;

Divice Marije ne¹ čistga spočetje in visoka¹ čast in brumnost, zdej skuz no² meni gnado dodeli, nenni³ lastni sin Jezus Kristus, tebe, huda bolezen, proč odgnati. N:, de moreš bežati, ja te parsilim skuz Gospuda našiga Jezusa Cristusa. Amen.

Jest tebe zarotim skuz besede našiga Izveličarja Jezusa Cristusa, meni je moč dana od tiga narvikšiga, tebe, huda, strašna bolezen, pod moj jarm te deniti, ja, ti zmeram pod mojim strahom biti moreš, ker te je meni sam Bog čezdau, de mi moreš pokorna bit, krotka, polileuna, brez use škode in strahu duše in telesa. Skuz povele božje te parsilim, de me bogat moreš; posebnu ti zaukažem in zarotim tebe, pokorna bolezen, skuz ta s: nadoužna Crij in tel 7 Besedi in teh pet Ran Jezusa Cristusa, Gospuda našiga, kir je za nas svoje s: Crij preliu, ja, bežati moreš, vedijoč⁴ uzem proč, kir te jest silim skuz s: Trojico. O Gospud Bog † Oče pridi, o Gospud Bog † Sin pridi, o Gospud Bog † s: Duh pridite nam na pomuč. Amen.

Jest skuz usa pomuč božje, kir je meni dana per s: Karsti, zaukažem tebi, huda bolezen, ti mene moreš bogat in meni pokorna bet zdej in usaki čas, uselej, nimar. Amen.

En grozan močan sveti žegan.

Ujmeni Boga, mir našiga Gospuda Jezusa Cristusa, katera s: Stran je sulca⁵ prebodena, obvari nas † skuz te s: Žeble, kir so ble roke in noge našiga Gospuda Jezusa Cristusa prebite; obvari nas † skuz nebesa, zemle, planete; obvari nas † skuz ta dan in noč; obvari nas † skuz to Truplu in Cri našiga Gospuda Jezusa Cristusa, obvari nas † ujmen † † †. Amen.

Prisat.

Jest zgovorim tebe, prisat, od useh strupenih luftou, ti moreš jet proč u: 7: urah skuz s: Cozm. in Dam. O ti sončni, ognenj, rudeni, zmarzli, ledeni prisat, peidi von z od kože, jest tebi zapovem skuz uso moč božjo, kir obena kerščanska kri ne doide. — 3.º N:, ti ludi prisat, moreš jet proč. Ujmen † † †. Amen.

Strup.

Jest kličem vas, s: patrone in pastirice teh červiču al kač, na pomuč za use, kar škoda delajo ti žival, in tebe, s: Šempas in Jezusa in Marije, pomagajte meni. Jest zarotim tebe, strup, poidi von z te živali N: u kače al červiče, naj bo martu al živu, maihan al velik, kral al poglavar, glušč al slepec, kušer al palk, špičmah al škorpijon, kar je starpene žival, use⁷ moreš, use, strup proč od N:, ti strup, od kir si paršu, ke moreš

¹ nje; — ² njo; — ³ njeni.

⁴ vidno; — ⁵ s sulco.

⁶ Trikrat — v vse.

jet na usa strupena živau. Kokar je rekla Mati božja, rečem tudi jest, s: Šempas, zakaj ti ne ferderbaj le te žival N.: Jemli dol, dol, še bel hitru, kokar zakoinska žena za svojim možem gre. Pomagaj meni Bog † Oče, Bog † Sin, Bog s: † Duh. Amen.

Ogen.

O vi s: patroni, s: Lorenc, s: Farjan, s: Fitež,¹ jest use kličem na pomuč u ti veliki uročini in spečenini, kir ste vi usi skuz velika uročina in spečenina martrani bli. Pridite meni na pomuč u ti veliki spečenini in o s: N: pridi na pomuč. Ujmeni † † †. Amen.

Šan.

Jest tebi zapovem, ti hudi šain, moreš jet proč od tiga skuz s: Ran, skuz ta nadoužna Cri, skuli teli 7 Besedi Jezusa Cristusa, Gospuda našiga. Jest tebe, šain, zarotim, de moreš jet proč od N.: U imenj † † †. Amen

Ured.

[Uzami šnita kruha, govori nain]. Jest tebe zarotim per moči boži, per človeškim postainj Jezusa Cristusa, de ti se imaš proč pobrati od tiga N.: de tu zrauje tiga života gori gre, glih kokar je Jezus Cristus, naš lubi Gospud, gori šov na deru tiga s: Križe, je use človeštvu odrešu; glih toku odrešim jest tebe, N.: od tvoje bolezni. U imeni † † †. Amen.

Gliste.

[Govori na kruhi]. Jest vas, gliste, poznam in zavežem, kokar je Jezus Cristus, naš lubi Gospud, ta peklenska pošast poznov in zavezov na s: Križi, je odrešu ceu svet; toku odrešim jest tebe, N.: od teh glist. U imenj † † †. Amen.

Cri.

Stoj, kri tiga života N.: kokar je obstau Jordan, kir je peršu s: Joannes k nemu s Cristusam, kir ga je kerstiu Jezusa; glih taku obstati moreš ti, cri tiga života N.: U imen s: Cristusovih Ran, u imen te s: nedoužne Cervi Jezusove, u imen usiga Cristusoviga terpleina. U imeni † † †. Amen.

Criu.

Oče je malnar, sin je malnar, od sinova siu je, usi so malnari; na suini² vodi so kamne ustauili, de stat morejo. Jest tudi tebe, keršanska kri N.: ustavim, de stat moreš in stoi, kri, temu N.: U imeni † † †. Amen.

Bodlaj.

Jest vas, bodlaj in targaine, zgovorim in zarotim skuz ta bodeče ternava Krona, skuz te 3 ostre Žeble, skuz ta ostra Sulca, kir je Jezus Cristus za nas volnu razboden in raztergan biu, skuz usa moč božje. Jest wam zapovem, vi, bodlaj in tergaine, morete jeinet proč od tiga N.: U imeni † † †. Amen.

¹ Sv. Vid, Vitus. — ² silni.

Oči.

Jest te zgovorim in zarotim tebe, bolezen teh oči, skuz martra s: Lucije, kir so bli ne s. Oči iz ne s. Glave živi skopane in zderte, jest te zarotim skuz divica Marije nie čistu spočetje, skuz nje velika čast, obdaržana brumnost; s taboj prosim, o Mati Božje jen s. Lucija, pridita men na pomuč in temu N: u ti boleznih teh oči. Peidi proč, ti bolezen, z oči. U imeni † † †. Amen.

Zobe.

Jest kličem na pomuč, o s. Polona, kir so bli tebi tvoji zobje iz ust zrovani in skopani, ti si velika martra prestala. O Marija 7 žalosti in s. Polona, pridita meni na pomuč. Jest te zgovorim in zarotim tebe, bolečina teh zob, de se moreš pobrati proč od tiga N:. U imenu † † †. Amen.

* * *

Božjast.

Jest uas perosim, s. Gašper, s. Boltežer, s. Melhar, s. Balantin, usa nebeška deružina, perstopite pred Tron božj, prosite z mana Boga, de ukroti steršna božjast temu N:. Je te perosim, o veliki Bok Saboth, ti ueiš useh sarc misu, ti naš Oče.

Strup beš proč, jest keršen N: člowek, jest tebe sgovorim. Strup beš proč, si panan od mene.

Zagoučič špiřetus in kafa in lašk ole; al pa soliter in lašk ole, al pa purfel. Za kri, če goued ščije, orihov cuitie.

Priobčil dr. Nikolaj Omersa, Celje.

Srednjeveški zagovori v ljubljanski licejki.

I.

»b. a. e. n. c. d. e. l. m. l. n. n. u. n. s. i. i. i. † In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. Sanctus Petrus dum sederet supra petram marmoream, misit manum ad caput et dolore dentium contristabatur. Venit Iesus et ait: quare contristaris Petre? Ait: venit vermis migraneus et devoravit dentes meos. Et ait Iesus: Adiuro te, vermis migranea, ut exeas et recedas et ultra famulum Dei enim non ledas. Amen.«

Na prvi strani tretjega zvezka rokopisa na pergamentu, ki obsega Gregorija Velikega »Libri moralium« (sign. št. 8) in ki ga je v drugi polovici XII. stol. napisal cistercijanec Bernard v Stični. Zagovor je poznejša roka prečrtala navzkriž. Njegov prvi stavek je rudimentaren ostanek one vrste »magičnih alfabeta«, ki jih je obdelal Albrecht Dieterich (Kleine Schriften, hg. v. Rich. Wünsch. Leipzig. B. G. Teubner. 1911). V tekstu pa kaže tipično strukturo zagovorov, ki najprej podajajo epično zgodbo, konkreten slučaj, kedaj je ta zagovor prvič pomagal, nato pa njegovo pravo besedilo, ki pomaga pri vseh slučajih. Značilno je, kakor tudi pri št. II., da prehaja njegova proza v verze.

II.

a)

Contra tempestatem.

»In nomine domini nostri Iesu Christi, qui coelum et terram fecisti, et flumina Jordanis benedixisti, in quibus baptizare voluisti, manum tuam in cruce posuisti. † benedicere † et sanctificare digneris nubem istam, quam ante me video, ut ter angariata potestas daemonum impunis deficiat. † circumdet te Pater † circumdet te Filius † circumdet te Spiritus Sanctus. † dividat te Pater † dividat te Filius † dividat te Spiritus Sanctus. † destruat te Pater † destruat te Filius † destruat te Spiritus Sanctus. Dicatur tribus vicibus et legas Pater noster tres.

b)

† signa † te † signa † temere † me † tangis † et † angis †.

† potentia dei Patris † sapientia dei Filii † virtus Spiritus Sancti defendat hunc famulum N. a febre cottidiana, secundana, terciana sive quartana per merita et virtutem Sanctae Emfrosinae. In nomine Patris † et Filii † et Spiritus Sancti †. Dicat paciens V Pater noster in honorem quinque vulnere Iesu Christi.«

Na prvi strani 59. lista rokopisnega zbornika na pergamentu iz srede XIV. stoletja (sign. št. 34). Prvi zagovor je napisala nekoliko poznejša roka, naslov in zadnja dva odstavka pa mnogo poznejša. Oba zagovora kažeta že mnogo mlajše lice ko št. 1.; zadnji je po vsebini in obliki že precej podoben modernim rimskim eksorcizmom in blagoslovom.

Tekst tukaj priobčenih zagovorov je podan z razrešenimi abrevijaturami in v moderni transskripciji, opis rokopisov po elaboratu dr. Milka Kosa. Zadnji zagovor stoji napisan na palimpsestu; skoro se zdi, da je nekdo skušal prvotni tekst izradirati, da pa se mu to ni posrečilo v popolni meri. Zato je nekdo pozneje še lahko prvotni tekst restauriral.

Dr. Joža Glonar, Ljubljana.

Nekatere slovenske tujke.

bâcelj, clja, m. Pfropf aus gefaseter Leinwand. — Nem. Weizel, m. Charpiebausch; weizeln, schw. V. einen Charpieverband an- und umlegen, Unger-Khull SWS 629; Weißel, m. Charpie, Schmeller-Fro-mann BWB II, 1021; Waizel l. c. 1059; sinonimna beseda je Meißel, fem. Charpie, od stvn. meizan, kr. glagol hauen, schneiden, Weigand-Hirt II, 162 — Novejša sposojenka, ki predpostavlja nem. dial. wüzl; oblika fâcelj (Pleteršnik), m. je kontaminacija s fâcelj, m. Schoppnudel.

bûcek, cka, m. Knospe, Vorsatz der Wirbelsäule; pûcek, cka, Knopf, Knüspchen; bûcelj, clja, m. Spitze des Fingers, Strickstock; bûcika. bûcka, f. Stecknadel, Knopfnadel; bûckati, am, vb. impf.

stecken. — Nem. Butzen, m. Klumpen, verdickte Feuchtigkeit in Nase, Auge, einem Geschwüre; Schnuppe am Licht, Kerngehäuse im Obst. Srvn. butze, m. (redko), Klumpen. Sorodno in sinonimno je švic. bôcke, 'Butzen'. Po Klugeju Et. Wb.⁹ 80 se je razvil Butzen iz *bugze, bûgaz, bôcke iz *bauggjô. Z guturalnim sufiksom -kê (mask.) in -ka (fem.) so tvorila narečja deminutivne oblike; k puštn: kor. dial. pitškn, f. Lessiak, Die Mu. a. von Pernegg PBB XXVIII, 94; švic. butschgi, naucum, res nihili, Grjebis, Grimm DWB II, 578. Od tod slov. pička, f. Obstkern, Traubenkern. Obliki deminutiva švic. bätzgi odgovarja slov. pečka, f. Obstkern. Prim. Mikl. Et. Wb. 269.

buncelj, clja, m. Nocke, eine Mehlspeise. — Št. n. Buntze, fem. Buntzen, m. 1. Fäßchen, faßartiges Gefäß; 2. Krapfen gewisser Form und Gattung; 3. Blutwürste, SWS 129. Glej Grimm DWB II, 531 bunze, bunzen, m., VII, 2243 Punze (it. punzone, l. punctionem).

búrovž, m. veliki b., der Wagen, der große Bär (Sternbild). — Nem. Fuhrachst, fem. schweres Fahrzeug, schwerer Wagen. Unger Khull Steir. Wortschatz 257. Achst, fem. Achse l. c. 11. V slov. spojojenki je vrinjen v pod vplivom besed kot rotovž, mostovž i. t. d. Prim. še Fuhrmann, m. Arcturus im großen Bären, Grimm DWB IV, 1, 470; koroško slov. hervór, m. Fuhrmann, Polstern, Jarnik Et. Lex. 229.

cícati, am, vb. impf. 1. mit stumpfem Messer schneiden; 2. langsam, saumig etwas tun; 3. schwerfällig gehen. cíca, f. die Staudensense; eine schlechte Handsäge. — nem. zitzeln, vb. stückeln, zerstückeln, in kleine Teile verstreuen, Unger-Khull SWS 650; tir. tschikln, verb. klein zerstückeln; trident. çicola ritaglio, çicular, tagliuzzare, lat. *ciccula. Gamillscheg, Über Lautsubst. 183.

čmiga, f. gepanschte oder verdorbene Flüssigkeit; šmiga, f. der Aufputz, Zier, Schein; šmigati, am, vb. impf. aufputzen, zieren. — Srvn. smicke, schmicke, f. Schminke; smicken, schmiken, vb. schminken. Nem. besedo izvajajo iz grškega smēgma, n. Salbe, lat. (s)migma, Weigand-Hirt II, 751.

čugrl, m. Kalb. Št. Ilj. čúkec, kea, m. isto; čúkica, f. Kälbin. Gor. Sv. Kungota (nad Mariborom). — Srvn. sūgen, kr. glagol. sesati; nvn. suckeln, šibki glagol. in kleinen Zügen saugen (intensivum). Švicarsko tschugen, verb. saugen; Sūgl, n. säugendes Tier, bes. Lamm, Kalb, Ferkel, Schoepf, Tir. Id. 720. Tschugel, Tschigel, n. Stierkalb, Fohlen. dem. Tschugerl, Tschigerl, n. Unger-Khull SWS 179; tirol. Zucken, f. junge Kuh. Trstenjak, Kres 1884 319.

čûna, f. ein großes Schwein, čúnja, f. Schwein; čúnjek, njka, m. schwarzes, männliches Schwein; čúnka, čúnjka, f. Schweinchen, Tintenklecks. čúnjoga, f. weibliches Schwein. čena, f. schwarzes Schwein, Jan.—Bart. Pri Čehih: čuna, čunka, f. Sau, Tintenklecks.

čunče, n. Spanferkel. čuníkl Ruf für Schweine. čuním klecksen. Od navedenih ne smemo ločiti naslednjih besed: slov. súně, eta (izgovori sŏne), m. Schweinskerl, Virštanj. sŭnoga (ŭ), f. ime svinje, prim. čúnjoga, Sv. Mikl. sŭnem, sŭnoti, vb. impf. posŭnoti, vb. pf. požrešno jesti, svinjsko jesti; sunljáti, ám, sŭntati, am, vb. impf. gierig essen; sŭnež, m. Vielfraß, gieriger Esser. oblosŭn, adj. gefräßig, unmäßig. sŭl sŭl povelje svinjam, da gredo v hleve. — Med Nemci: tir. Tschlunel, Trstenjak Kres 1884, 321; Tschonke, f. moravsko nem. Besede z začetnim s so starejše kot one z začetnim č, ker kažejo preglasni vokal ŭ. — Neznanež izvora. Prim. Štrekelj, Denkschr. 15.

dělník, m. Mordskerl Sv. Miklavž. — Prim. s. h. děli, indekl. kŭhn; dělija, m. leicht bewaffneter türkischer Reiter, Held; bg. delí, adj. toll, kŭhn. Osm. deli, toll, wild; pl. deliler »die Tapferen«, früher eine unregelmäßige Truppe zu Pferde, Berneker Et. Wb. 183.

drēmša, f. in dremšalnik, Dreizackiger Knüttel, mit dem man Trauben zerstückelt; drēmšati, am, vb. impf. Trauben zerquetschen. — Prim. št. n. Trenchel, m. Knüttel, Unger-Khull SWS 170; Trenze, fem. dreizackige Mistgabel. Kaltschmidt, Gs. Wb. d. deutsch. Spr. 983.

dŭp, m. Knollige Mehlspeise; koruzni dup. Sv. Mikl. — Št. nemško Düppel, m. Holznagel, Balken, Klotz, Beule. Unger-Khull SWS 180. Srvn. tŭbel, m. stvn. tubili, n. Zapfen, Keil. V slov. sposojenki je odpadel -el, ker se je smatral za zmanjševalni sufiks. Prim. Štrekelj LMS 1896, 145.

facelj, clja, m. Schoppnudel; fácek, cka, m. isto, — Nemške besede: phatelât, phadlât, phâlât in phacelât, phacelât, spol? Pfaunzelt, eine Speise in der Osterwoche, pistatum izhajajo iz srednje lat. patēllata, f. izpeljane iz patēlla, ponvica. Nepričakovan je prehod latinskega medvokalnega t v gemin. afrikato zz (cc: Braune, Ahd. Gram. § 159, 3. op. znamenje za geminirano afrikato). Prim. Schmeller-Fromann, BWB I, 428, Lexer HWB I, 220, Anz. f. d. A. XXXIV, 209. Arch. f. sl. Phil. XIV, 522, LMS 1896, 144, Archiv XXXIV, 53.

ficko, m. Vorlauf, Vorlaß; sinon. beli cvet, dimec. Sv. Miklavž. Slk. moravsko ficko, m. 1. Kofent, Mittel-Hinter-Nachbier, patoky; 2. ein, leichtfertiger Mensch (češk.) — Neznanež izvora; prim. nem. Finkeljochen, m. Fusel, schlechter Kornbranntwein; finkeln, vb. (rotwelsch) brennen. Kluge, Et. Wb.⁹ 134.

frŭht, a, m. belokr. — prŭht, a, m. Plet. 358. Race. — Srvn., frulit, st. f. Geschlecht, Stamm.

gâjžla, f. koroško sl. haižŭa. — Stvn. kaisala, geisila, geisla, srvn. geisel, st. schw. fem. in odgovarjajoči glagol geiseln, schw. V. so bili opetovano sprejeti v slovenščino. a) ježla (Murko, Besedu. 111) iz srvn. — ei; prim. štaj. plêha, f, koroško plêha, nem. Bleiche; o kor. jižla, f. glej Štrekelj Denkschriften 24 (srvn. oblika je nastavljena po-

motno). b) gājžla iz nem. dialektičnega prehodnega vokala — aə <— ai v kakem a. jevem narečju. c) štaj. gojslāti, am in goslāti, am, vb. impf., plagen, martern; slov. -oj- reproducira nem. dial. — oae (prehodni vokal v razvoju srvn. — ei > dial. — oa, Lessiak PBB XXVIII, 79. Narečja imajo oblike z geiseln, geischeln in geißeln.

geruš, jeruš, heruš, m. starker Schnaps. — Bav. nem. Rausch, m. Weingeleger, BWB II., 155. Nastaviti je tedaj: Ge-rausch.

hápiti se, hâpim se, vb. pf. hâpati se, hâpam se, vb. impf. etwas beginnen, in Angriff nehmen; beginnen. Tudi hâpniti, hâpnem se, vb. pf. hapljevâti se, ûjem se, vb. impf. Hâpkači pl. so prebivalci Slov. goric in bližnjih področij, ki rabijo te glagole. — Starobav. *anhafen (prim. 3. sg. ind. arhafit Pa, Schatz, Altb. Gramm. § 138) je dalo v slov. prvotno hâbiti, im, vb. impf. (Caf pri Pleteršniku), nato hâpiti, im. Oblika (un-)haben, mestu heben, g. hafjan, je srednjenemška.

J. Kelemina, Ljubljana.

Slovarski doneski iz brežiškega okraja. Pod tem naslovom sem pričel s pomočjo vseuč. prof. dr. Rajka Nachtigalla v XI. letniku »Časopisa« zbirko besed, ki jih nisem našel v Wolf-Pleteršnikovem slovarju. Naj sledi tukaj nekaj popravkov in dodatkov. Omenim tudi, da so morala že v omenjeni zbirki izostati vsa diakritična znamenja za kakovost samoglasnikov, ker tiskarna nima dotičnih znakov.

a) Popravki.

Namesto drobolét(ov)ins beri: drobolet(ov)ina.

Maveljc = nem. Auster: schwamm.

Pri besedi nadati dodaj: Prim. Štrekelj, Nar. pesmi I, str. 575 v opombi.

Pri besedi nástrč dodaj: lat. nasturcium, ii, eine Art Kresse.

Namesto orestovati, — ujom beri: — ujem.

Namesto podomuka beri: podsmuka.

Pri besedi ponorsko dodaj: krog Rogatca »ponoroma«.

Pri besedi sekorde dodaj: Prim. lat. socordia.

Pri besedi simujster črtaj: »sem oster«?, ter vstavi mesto tega: samostrel.

Namesto torbí beri: trobí.

Pri besedi vajer dodaj: Prim. nem. Weiher.

b) Dodatki.

bajce, eta, n. = tele (v otročjem govoru)

berlôntati, am, vb. impf. durchstößern

čóratí, am, vb. impf. neumno gledati, schütteln, rütteln; prim. Pl. drmastiti in drmati

duc, a, m. Flaschenmündung

durn, a, m. Flaschenmündung; prim. Pl. durnjak

hor, ja, m. = dihur

kašlútati, am, vb. impf. pokašljevati; tudi v lrv. Zagorju

konj, m. hrbtina kost pri perutnini

krepčáti, am, vb. impf. majati (ako hoče kdo izdreti kako stvar)

odúrniti, em, vb. pf. (izg. odvórt) popustiti, omehčati se (o ledu, trdih čevljih)

okrepčáti, am, vb. pf. = pribl. okreniti 2 Pl.: starr werden (zlasti o kuhanem krompirju)

ositen, adj. = siten

peterjól, a, m. petrolej; Šašelj, DSv 1915, št. 4: petrólíja
 postráha, e, f. za eno postraho imeti česa pri hiši = za skrajno silo
 skomókati, am, vb. impf. godrnjati, tožiti (Slomšek, Zbr. sp. IV., str. 45 skomucati); prim. Pl. skomucati, skomukati
 snažno, adv. zelo močno
 sprinesti, em, vb. pf. izpolniti se (o sanjah)
 storjén, adj. že narejen: kupil je storjeno obleko
 špetíрати, am se, vb. impf. pričkati se
 tîrna, e, f. pleve; prim. Pl. ternica
 zabrúndan, adj. zelo debel, zatečen; prim. Pl. brúnda
 zlódití, im koga, vb. pf. zvabiti
 žvelo, a, n. nepridiprav, nerodnež.

Martin Avšič.

Slovstvo.

Jelenič dr. fra Julijan: Povijest Hristove Crkve. I. knjiga (God. 1—313) Leks. obl. Str. XLVIII, 194. Zagreb, 1921. Tiskara C. Albrecht. C. 25 Din. Knjiga se dobiva naravnost pri pisatelju, franjevački samostan v Zagrebu.

To je pri nas prvi poskus občne cerkvene zgodovine v velikem slogu. Namenjena je pred vsem slušateljem teologije na naših višjih šolah, a tudi izvenšolskim krogom bo knjiga dobro došla, ker kdor se količkaj bavi z zgodovino, potrebuje vsak čas orientacije v cerkveni zgodovini, ki smo jo morali doslej iskati navadno v tujih delih, a ta se mnogokrat le površno ozirajo na našo domačo cerkveno zgodovino. Prav zato se nam zdi potrebno, pomuditi se v našem historičnem glasilu nekoliko pri tej knjigi. Prvi zvezek obsega le starokrščansko dobo do Konstantinovega edikta. Zistem in razdelitev sta več ali manj ista kakor pri drugih enakih knjigah. Naravno je, da je pisatelj imel premagati razne poteškoče. Dobrohotno opozarjamo tu na nekatere deloma stvarne, deloma metodične nedostatke, s tem namenom, da se v naslednjih zvezkih ali v drugi izdaji to in ono spopolni.

V Uvodu podaje pisatelj dokaj obsežno cerkveno-historično literaturo; natančne popolnosti dakako ne moremo zahtevati, od subjektivnega stališča je tudi v znatni meri odvisno, katera dela se sprejmejo v seznam, in katera ne, vendar nekatere dela neradi pogrešamo. Le nekaj vzgledov! Na str. XXVII. našteva le dvojne nemških bogoslovskih enciklopedij, o silno razviti francoski enciklopedični literaturi ni duha ne sluha. Prezrl je tudi rusko bogoslovsko enciklopedijo Glubokovskega i. dr., ravnotako češko: Slovník Bohovědný, ki sta ga Tumpach in Podlaha začela objavljati l. 1909. V obče se na rusko, poljsko in češko cerkveno zgodovino premalo ozira. Istotako ne pride nikjer v poštev važen Cabrolov Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie. Za cerkveno zgodovino slovenskih dežel zelo važne zbirke listin Zahna, Jakscha, Hauthalerja niso niti omenjene. Pri nekaterih pisateljih so našteje manj važne reči, večje pa izpuščene, n. pr. na str. XLVIII. omenja moj čisto prigraden spis o blagoslovitvi salezijanskega zavoda v Veržeju, 594 str. broječo knjigo »Trg Središče«, ki obsega znaten del iztočno-štajerske cerkvene zgodovine, pa je izpustil.

Začenjajoč pripovedovanje zgodovine, nam podaja najprej »konture kulturnoga položaja u vrijeme Hristova rođenja«. Tukaj bi »materijalno kulturo« trebal vzeti pod specifično religiozno-etičnim vidikom; za cerkveno zgodovino je precej

brezpomembno, povdarjati, da so Rimljani imeli parne in vodene kopeli, pač pa bi trebalo pokazati v markantnih potezah, kako je napredujoče bogastvo vplivalo na propadanje religioznosti in moralnosti. K materijalni kulturi spada pač tudi trgovina, ki je bila za razširjanje krščanstva v dvojnem oziru merodajna, prvič so trgovci, vsaj v neki meri, bili raznašalci krščanskih idej, drugič pa trgovski stiki in poti kažejo smer, po kateri se je krščanstvo širilo v razni pokrajini. Pri takratni filozofiji bi bilo treba postaviti bolj v ospredje skeptične struje in tendence k univerzalizmu. Premalo je obdelan za staro krščansko zgodovino važen Mitrov kult; v tem oziru temeljnega dela Cumont-ovega pisatelj niti ne omenja.

Članek o življenju Kristovem nas ne zadovoljuje, ima preveč homiletičen značaj; kar nam tu pisatelj podaja, bremo v navadnih bibličnih zgodbah. Velika nemška zgodovina Hergenröther-Knöpfler se sploh ne spušča v pripovedovanje Kristovega življenja, češ, o tem se je razvila že posebna teološka disciplina, Kristovo življenje je tako bogato, obsežno in veličastno, »daß die Kirchengeschichte darauf verzichten muß, es zu behandeln«. Če se je pa že autor lotil tega predmeta, bi ga bil moral obdelati pod vidikom velikih historičnih vprašanj o mesijanski zavesti v Kristu in socialnem značaju od njega ustanovljene religije-cerkve.

Na str. 110 pravi o Hipolitu, da je »umro po svoj prilici u progonstvu«, pozneje na str. 171 pa ve čisto določno, da je umrl mučniške smrti na otoku Sardiniji l. 235, kakor je Döllinger dokazal že l. 1853 (Hippolytus und Kallistus, Regensburg), katerega dela tudi autor ne omenja. — Razmotrivanje o ustroju cerkve in o primatu, v tej obliki, kakor ga podaja pisatelj, spada v splošno dogmatiko, zlasti eksegetično vprašanje glede tekstov o Petrovem primatu (str. 121); listorik ima le to nalogo, da pokaže, kako se javlja cerkvena organizacija v prvih treh stoletjih. Arheološki dokazi za primat Petrov in njegovo bivanje v Rimu so izostali.

Iz metodičnega stališča je nedopustno pozivanje na vizije Katarine Emerich (str. 14). Opetovano autor navaja drugotne vire mesto prvotnih. V poljudnih ali tudi navadnih učnih knjigah se kaj takega lahko dopusti, v visoko historičnem delu, kakor brezdvomno hoče biti naša knjiga, ni dopustno, da n. pr. Plutarha citira po Bulsanovem »Compendium theologiae«, in tako se v knjigi opetovano mesto prvih virov navaja Hergenröther-Knöpfler, Wetzer-Welte ali Buchbergerjev leksikon itd. Za znan Ciceronov izrek, da ni tako divjega ljudstva, ki bi ne poznalo ideje božje, ni naveden vir (str. 3); nahaja se v Tusc. disput. I. 13, n. 30: »De nat. deor. I. 17, n. 44; II. 4, n. 12; De leg. I. 24.

Slovenskemu čitatelju se tudi nekam čudno zdi, kako more pisatelj — rojen Bošnjak — zapasti v germanizme, kakor: pokloniti vjerovanje (str. 89) ali: razlog ležaje u tome (str. 144) itd. Tudi drugače je v knjigi več nerodnih besed in oblik.

Želimo, da se pisatelju posreči, započeto delo dvigniti na višino današnjega historičnega znanstva in ga na tej višini izpeljati do konca. F. Kovačič.

Egger Rudolf, Führer durch die Antikensammlung des Landesmuseums in Klagenfurt. Herausgegeben v. österr. arch. Institut. Wien 1921. Str. VII, 122 s 100 slikami v tekstu in s karto. C. 15 M.

Za Oglejem, Karnuntom, Zadrom, Puljem in Efezom dobi sedaj tudi koroški deželni muzej svojega vodnika za starinoslovsko zbirko. Sestavil ga je tajnik avstr. arheol. zavoda in priv. docent na dunajskem vseučilišču za rimsko starinoslovje dr. R. Egger, ki je uspešno sodeloval pri izkopavanju in raziskavanju starorimskega Norika ter bo znan tudi našim čitateljem (gl. Časopis XIV, 1918, str. 120 i. d.).

Vodnik kor. dež. muzeja je tudi pri nas važen za vsakogar, ki se zanima za starejšo zgodovino naših dežel. Dvojni namen se hoče doseči s tem vodnikom. Prvič bi naj bil zanesljiv kažipot obiskovalcem muzeja v starinoslovskem oddelku. Ozira se ne samo na rimske, marveč tudi na predrimske in grške starine, kolikor jih je v celovškem muzeju. Da bodo obiskovalci uspešnejše mogli rabiti vodnika, je muzejsko ravnateljstvo dalo pritrčiti na vse predmete, ki so povzeti v vodnika, lahko vidljive tablice s številkami vodnika, da se takoj lahko najdejo.

Drug namen vodniku pa je, da strokovnjakom poda — vsaj začasno — jasen pregled arheol. muzejskega gradiva. Besedilu pridejane slike večinoma še neobjavljenih kipov bodo dobro došle strokovnjakom, ki si ne morejo ogledati muzeja samega.

V uvodu (str. III—VII), ki ga je spisal ravnatelj avstr. arheol. zavoda, dr. E. Reisch, nam vodnik podaja najprej kratko zgodovino antične zbirke koroškega Zgodovinskega društva, potem pojasnjuje razvrstitev v vodniku in končno kratko opozarja na umetniško-historični pomen virunskih kipov, ki jih misli Reisch natančneje oceniti v prihodnjih zvezkih glasila arheol. zavoda.

Vodniku samemu je Egger dodal kratko zgodovino Karantanije v najstarejših časih (str. 1—19). Ker ima v starini Koroška le neznatno ulogo, je obmil Egger glavno pozornost na kulturno-zgodovinski moment in prav zato je čitanje te knjige za širje kroge zelo mikavno.

Ta sestavek temelji vseskozi na E. lastnih raziskavah ter podaja marsikaj novega, česar se nestrokovnjaški čitatelj gladko in poljudno pisane knjige ne bo niti zavedal. Tako n. pr. na str. 13 stavi Egger Norejo, kjer se je l. 113 pred Kr. bila velika kimberska bitka, ne kakor običajno v okolico Neumarkta na Gornjem Štajerskem, marveč — z veliko verjetnostjo — v bližino razvaline Hohenstein, zapadno od Št. Vida na Glini, kjer se je odkrilo najstarejše znano kultno torišče Noreje.

Iz koroških starin se jasno vidi, da je Koroška po svoji legi bila prehodna dežela od Adrije proti Renu in Donavi. Aquileia, glavna luka v severni Adriji, je bila izhodišče rimske kolonizacije. Za Virunum so po napisih celo izpričani člani akvilejske veletrške obitelji Barbii. Razume se, da se poleg rimskih nahajajo tudi domači kulturni elementi, zlasti v krajih, bolj oddaljenih od glavnih prometnih cest.

Vodnik sam (str. 19—122) ni urejen ne sistematično in ne kronološko, marveč se drži reda, kakor so razvrščeni predmeti v muzeju, ker v prvi vrsti je vendar namenjen obiskovalcem muzeja.

Vodnik ni, kakor je to navadno, samo suho in dolgočasno naštevanje posameznih predmetov. Zlasti pri manjših stvareh se ozira le na važnejše, zato pa te opisuje natančneje in zanimivo, da dobi nazorno sliko tudi tisti, ki si ne more ogledati predmetov v muzeju samem.

Posebej še treba omeniti oni oddelek, ki obdeluje epigrafične spomenike. V tem se naš vodnik odlikuje pred drugimi. Važnejši napisi so malone vseskozi podani v latinskem jeziku doslovno z navedkom III. zv. Corpus Inscriptionum latin. Dodan je točen prevod in kratek, a vse obsegajoč komentar. Prav ta del z zgodovinskim uvodom nam podaja izborno sliko kulturno-zgodovinskega razvoja koroške dežele in bo učitelju domače zgodovine od velike koristi.

Z ozirom na zunanjo opravo se nič ne pozna sila sedanjega časa. Papir je najfinejši, slike vseskozi jasne in ne premajhne ter ustrezajo tudi znanstvenim zahtevam. Le pridejana karta koroških najdenin ima nekoliko premajhno merilo in se bo dala rabiti le s povečalom.

Vodniki, ki jih izdaje dunajski arheol. zavod, uživajo v znanstvenih krogih oplošno priznanje in to zaupanje potrjuje tudi celovski vodnik. Mimogrede bodi smenjeno, da bo isti zavod v kratkem izdal tudi vodnika za akropoliski muzej v Atenah. Še to jesen misli zavod izdati tudi vodnika po Poetoviju, ki ga je že pred drž. prevratom sestavil ravnatelj splitskega muzeja dr. M. Abramić.

Dr. Balduin Saria, Ptuj.

Tihomir R. Džordžević: Iz Srbije kneza Miloša. Kulturne prilike od 1815 do 1839 godine. Beograd. Izdavačka knjižara Geze Kona. 1922. III + 236 strani. Cena?

V devetih poglavjih (privreda, trgovina, saobračaj, hrana, nošnja, šole, književnost, umetnost, medicina) nam pisatelj predločuje kulturne razmere osvobojene Srbije. Ta knjiga je le del večjega še neizdanega opisa o razmerah v Srbiji za Miloša. Posamezna poglavja imajo podlistkarski značaj in so že izšla po raznih listih. Gradivo je pisatelj črpal iz raznih sodobnih pisateljev (potopiscev), zasebnih pisem in predvsem iz bogatega zaklada državnega arhiva in raznih krajevnih zlasti sodnijskih arhivov. Za posamezne podatke navaja povsod tudi vire, kar vrednost dela le poveča.

Iz te knjige si more čitatelj napraviti jasno sliko o primitivnem stanju osvobojene Srbije in spoznati, kako je knez Miloš, »edina vladar«, polagoma dvigal svojo deželo na višjo kulturno stopnjo.

Tu čitamo: V mestih za turške vlade niso smeli imeti svinj. Svinjsko meso so donášali s sela v mesto na skrivaj v vreče zavito, ali v seno skrito (s. 1). Pšenice so sejali le toliko, koliko »da se utesi pogača za gosta i kolač o slavi« (s. 3). Krompir so pričeli saditi l. 1821 (s. 4). 1. dec. 1820 je izdal Miloš naredbu o varstvu šum in je l. 1833 nastavljal nahijske šumarje in sicer radi — žira (s. 7). 1835 je Miloš pozval saksonskega ravnatelja rudnikov, barona Herder-ja, ki je v 2½ mesecih preiskal rudno bogastvo Srbije. Iz Peka, Timoka in Bezdanice so kmetje tedaj izpirali zlato (s. 7). Kopali pa so kmetje tudi tupatam svinec in kurili so s premogom, ki so ga kopali ob Donavi (s. 11). Za izvoz živine je začetkom Miloš sam izdajal izvoznice, pozneje so dajali tako dovoljenje nahijski sudovi proti plačilu takse (s. 11). Glavni trgovec je bil Miloš sam, ki je druge trgovce oviral z raznimi naredbami (s. 12). Izvoz je šel v Avstrijo, kamor so na leto izvozili do 225.000 svinj (s. 13). Kolonijalno blago so dobivali iz Trsta preko Ljubljane in od tod po Savi v Beograd (s. 16). S sužnji so še v osvobojeni Srbiji trgovali Turki, ki so prodajali ujete grške ustaše po 1000—1500 grošev (= 100—150 tolarjev). Miloš je te nesrečneže kupil in osvobodil (s. 23). Srbsko trgovsko ladjevje (okoli 200 ladij) je plulo tedaj od Drine do Carigrada (s. 43). Prvi avstrijski parobrod je plul 25. avgusta 1838 popoldne mimo Beograda proti Sisku (s. 44). Samo v enem letu so v Miloševi Srbiji pobili nad 1000 razbojnikov in s tem napravili potovanje varno (s. 45). Ana, hči Jevrema Obrenovića (Miloševega brata) je pod vplivom svoje učiteljice prva opustila narodno nošo in se začela oblačiti po zadnji dunajski in pariški modi (s. 67). Ista se je pričela tudi učiti na glasovir. Od 25.000 mož Karadžorđevih ustašev je bil samo eden pismen, pa mu pismenost ni koristila, ker ni bilo nikogar, ki bi znal brati (s. 74). Stariši so pripeljali otroka k učitelju in mu ga izročali z besedami: »Tvoja koža, moje kosti« (s. 80). Pisali so v šoli po pesku, ki je bil nasut na mizi (s. 83). L. 1825 je zaradi ustaje proti Milošu nekdo predlagal, naj se vse pismene ljudi pobije, češ da se taki radi puntajo (s. 85). L. 1836 je bilo v celi Srbiji 60 šol z 69 učitelji (po 30 učencev na šolo). Od učiteljev jih je bilo 46 iz Avstrije in 23 iz Srbije (s. 86). L. 1831 je bila ustanovljena državna tiskarna

v Beogradu (s. 133) in leta 1834 so začele izhajati Srbske novine, ki pa so imele 1837 le 150 naročnikov (s. 139). V Avstriji so bile že tedaj srbske knjige zabranjene (s. 141), dasi je Avstrija tupatam zlasti ob priliki kužne nevarnosti l. 1837 pomagala Srbiji (s. 231).

Zanimivo je čitati, kako se prične razvijati stavbina, slikarska umetnost, glasba, kako je bilo zdravstveno stanje, kakšen položaj zdravnikov, ki so prihajali v Srbijo, iz katere je moral oditi prvi v Beograd pripeljani slon, češ, da je nastala draginja pri kruhu, katerega žival preveč požre in da je veliko deževalo, ker je slon vodo brizgal (s. 187):

Knjiga je vseskozi zelo zanimivo pisana. Ima sicer, kakor je menda to že pri cirilici običajno, nešteto tiskovnih pomot, pa to ne ovira njene uporabnosti. Želeti bi bilo, da izda pisatelj še ostale dele, ker bode šele tedaj mogoče to težko dostopno in raztreseno gradivo uporabiti pri sestavi sistematične novejšje srbske zgodovine.

Tikomir R. Džordžević: *Medicinske prilike za vreme prve vlade kneza Miloša Obrenovića (1815—1839)*. 34. Izdanje Ministarstva narodnog zdravlja. Beograd 1921. VI + 98 strani.

V tem spisu je prvič izdano 9. poglavje (o medicini) spredaj omenjenega dela (*Iz Srbije kneza Miloša*). Ponatis je dobeseden. Pač pa je dodal pisatelj 206+5 dokumentov, ki pojasnjujejo zdravstvene razmere v Srbiji. 5 dokumentov se nanaša na živinozdravništvo.

C.

Pirchegger Hans, *Geschichte der Steiermark*. I. B. Gotha 1920. Str. XVI, 436.

Dolgo se je že čutila potreba nove obsežnejše zgodovine bivše štajerske dežele; l. 1867 z 8. zvezkom zaključena Mucharjeva zgodovina sega le do l. 1558 in je že v marsičem zastarela. Mayer je sicer izdal l. 1898 priročno knjigo štaj. zgodovine, a ta knjiga je veliko pretesna in si strokovnjak ž njo ne pomaga veliko. Podrobne raziskave nemških in slovanskih zgodovinarjev so zadnjega polstoletja spravile marsikaj na dan, česar v Mucharjevi zgodovini ni. Mayer se je lotil tudi obsežnejše štaj. zgodovine, v kateri bi zbral in sistematično razvrstil v pregledno celoto ogromno raztreseno gradivo. Radi visoke starosti pa Mayer ni mogel izvršiti svojega načrta; še pred smrtjo je prepustil nabrano gradivo Pircheggerju, ki je v težkih vojnih časih dokončal I. zv. do l. 1283 t. j. do habshurške zavlade na Štajerskem; delo se je tiskalo, ko se je nemški narod moral vpogniti nasilnemu miru. Snov I. zv. je razdeljena v naslednjih sedem oddelkov: I. pred rimska doba; II. rimsko gospodstvo; III. prva nemška osvojitve (tu je govor tudi o alpskih Slovenih in njih pokristjanjenju); IV. postanek Štajerske (do l. 1192); V. Babenberžani na Štajerskem; VI. borba za Štajersko (1246—1282); VII. teritorij in deželni knez. V dodatku je zanimiv ekskurz o rodu štirsko-travenskih Otakarjev.

Ne bomo se spuščali v podrobno analizo P. včasih radikalnih in drznih izvajanj, omejimo se le na nekatere reči, ki se tičejo neposredno nas.

V uvodu nas pisatelj zagotavlja, da se njegovenemu delu ne bo mogla očitati nestvarnost, vendar so mu tu in tam ušli izrazi nemškonacionalne ozkosrčnosti, ki nikakor ne povzdigujejo znotranje vrednosti njegovega dela.

Napram Slovencem zavzema starokopitno feudalno stališče, po katerem bi Slovenec (P. pozna le slovenske kmete), naj bil ponižen služabnik in podložnik nemške gospode. Da bi Slovenci uveljavljali tudi kulturno in politično svojo individualnost, to je P. že kratenje nedotakljivih nemških pravic.

Pisatelj ne more preboleti, da se je zemlja ob Savinji in Sotli, zlasti pa Dravska dolina priklopila jugoslovenski državi in trdi, da slovenski kmet nikdar ni videl v Nemcu sovražnika. Nasproti temu zgodovina ugotavlja, da je Slovenec res v svoji ovčji naravi stoletja pohlevno služil nemškemu gospodarju pa zato od njega žel le zaničevanje, ker v nemški mentaliteti ni bilo na svetu bolj zaničljive stvari, kakor to, kar je Nemec označeval z besedo »Windische«. Bili ste nam trdi gospodarji!

Državna razmejitev na Št. se zdi P. silno krivična, a iz njegove lastne knjige je razvidno, da bivša Štajerska od prehistoričnih časov do današnjih dni ni tvorila etnografske enote (izvzemši kratko dobo, ko so Slovenci po preselitvi bili raztreseni po celi Št.). Še manj tvori Št. kako geografsko enoto. V upravnem oziru je gotovo Rimljan bil večšak prve vrste, a za Rimljanov ni tvorila poznejša Št. ene provincije. To kronovino so skrpali le čisto slučajni feudalno-rodbinski stiki in je dobila zaokroženo obliko šele po izumrtju celjskih grofov.

Ločitev, ki jo je izvedel st. germainski mir, je bila že zdavna dana v naravi in zgodovini, primeroma le kratek čas je nemška sila držala etnografsko in geografsko ločene dele skupaj.

Glede posameznosti le nekaj opazk. Na str. 58 trdi P., da je grški iztok po Jeronimu bil domovina Viktorina Ptujskega. Tega Jeronim nikjer ne trdi; P. in vsi tisti, ki smatrajo Viktorina za rojenega Grka, premalo vpoštevajo kulturne in jezikovne razmere v naših deželah, kjer se je križalo območje grškega in latinskega jezika. Na str. 63 pripisuje P. preveliko važnost članku dr. Eggerja v Jahreshefte des öst. archäol. Instituts XVIII: »Die Zerstörung Pettaus durch die Goten«. V tem članku ni E. prav ničesar dokazal proti razdejanju ptujskega mesta po Gotih, k večjemu to, da je dvomljivo, jeli arijanec Valens res izdal mesto Gotom, ta dvom je namreč izražen že v koncilskih aktih oglejske sinode.

Glede početkov oglejske cerkve se je pisatelj slepo oklenil Tomekovih nekritičnih izvajanj (str. 57). Med pisateljeva »drzna in radikalna izvajanja« lahko štejemo trditve, da je stara Dudleipa bila okoli Ormoža ter se razprostirala še preko Mure. Razloga za to ni navedel niti najmanjšega.

V odstavku o obmejni brambi (str. 370–371) je popolnoma prezrl Mursko polje, dasi je ravno tu bil najbolj razvit zistem strelskih dvorcev in se je tudi najdalje ohranil.

O spodnje-štaj. trgih Sv. Lenart in Sv. Trojica, Veržej i. dr. ne zvemo nič.

Brez razloga išče pisatelj l. 1141 imenovano posestvo Cezt na Gornj. Štajerskem ali na Kranjskem; to posestvo je prav gotovo bilo pri Rogatcu, a pisatelj je prezrl tozadevni moj članek v »Časopisu« 1915, str. 12–39, dasi sicer navaja tudi naše vire.

Ljutomer ni bil nikdar spanhajmska last (str. 393), marveč solnograška, k večjemu so ga Spanhajmci utegnili imeti v zajm, a tudi to se ne da izpričati.

Naši historiki, ki se pečajo z zgodovino severnega dela naše države, ki je spadal pod Štajersko, bodo dobro rabili to knjigo, a bodo zadeli še na marsikak nedostatek.

Fr. Kovačič.

Zbornik za umetnostno zgodovino. Izdaja Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani. Urejuje dr. Iz. Cankar. L. I. št. 1–2. Lex. obl. str. 18. Le prerano umrl dr. A. Stegenšek je l. 1914 začel v Mariboru izdajati sličen časopis »Ljubitelj kršč. umetnosti«, a izšli so le trije zvezki. Bojna vihra je list zadušila in kmalu za njim je legel v grob tudi njegov izdajatelj. Podjetje je bilo sploh preveč navezano na eno osebo, da bi se moglo trajno vzdržati. Novi »Zbornik« ima močnejšo hrbe-

nico, vendar je vprašanje, ne bo li ta teret pretežek za zelo zožen krog slovenskega razumništva. Solnčna Goriška in Koroška in znaten del Kranjske so odtrgane od nas in prilegnjene v kulturno sfero izven naše države, Prekmurje pa se bo, dokler ne zraste nov zarod, slabo dejstvovalo v našem znanstvu. Vrh tega še pride upravna ločitev, ki bo logično morala prinesiti tudi ločene oblasti za čuvanje umetniških spomenikov. Če bo naša bojazen neutemeljena, tem boljše!

Prvi zvezek z bogatimi ilustracijami, ki so pri sedanjih cenah pravo čudo, obsega naslednje razprave: Dr. F. Stele, Slikar Johannes concivis de Laybachu. V. Steska, O nekaterih ljubljanskih spomenikih. Dr. J. Mal, Doneski k zgodovini zvonarjev in zvonov po Kranjskem. I. Cankar, Umetnost v krščanskem slovstvu 2. stoletja. K. Ozvald, Donesek k estetskemu šolanju očesa. Zanimivo je poročilo konservatorja dr. Steleta o delovanju spomeniškega urada v Ljubljani od l. 1. 192—231. V. 1921. Med tem je izšel tudi že II. zvezek. F. K.

Glasnik Geografskog društva. Sv. 5. Lex. obl. str. 324 To je brezdvomno najznamenitejši pojav med našimi novimi znanstvenimi revijami. Prvi zv. Glasnika je izšel l. 1912, zadnji, četrti pa l. 1914. Prej »Srpsko Geografsko društvo« se je, primerno novim državnim razmeram, pretvorilo v »Geografsko društvo u Beogradu«. Predsednik društvu je univ. profesor Jovan Cvijić, eden najuglednejših geografov v Evropi.

Peti zvezek obsega naslednje razprave: Cvijić, Granice i sklop naše države. Gorjanović, Morfološke i hidrografske prilike srijemskog lesa. Vujević, Pogled na postanak, veze, značaj i zadatak klimatologije. Erdeljanović, Neke crte u formiranju plemena kod dinarskih Srba. Milojević, Pešter i Sjenica, antropogeografska crta. Cvijić, Konformni i inverzni reljef, poligenetske doline, nakalempljeni meandri. Laškarev, o geomorfologiji ruske nizine. Gjorgjević, Naseljavanje Srbije za vreme prve vlade kneza Miloša Obrenovića. — Pod zaglavljem »Karst« (zakaj ne domači Kras?) i speleologija so štiri razprave, med njimi J. Rusa Ribnica i Kočevje. — Odelek Marinska i jezerska plastika ima dve razpravi, fitogeografija (rastlinski zemljepis) eno, antropogeografija pa naslednje: Šatenjő, Nove države (Austrija, Madjarska, Čeho-Slovačka, Jugoslavija, Bugarska i Rumunija); Rus, Istorijske osnove etničkog i kulturnog stanja kod Slovenaca; Radojčić, O proučavanju sela u Vojvodini. Smiljanić, Pastirski život kod Mijaka. Pavlović, O stanovništvu i iselima Ostrovske okoline. Slede razprave: Pavlović, Godjevci (zgodovina in duševne osobine te rodovine); geografska terminologija in statistika. Zelo obsežen in informativen je pregled strokovne književnosti. — Cena Glasniku, oziroma redna udnina je 30 din. Udje namreč dobivajo Glasnik kot društveno darilo. F. K.

»Počeci kajkavske književnosti i štampanje prvih kajkavskih knjiga«. Pod tem naslovom je priobčil Dr. Fr. Fancev, ravnatelj zagrebške univerz. biblioteke, v zagrebški reviji »Jugoslavenski Njivi«, VI. knjiga I. str. 486—489 članek, ki pomeni revizijo dosedanjih mnenj o početkih omenjene književnosti, zastopanih tudi v slovenskih literarnih zgodovinah. Po dokazovanju dr. Fanceva je bila kajkavska knjiga tiskana že l. 1560 (»molitvene knjižice«). Juri Zrinski ni bil tak preganjalec katolicizma, kakor ga predstavljajo naše zgodovine; Juri Zrinski prav za prav tudi ni osnoval nobene tiskarne. Povsod se je dosle Mihael Bučić imenoval kot prvi kajkavski pisec, ali dvomljivo je, če je Bučić sploh kaj pisal. Varaždinska tiskarna ni nadaljevateljica tiskarne v Nedeljišču in Ivan Manlius ni prišel, izgnan iz Ljubljane, tja l. 1582. Ivan Manlius je bil tiskar-potnik; ostavivši Ljubljano, je tiskal od 1582—1584 v Glissingu (Nemet-Ujvar), 1584 v Varaždinu itd. Dr. Fr. I.

Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo.

Osmo odborova seja, 29. decembra 1921: Odobri se besedilo uvoda za Štrekljevo Historično slovnico. Nato sledi daljši razgovor o upravi javne knjižnice, ki bi naj nastala iz že obstoječih mariborskih knjižnic. Odbor se izreče, da bi najraje prepustil društveno knjižnico državi. Dokler je pa država noče prevzeti, se osnuje za upravo poseben kuratorij, obstoječ iz zastopnika države, mestne občine in vsakega prispevajočih društev, lastninsko pravico pa si pridrži vsako društvo za svoje knjige. Mestna občina da na razpolago prostore in knjižničnega slugo, plačuje razsvetljavo in kurjavo, država pa nastavi po ponovnih zagotovilih uradnika-knjižničarja. Načelno ugotovi odbor, da mesto knjižničarja ni sinekura in ga ne more upravljati kak profesor poleg svoje službe. Treba je, da pride na to mesto uradnik-strokovnjak, da položi temelje za knjižnico. — Predsednik naznani, da je poslala pokrajinska uprava društvu 1492 din. 50 para popore.

Deveta odborova seja, 11. februarja 1922: Popravi in odobri se statut Študijske knjižnice v smislu razgovora med zastopniki društev, ki prilajajo v pošte, pri g. županu. — Blagajnik poda računski pregled za leto 1921:

Dohodki znašajo	78.622 K 66 v
Izdatki	50.978 K 90 v
Prebitka	27.643 K 76 v

vračunjena sta pa tudi Trstenjakov sklad in predplačila za Štrekljevo Historično slovnico.

Deseta odborova seja, 22. marca 1922: Predsednik poroča, da je ravno kar izšel 1. snopič Štrekljeve Hist. slovnice. Določi se mu cena 10 din. — Sklene se, da izide letos še en snopič »Časopisa«. — Članarina pa se zviša šele na občnem zboru v prih. letu.

Enajsta odborova seja, 5. aprila 1922: Pred prehodom na dnevni red se spominja predsednik pred kratkim umrlega knezoškofa Dr. Napotnika, ki je vplačal dvakrat ustanovnino našemu društvu ter mu preskrbel streho za prve čase njegovega obstoja. Spominja se ga kot literarnega delavca, umetniško čutečega cerkvenega dostojanstvenika in podpornika raznih kulturnih institucij. Odborniki poslušajo predsednikove besede stoje. — Z ozirom na naraščajoče cene v tiskarni se sklene takoj nadaljevati z izdajo Štrekljeve Hist. slovnice. — Odobri se nakup nekaj knjig in stroški za preselitev knjižnice.

Dvanajsta odborova seja, 13. junija 1922: Pred dnevnim redom naznani predsednik, da je prijavil častitke našega društva k poroki Nj. Veličanstva in povdarja, da nas ravno zgodovinska veda uči, kako velikega pomena so bile vezi med posameznimi dinastijami za narode in države in upa, da bo prinesla poroka Nj. Veličanstva tudi naši državi obilo blagoslova. Odborniki vskliknejo s predsednikom Nj. Veličanstvu: »Slava!« — V kuratorij študijske knjižnice se izvolita od Zgod. društva Dr. Kovačič in Dr. Heric. — Vsled rastoče draginje se zviša cena društvenim publikacijam stare zaloge. — Z ozirom na to, da odide koncem šolskega leta dosedanji knjižničar Dr. Capuder v Ljubljano, se mu predsednik zahvali za njegovo požrtvovalno in marljivo upravljanje knjižnice.

